

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**TOPLUMSAL DEĞİŞİMİN MEDYA TEMSİLİ
ÜZERİNE POSTYAPISALCI BİR SÖYLEM
ÇÖZÜMLEMESİ: TÜRKİYE VE HOLLANDA
BASININDA AVRUPA DEĞERLERİ**

Damla Aşlı ALTAN
2502130006

DANIŞMAN:
Prof. Dr. Arzu KİHTİR

İSTANBUL, 2022

ÖZ

TOPLUMSAL DEĞİŞİMİN MEDYA TEMSİLİ ÜZERİNE

POSTYAPISALCI BİR SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ:

TÜRKİYE VE HOLLANDA BASININDA AVRUPA DEĞERLERİ

DAMLA ASLI ALTAN

Araştırmanın konusu, Türkiye'nin Avrupa değerlerine uyum süreçleri açısından ilgili aktörler arası rollerin dönüşümü çerçevesinde taraflar arası basına yansıyan egemen merkez-çevre ilişkileri odağındaki paradigma değişiminin yönelimleridir. Özellikle, kurucu üye statüsünde bir ülke olarak Hollanda ve Dünya Toplumu yaklaşımına göre 'en az olası örnek' aday olarak nitelendirilebilecek Türkiye'deki ana akım medyada sürecin dinamikleri üzerine önem kazanan konu ve özneler farklılaşan eğilimler göstermektedir. Dünya Toplumu ekolünden yola çıkan çalışma, yakın geçmişte Türkiye demokrasi tarihinde siyasi ve toplumsal bir kırılma noktası yaratan belirli bir vak'a odağında Hollanda ve Türk basınındaki söylemler ile küresel söylem ve normları haber yapma biçimlerine yansıyan meta-anlatılar açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirmiştir. 31 Mart 2019 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimleri için alınan resmi iptal kararı örnekleminde iki ulusal basının söylemleri, AB-Türkiye ilişkileri üzerindeki Avrupalılık algısını küresel toplumun merkezine mi, yoksa daha çok çevresine mi yönlendirdiği araştırmanın temel sorunsalıdır. İlgili örneklem kapsamında, siyasi, ekonomik ve toplumsal dinamiklerin değişen doğası içinde Avrupalılaşıma paradigmasının da bir dönüşüm sürecinden geçmekte olduğu gözlemlenmiştir. Avrupa (Birliği) bütünleşme süreçleri bağlamında gelişen bir söylem düzeyinde Avrupa değerlerine yönelik gelişen iç ve dış medya politikalarını aynalayan postyapısalcı bir çözümleme olarak kültürlerarası incelemeler literatürüne interdisipliner bir katkı sunması hedeflenmiştir. Çalışmanın bulgusu, küresel toplumun merkezi ile çevresi arasındaki etkileşim içinde tüm aktörlerin her şeyden önce içsel dengelerini korumaya çalışarak küresel toplumun merkezine yakınlaştıran söylemlerini sürdürme eğilimleridir. Hollanda basınından seçilen gazetelere yansıyan haberler ilgili iptal kararını tarafsız bir 'anlatıcı' rolüyle paylaşırken, Türk basınına temsilen incelenen gazeteler açık veya örtük birer söylem 'aracı' olarak habere yer vermiştir.

Anahtar kelimeler: Avrupa entegrasyonu, Avrupa değerleri, dünya toplumu, Avrupalılaşma, yeni kurumsalcılık, Hollanda ve Türk basını, söylem zmlemesi, paradigma değişimi

ABSTRACT

**A POSTSTRUCTURALIST DISCOURSE ANALYSIS ON THE
MEDIA REPRESENTATION OF SOCIETAL CHANGE:
THE EUROPEAN VALUES IN THE PRESS OF
THE NETHERLANDS AND TURKEY**

DAMLA ASLI ALTAN

The subject study, within the framework of the transformation of the actors' roles involved in Turkey's harmonization with the European values, dwells on the paradigm shift trends in the center-periphery relations, echoed in the media for certain periods. Specifically, the Netherlands, as a founding member of the EU, and Turkey, as 'the least probable case' from the World Society view, differ in the topics and agents in the foreground regarding the process dynamics in the mainstream media. This study, departing from the World Society School, presents a comparative analysis on the Dutch and Turkish press discourses and meta-narratives besides the global discourse and norms. Focused on the annulment of the Istanbul Metropolitan Municipality elections dated March 31, 2019, the main problematic questions whether the two national discourses shift the perception of Europeanness under the EU-Turkey relations towards the global society's center, or to its periphery. Europeanization is here observed under a paradigm transformation through the changing political, economic and social dynamics. The research aims at some discursive insight upon the European (Union) integration processes from a poststructuralist analysis mirroring the domestic and foreign media policies on the European values, as an interdisciplinary contribution to the intercultural studies literature. The conclusive finding of the research study is that all the actors try to maintain an internal balance between the global society center and its periphery, thus leading their own discourses close to the center. While the Dutch newspapers announce the decision as an impartial 'narrator', the Turkish newspapers use explicit/implicit discourses as a 'mediator'.

Keywords: European integration, European values, world society, Europeanization, new institutionalism, Dutch and Turkish press, discourse analysis, paradigm shift

ÖNSÖZ

Avrupa toplumunun çok boyutlu entegrasyon süreçlerine atfeden normatif söylemlerin gücünü etkinleştiren kurumsal dinamikler, 21. yüzyılın beraberinde iç ve dış politikada gelişen farklı sorunlara yönelik çözüm arayışları içinde siyasi ve toplumsal bir yapılanma sürecinin dönüştürücü bir aktörü olarak Avrupalılaşıma bağlamında etkin bir rol üstlenmiştir. Böylelikle evrensel bir değerler bütünlüğünün öncüleri arasında önemli bir küresel aktör kimliği edinen Avrupa Birliği'nin kurumsal işleyiş süreçleri, evrensel toplumun gündemini de büyük ölçüde etkilemiştir. Bu kapsamda gittikçe genişleyen ve derinleşen bir çok kültürlülük, çeşitlilik ve çoğulculuk gibi temel demokratik özgürlükler ekseninde postmodern bir Avrupa toplumu üzerindeki akademik tartışmalar yoğunlaşırken, Avrupalılaşıma olgusu da ortak bir kültürel değerler alanında kendi zeminini yaratmış ve normatif bir söylem olarak ulusüstü niteliğiyle daha çok önem kazanmaya başlamıştır. Sonuç olarak, Avrupa entegrasyonu bağlamında gelişen yeni bir kurumsallaşıma alanı olarak dikkati çeken Avrupalılaşıma kavramı, aynı zamanda, siyaset-medya-toplum ilişkileri üçgeninde Avrupa Birliği çalışmaları odağındaki (yeni) kurumsalcı tartışmalara postyapısalcı bir boyut kazandıran farklı bir söylemsel çözümleme alanı açmıştır. AB-Türkiye ilişkileri bağlamında Avrupalılaşıma literatürü üzerine günümüze dek yapılan akademik incelemeler arasında söylem boyutu daha çok kültürlerarası çalışmalar kapsamında kimlik kavramını irdeleyen çözümlemelerle ön plana çıkan bir alanın konusu olmuştur. Dolayısıyla, Avrupa değerlerine uyum ve demokratik katılım süreçlerinde medya temsiline yansıyan söylemsel dinamiklerin doğası açısından bu çalışmanın daha interdisipliner bir zeminde yenilikçi, güncel yaklaşımlara ve farklı ilhamlara alan açmasını temenni etmekteyim.

Bu araştırma, 31 Mart 2019 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) başkanlık seçimlerinin iptaline ilişkin resmi kararın açıklanmasının ardından Hollanda ve Türk basınındaki yansımalarını Avrupa toplumunun normatif doğası bağlamında AB-Türkiye ilişkilerine yönelik karşılaştırmalı bir söylem çözümlemesi olarak yapılandırılmıştır. İlgili örneklem için kuramsal ve kavramsal bir çerçeve olarak yeni kurumsalcı entegrasyon süreçleri ile dünya toplumu yaklaşımı arasındaki yakın bağları

gözlemleyen bir analitik bakıştan hareketle Avrupalılaşma süreçlerinin dönüşen doğası üzerine kurumsal, toplumsal ve söylemsel dinamikler açısından çok boyutlu, interdisipliner bir değerlendirme sunmayı öncelikli amaç olarak benimsemiştir.

Çalışma, aşağıdaki dört ana bölümden oluşan bir sistematik çerçevesinde geliştirilmiştir:

Küresel Bir Aktör Olarak Avrupa (Birliği) ve Türkiye: Türkiye'nin AB adaylığı sürecine yansıyan Avrupa(lılık) algısı ile gelişen tartışmalar odağında Avrupa entegrasyonu ve Avrupalılaşma kavramlarını konu alan akademik çalışmaları inceleme

Dünya Toplumu ve Avrupa (Birliği) Toplumu: Kavramsal çerçeveyi oluşturan temel tanımlamaları geliştirerek yeni kurumsalcılık yaklaşımına sosyolojik bir bakış getiren dünya toplumu kuramı ile araştırmanın kapsamını küresel bir perspektiften inceleme

Avrupa (Birliği) Entegrasyonu ve Dönüşen Kurumlar arası Etkileşim: Araştırma kapsamındaki küresel, bölgesel ve yerel dinamikler yoluyla kendine çok boyutlu bir alan açan kurumsal değişim süreçleri ile normatif ve söylemsel düzeyler arası etkileşimin yansımaları üzerine makro düzeyli bir değerlendirme

Medya Temsili: Hollanda ve Türk basınında yakın geçmişte gelişen söylemlere göre Avrupalılık algısı ile biçimlenen Avrupa değerlerini küresel ve toplumsal boyutlarıyla karşılaştırmalı bir değerlendirme

Sonuç ve Bulgular: Araştırmanın temel soruları üzerine genel değerlendirme

Araştırmanın metodolojik sürecinde öngörülemeyen ve zamanın koşulları gereği küresel boyutlu mücbir sebeplerden kaynaklanan birtakım sınırlılıkların ortaya çıkması alınan kararların gözden geçirilerek alternatif bir yol üzerinden uygun çözümlerin geliştirilmesini gerektirmiştir. Hollanda basınına yansıyan gelişmelerin daha yakından gözlemlenmesi için çalışma kapsamına dahil edilen gazetelerden edinilen verinin yanı sıra, Hollanda basınında konuyu haber yapan muhabirler ile yüz yüze görüşerek yarı yapılandırılmış mülakatlar düzenlenmesi de planlanmış iken, aynı süreçte içinde gelişen pandemi koşulları nedeniyle çalışmanın bu aşamasından zorunlu olarak feragat edilmiş, ancak *Trouw* ve *de Volkskrant* gazetelerinden birer

muhabir telefon yoluyla katkıda bulunmayı kabul etmiştir. Bu minvalde değerli zamanlarını ayırarak görüş ve önerilerini cömertçe paylaşarak araştırma konusunu farklı boyutlarıyla değerlendirmemiz sağlayan *Trouw* muhabiri Sayın Melvyn Ingleby ve *de Volkskrant* muhabiri Sayın Rob Vreeken'e müteşekkirim.

Aynı zamanda çalışmamın Avrupalılaşıma literatürü açısından derinleşip zenginleşmesi aşamasında akademik yolculuğumun en büyük şanslarından biri olarak yüz yüze tanışma ve uzun uzun görüşme fırsatı bulduğum, kendisine danıştığım her konuda anlayışlı, yardımsever ve cana yakın bir yol göstericilikle tüm kaynak ve olanaklarını sonsuz bir cömertlikle paylaşan Sayın Doç. Dr. Didem Buhari-Gülmez'e müteşekkirim.

Tez çalışma sürecim boyunca aydınlatıcı görüşleri, bilgi birikimi ve yapıcı vizyonlarıyla desteklerini hiçbir zaman esirgemediğim yoluma farklı birer ışık tutan Tez İzleme Komitemin çok değerli üyeleri Sayın Doç. Dr. Barış Doster'e ve tüm doktora eğitimim boyunca tüm kaynak ve olanaklarıyla desteğini her koşulda hissettiren, karşılaştığım güçlükler karşısında çözüm önerilerini paylaşarak yola devam edebilmem adına içimdeki gücü ve azmi sürdürebilmem konusunda büyük katkıları bulunan Sayın Doç. Dr. Sevim Budak'a sonsuz saygılarımı sunar ve içten bir minnettarlıkla teşekkür ederim.

Çalışmamın başlangıcından sonuna dek her aşamada sunduğu destek ve geri bildirimle çalışmamı tamamlayabilmem adına gerek nitelikli akademik rehberliği, gerek interdisipliner bakış açısıyla araştırmamı analitik bir düzlemde çok yönlü bir perspektiften değerlendirerek nihai bir akademik esere dönüştürebilmem konusunda maddi, manevi önemli bir rolü bulunan çok kıymetli danışmanım Sayın Prof. Dr. Arzu Kihitir'e sonsuz minnet duygularıyla her türlü desteği ve anlayışı için saygı ve şükranlarımı sunarım.

Ve yaşamım boyunca sol omzumda sıcak bir el gibi zamandan ve mekândan münezzeh varlığıyla her zaman iyi hissettiren; sonsuz fedakarlığı, anlayışıyla koşulsuzca yanımda olan, içimdeki o küçük çocuğu hem büyüten hem de her an hala yaşatan, en

yakın destekçim, koşulsuzca her durumda can yoldaşım olmak için elinden geleni yapan, belki de her zaman en sadık arkadaşım olan, annem sevgili Kamile Tülin Altan'a minnettarım.

Sessiz bir yol dostunun en beklenmedik anda duyulan ısılığıyla gelen bir şarkı gibi nefessiz hissettiğim her anda ruhumun sesini duyup bir dem nefes olabilen, her dem yeni bir 'ben' görmemi sağlayan, aynı şarkının ışığında buluştuğum Ömer Fener'e ayrıca müteşekkirim ve adlarını burada birer birer sıralayamasam da akademik yolculuğum boyunca anlayış ve sabırla beni her zaman destekleyen tüm sevdiklerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmada vardığım bulgular, içimdeki tüm kaosla dinginliğin ortasında ikisini el ele tutuşturup dünyanın dengesini 'birlik ve bütünlük' aynasından farklı bir gözle görmeye başladığım kişisel bir değişim ve dönüşüm yolculuğunun da parçası olarak ortaya çıkmıştır. Tüm bu yol boyunca o aynayı parlatabilmem için karşıma çıkan tüm ışık rehberlerime ithaf olunmuştur.

Damla Aslı Altan

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL DEĞİŞİMİN KÜRESEL BİR AKTÖRÜ OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ, AVRUPA ENTEGRASYONU VE TÜRKİYE

1.1. Toplumsal Değişim ve Avrupa Birliği.....	15
1.2. Siyasi ve Toplumsal Değişimin Dinamiklerine Küresel Bir Bakış: Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreçlerinde Dönüşümün Çok Merkezli Aktörleri..	16
1.3. Türkiye'nin AB Adaylık Statüsü ve Evrensel Değerler.....	17
1.4. Toplumsal Bir Değişim Ajanı Olarak Avrupa Birliği, Değişimin Nesnesi Olarak Avrupa Toplumu ve Değerleri.....	19
1.5. Avrupa Entegrasyonu ve 'Avrupalılaştan' Avrupa Birliği.....	22
1.5.1. Avrupalılaşma Süreçlerinde Bir Katılım Öncesi Örneği: Kopenhag Kriterleri'ne Uyum ve Türkiye'nin AB Adaylığı.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

(YENİ) KURUMSALCILIK, DÜNYA TOPLUMU VE AVRUPALILAŞMA

2.1. (Yeni) Kurumsalcılık, Avrupa Entegrasyonu ve Avrupalılaşma.....	36
2.1.1. Rasyonel Kurumsalcılık.....	38
2.1.2. Sosyolojik Kurumsalcılık.....	40
2.1.3. Tarihsel Kurumsalcılık.....	42
2.1.4. Söylemsel Kurumsalcılık.....	44
2.2. Sosyolojik Kurumsalcılık Perspektifinde Dünya Toplumu Kuramı.....	45
2.2.1. Dünya Toplumu, Avrupa (Birliği) Toplumu ve Avrupalılaşma	52
2.2.2.1. Kurumsal (Formel) Bir Süreç Olarak Avrupalılaşma.....	56
2.2.2.2. Toplumsal (Enformel) Bir Süreç Olarak Avrupalılaşma.....	59
2.2.2.3. Söylemsel (Ritüel/leşmiş) Bir Süreç Olarak Avrupalılaşma.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA ENTEGRASYONU, AVRUPALI TOPLUM VE AVRUPALILAŞMA DİNAMİKLERİNİN DÖNÜŞEN DOĞASI

3.1. Yapısalcı Söylemden Postyapısalcı Söyleme: Dönüşen Avrupa(laşma).....	71
3.2. Avrupa Toplumunda Değişim ve Dönüşümün Çoklu Dinamikleri.....	72
3.2.1. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Dinamikleri.....	75
3.2.1.1. Avrupa Birliği Entegrasyonu (Derinleşme) Krizi AB'leşme Bağlamında Birlik Yapısının Dönüşümü.....	77
3.2.1.2. AB'ye Entegrasyon (Genişleme) Krizi: Avrupalılaşma Bağlamında Üyelik Süreçlerinin Dönüşümü.....	80
3.2.2. Avrupa Toplumunun Normatif Dinamikleri.....	83
3.2.2.1. Değerler Bütünlüğü Olarak Avrupa (Birliği).....	84
3.2.2.2. Avrupa Değerleri Krizi: Avrupa (Birliği) Normlarının Dönüşümü...	86
3.2.3. Avrupalılaşma Kavramının Söylemsel Dinamikleri.....	87
3.2.3.1. Egemen Söylem-Eylem İlişkilerinin Dönüşümü.....	88
3.2.3.2. Krizler Avrupası ve Toplumsal Dinamiklerin Dönüşümü.....	91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE MEDYA TEMSİLİ ÜZERİNE POSTYAPISALCI BİR SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ: AVRUPALILAŞMA VE DEĞİŞEN ALGILAR

4.1. 2019 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yerel Seçimleri Örneğinde Hollanda ve Türkiye Basınında Avrupa Değerleri.....	97
4.1.1. İBB Seçimlerinin Tekrarına İlişkin Kararın Hollanda Basınında Temsili.....	100
4.1.1.1. <i>Trouw</i> Gazetesinin Haber Sunumu.....	101
4.1.1.2. <i>De Telegraaf</i> Gazetesinin Haber Sunumu.....	103
4.1.1.3. <i>NRC Handelsblad</i> Gazetesinin Haber Sunumu.....	104
4.1.1.4. <i>De Volkskrant</i> Gazetesinin Haber Sunumu.....	105
4.1.2. İBB Seçimlerinin Tekrarına İlişkin Kararın Türkiye Basınında Temsili.....	106
4.1.2.1. <i>Cumhuriyet</i> Gazetesinin Haber Sunumu.....	106
4.1.2.2. <i>Birgün</i> Gazetesinin Haber Sunumu.....	109
4.1.2.3. <i>Hürriyet</i> Gazetesinin Haber Sunumu.....	111
4.1.2.4. <i>Yeni Akit</i> Gazetesinin Haber Sunumu.....	113

SONUÇ.....	115
EKLER.....	121
KAYNAKÇA.....	126
ÖZGEÇMİŞ.....	136

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1	108
Şekil 2	110
Şekil 3	112
Şekil 4	114

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.y.	: Adı geçen yer
AİHM	:Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	:Avrupa Parlamentosu
a.y.	:Aynı yazara ait en son belirtilen yer
Bkz.	:Bakınız
ev.	:eviren
BM	:Birleşmiş Milletler
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
der.	:Derleyen
ed.	:Editör(ler)
ESA	:Eleştirel Söylem Çözümlemesi
İBB	:İstanbul Büyükşehir Belediyesi
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	:North Atlantic Treaty Organisation
v.d.	:ve diğerleri
TESEV	:Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
YSK	:Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) adaylık statüsünün gerektirdiği köklü dönüşümün izlediği süreç açısından Avrupalılaşma kavramı ulusal ve uluslararası düzeydeki güncel akademik çalışmalar arasında önemli bir tartışma konusu yaratmaktadır. Tam üyelikle ilgili kurumsal uyum çabaları ve bu yolda ulaşılan aşamalar incelendiğinde, Türkiye'nin süregelen katılım süreci ile Avrupalılaşmaya yönelik dönüşüm başlangıçta büyük ölçüde AB'nin koşulluluk ilkesi ışığında anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Öte yandan, Türkiye için Avrupalılaşma, sürecin arka planında belirleyici rolü bulunan çok yönlü ulusal ve uluslararası kurumsal dinamiklerin aynı anda destekleyici ve zorlaştırıcı bileşenleri barındırması sonucu kendi doğasını zıt yönlü bir dönüşüme iten çok boyutlu güç ilişkileri açısından daha fazla araştırma gerekliliği yaratmıştır. Bu tür bir sapma ise Türkiye'nin AB üyeliği konusunda belirli alanlarda Avrupalılaşmadan uzaklaşmaya başlayan ve bir noktada Avrupalılaşmama yönünde yeni bir dönüşümün habercisi olmuştur. Türkiye-AB ilişkileri bağlamında bu değişimin dinamiklerini anlamak için geliştirilen akademik çalışmalar, özellikle Türkiye'nin AB adaylığıyla bağlantılı Avrupalılaşma süreçlerindeki kesintilere özgü sınırlamaları demokratikleşme sorunsalının da bir parçası olarak ön plana çıkarmıştır.

AB-Türkiye ilişkileri bağlamında Türkiye'nin Avrupa'nın bir parçası olma çabalarının beraberinde ön plana çıkan demokratikleşme, liberalleşme, insan hakları konusunda eşitlikçi ve özgürlükçü bir uygulayıcı rolünü yerine getirmeye yönelik olarak özellikle resmi AB adaylık statüsünün tanınmasının ardından (1999) yoğunlaşan ilerleme ve uyum yönündeki adımlar dikkate alındığında, Avrupalılaşma kavramı da aynı süreçte daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Bu sayede Avrupa (Birliği) çalışmalarına odaklı akademik literatürü de zenginleştiren bir araştırma ortamının yaygınlaşması önemli bir kavramsallık boyutunu yansıtan farklı bakış açılarını geliştirmekle birlikte, Avrupa Birliği'nin kurumsal dokusuna eklemlenmiş sosyal ve kültürel dokuyu da belirli bir değerler bütünlüğüne uyum süreci açısından sorunsal yaratan noktalar açısından uluslararası ve ulusal boyutları üzerinde yeni tartışmalara açmıştır.

Araştırmanın Gerekçesi, Hedef ve Sorunsal: Avrupa Birliği'ne adaylık statüsü edinmiş bir ülke devleti için katılım öncesi döneminin tam üyelikle sonlandırılması, ilgili iç mevzuat ile Birlik müktesebatı arasındaki bir uyumsuzluk söz konusuysa genellikle iç hukuktan Birlik mevzuatına, yani aşağıdan yukarıya doğru bir değişimi yansıtması beklenen başarılı bir uyumlaştırma süreci öngörmektedir. Dolayısıyla, aday ülkelerin Birliğe entegrasyonu yönünde atılan adımlar büyük ölçüde kurumsal ve normatif nitelikli bir zeminin sonucu olarak Birliğin genişleme politikası kapsamında ortaya çıkan ulusötesi bir söylem yoluyla aynı zamanda küresel boyutlu bir meşruiyet düzeyini yansıtmaktadır. Mevzuat uyumunun yanı sıra, belirli siyasi ve ekonomik koşulların da aday ülkelerce karşılanmasını gerektiren bu dönüşüm, Birliğe entegrasyon bağlamında ve belirli bir değerler bütünlüğü içinde AB bütünleşmesi ve genişlemesine eklenilen çok boyutlu kavramsal bir çerçeve olarak yeni bir kuramsal tartışma boyutunu da ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte, 1999 Helsinki Zirvesi'nin ardından Birliğe tam üyelik yolunda önemli bir adım atan Türkiye için özellikle resmi müzakere sürecinin başlatıldığı Ekim 2005 tarihinden itibaren günümüze dek ulaşılan noktaya kadar gözlemlenen dönemde Avrupa Birliği'ne katılım koşullarının sağlanması açısından kesintiye uğrayan belirli konular ve dönemler gözlemlenmektedir.

Bu araştırma, 31 Mart 2019 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) seçimlerinin iptaline ilişkin resmi kararın açıklanmasının hemen ardından, AB-Türkiye ilişkilerinin Hollanda ve Türk basınındaki yansımalarını özellikle 6 ve 7 Mayıs 2019 tarihli ulusal gazete haberlerini dikkate alarak karşılaştırmalı bir postyapısalcı söylem çözümlemesi ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda kriz ve değişimin doğası odağında araştırmanın yanıt aradığı temel soru şudur: Hollanda ve Türk basını, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile zaman içinde dönüşen ilişkilerini ele alırken ilgili haber odağında nasıl bir söylem benimsemiştir ve küresel söyleme ne ölçüde yakındır? Örneğin, taraflar arası ilişkilerin erken dönemlerinde temel hak ve özgürlükler gibi normatif konular baskınken, daha yakın geçmişte Türkiye'deki kurumsallaşma süreçlerinin doğasını doğrudan etkileyen siyasi ve askeri aktörler arası ilişkilerin beraberinde getirdiği yapısal iç dinamiklerin sonuçları olarak gelişen dış politika ve güvenlik gibi stratejik alanlar mı daha fazla gündeme gelmiştir? Organizasyonel ağlar üzerindeki bu

tür dönüştürücü etkilerin beraberinde, söz konusu iki ülke basınında gelişen ulusal söylemlerin ne düzeyde örtüştüğü ve ilgili dönem içindeki süreçler temel alındığında, zaman içinde bu söylemlerin yansıttığı Avrupalılık algısının dünya toplumunun standartlarını benimseyen küresel söylemdeki yeri üzerinde herhangi bir değişim olup olmadığı araştırmanın yanıt arayacağı başlıca sorulardır.

Aynı zamanda, Türkiye'nin adaylık statüsü kapsamında Hollanda ve Türkiye basınına yansıyan söylemler ile toplumsal dönüşüm mekanizmalarının beraberinde getirdiği direnç, Avrupa değerlerinin küresel boyutlarıyla birlikte ele alınmasını gerektiren siyasi ve sosyal bir değişim sürecinin barındırdığı önemli bir sorunsal olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, Türkiye'nin AB adaylık statüsüne ilişkin zaman ve mekan algısının sınırlarından bağımsız olarak AB-Türkiye ilişkileri bağlamında gelişen küresel düzeyli politikaların biçimlendirdiği çok merkezli aktörler arası ağlar üzerinden küresel süreçler içinde ne tür bir aktörlük üstlendiği önem kazanmaktadır. Dolayısıyla, Avrupalılaşıma tanımını değiştiren algı siyasetinin çok yönlü dinamiklerine yönelik bu tür bir postyapısalcı bir çözümleme ışığında, AB siyaseti açısından Türkiye'nin adaylığı üzerinde süreç içindeki söylemlere bağlı olarak dönüşen Avrupalılık kavramının interdisipliner bir perspektiften incelenmesi, yalnızca bu çalışma kapsamındaki araştırma soruları ve amaca yönelik yenilikçi bir bakış oluşturmakla kalmayacak, aynı zamanda Avrupalılaşıma süreçlerine yönelik yaygın akademik argümanlar üzerinde dönüştürücü sonuç ve bulguları da destekleyici yönde bir alan geliştirerek farklı bir yol haritası sunacaktır.

Araştırmanın Kapsamı: Kurucu bir üye devlet örneği olarak Hollanda ile zaman içinde müzakere süreci ve adaylık statüsü oldukça tartışmalı ve karmaşık konuma taşınan devlet örneğini yansıtan Türkiye önerilen karşılaştırmalı çalışmanın özneleri olarak seçilmiştir. Araştırma konusu için vak'a çalışması olarak belirlenen 31 Mart 2019 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinin iptal kararı, gerek Avrupa Birliği kurumlarında, gerekse Avrupa basınında demokratik bir toplumun temel kriterleri ve hukukun üstünlüğü dikkate alınarak eleştirel değerlendirme ve tepkiler doğurmuş olmakla birlikte, söylem çözümlemesinin bir ayağı olarak Birliğin kurucularını temsilen Hollanda basınının seçilmiş olmasının gerekçesi, özellikle ilgili

seçim tarihi ve iptal kararı öncesindeki son birkaç yıl içinde Hollanda ile Türkiye arasında yaşanan diplomatik kriz ortamı ve dış güvenlik sorunlarının beraberinde gözlemlenen gelişmelerin bu tür bir demokrasi sorunsalı bağlamında Türkiye'nin Avrupalılaşma süreçleri açısından Hollanda gazetelerine ne tür yansımaları olduğunu araştırarak konuya farklı bir analitik perspektiften ışık tutmaya çalışılmış olmasıdır. Aynı zamanda, Hollanda ve Türkiye'nin Birlik ile ilişkileri değerlendirildiğinde, Avrupa Birliği'nin küresel aktör rolüyle dünya toplumunun merkezinde olmayı sürdürüp sürdürmediği yönünde bir bulguya da varılabilecektir.

Amaç, Araştırma Soruları ve Varsayımlar: Araştırmanın nihai amacı, Hollanda ve Türk basınının Türkiye'nin adaylık rneği kapsamında ele aldığı Avrupalılaşma söylemini dünya toplumu yaklaşımının merkez-evre ilişkileri arasındaki konumuna göre incelemektir. Bu noktada, aşağıdaki alt soruların yanıtları ışığında varılacak bulguların araştırmanın amacına hizmet edeceği öngörülmektedir.

1. Hollanda ve Türkiye'nin söylemleri, zaman içinde küresel söyleme daha çok yakınlaşarak merkeze mi çekilmiştir, yoksa küresel söylemden uzaklaşarak çevreye mi daha çok taşınmıştır?
2. İlgili ulusal söylemler dünya toplumunun ne düzeyde içinde, ya da ne düzeyde dışında değerlendirilebilir?
3. Avrupa Birliği dünya toplumuna açılan bir kapı olma rolünü sürdürmekte midir, ya da bu konumunun tam tersine kapının önündeki bir kaleciye mi dönüşmektedir?

Yukarıdaki sorularla birlikte, çalışma şu temel varsayımlar üzerinden ilerleyecektir:

1. Birlik yesi ve aday ülkeler üzerinde Avrupa Birliği'nin derinleşme ve genişleme politikaları yoluyla ortaya çıkan Avrupa entegrasyonu yönündeki uyum ve reform süreçleri, Avrupalılaşma söylemi altında gözlemlenmektedir.
2. Türkiye-AB ilişkileri bağlamında, ulusal aktörlerin katılım sürecine ilişkin algıları ve aralarındaki güç ilişkilerinin siyasi ve toplumsal boyutları, AB'nin koşulluluk boyutunun ötesine geçerek Avrupalılaşma süreçlerinin bazı alanlarında AB'nin etkisini sınırlamış ve ulusal ölçekli dinamiklerin AB mevzuatına uyum sürecine etkilerinin yeniden sorgulanmasını gerektirmiştir.

Araştırma Stratejisi, Yöntem ve Sınırlılıklar: Araştırma sürecinin başlangıcında, kavramsal bir çerçeve geliştirilerek Avrupa Birliği entegrasyonuna eklenmiş terminolojiye yönelik başlıca tanımlamalar üzerinde durulacaktır. Temel kavramlarla birlikte, araştırma sorunsalının analizi için toplanan veri önemli ölçüde kalitatif yöntem yoluyla araştırma konusuna gömülü bir kuramsal boyut içinde değerlendirilecektir. Bu yönde sosyolojik yeni kurumsalcı yaklaşım kapsamında bazı ontolojik sorgulamalar ile kavramlar arası ilişkilerin yansımaları dikkate alınarak Türkiye-AB müzakere sürecinde Avrupalılık algısının öncelikle makro düzeyde ne anlama geldiği araştırılacaktır. Araştırma kapsamında belirlenen dönemin işleyişi içinde küresel/evrensel ile bölgeselin/ulusalın etkileşiminden doğan çok merkezli dinamiklerin yeniden biçimlendirdiği uluslararası ağlar ve aktörlerin Hollanda ve Türkiye’de ulusal basın söylemlerini ne yönde etkilediği karşılaştırmalı bir analitik çerçevede ele alınacaktır. Bu doğrultuda, AB’nin küresel bir aktör olarak dünya toplumu bağlamındaki potansiyel rolü ile birden fazla Avrupa’ yaklaşımı içinde Türkiye’nin AB adaylık sürecindeki tartışmalı konumu arasındaki dinamikler üzerine postyapısalcı bir söylem çözümlemesi sunulması öngörülmektedir.

Sosyal bilimlerle ilgili bir konuda yürütülen çalışmalarla ilgili araştırma ve çözümleme süreçlerinin bütün bir deneysel çerçeveye bağlı olarak yürütülememesi kapsamla ilgili birtakım sınırlamaları beraberinde getirmektedir. Buradaki araştırma konusu çerçevesinde ele alınabilecek değişkenlerin geçerliliği ve güvenilirliği üzerinde de sosyopolitik ve toplumsal dinamiklere dayalı bir tabanda gelişen bağlamlara özgü koşulların devingen niteliği dikkate alınması gerekmektedir. Dolayısıyla, sosyal bir bilimde keskin kuramsal çizgiler ve tarihsel dönemler belirlemenin güçlükleri de dikkate alınarak araştırma kapsamı bazı kırılma noktalarını barındıran belirli bir paradigma dönüşümünün izlerini yansıtan bir örnekleme ait zamanın kalitesi odağında sınırlandırılmıştır.

Söz konusu kurumsal dönüşüm süreçlerine yansıyan eş zamanlı dinamikler üzerindeki (yapısalcı ve postyapısalcı) söylemler daha yakından dikkate alındığında, taraflar arası müzakerelerin askıya alınmasını gündeme getiren noktaya kadar (2019) iki ülkenin basınına ait söylemler üzerinde önemli yansımalar ortaya çıkmaktadır. Bu noktada

gözlemlenen değişim ve direnç ortamının sonucu olarak, kurumlar arası politikalar içinde gelişen belirli söylemler ortaya konurken, AB-Türkiye ilişkileri ekseninde meşrulaştırılmaya çalıştırılan bu tür bir söylemsel dönüşümün beraberinde, Avrupalılaşıma tanımına yönelik dinamikleri de ne tür bir doğallaştırılmış sürece doğru yönlendirmekte olduğu irdelenecektir. Böylelikle ilgili ülkelerin tutumları üzerine basın taraması yoluyla varılacak bulgular karşılaştırmalı bir söylem çözümlemesi içinde değerlendirilirken, Türkiye'yi dünya toplumu ile bir araya getiren köprü üzerinde AB adaylık statüsü sürecinde Avrupalılık algısını dönüştüren toplumsal dinamikler bağlamında yansıyan makro ve mikro perspektifler küresel bir bakış üzerinden ele alınacaktır. Bu doğrultuda çalışmanın en temel sınırlılığı, belirli bir tarihsel süreç odağında kalarak araştırma konusunu 31 Mart 2019 İstanbul Büyükşehir Belediyesi seçimlerinin yenilenmesine ilişkin 6 Mayıs 2019 tarihli Yüksek Seçim Kurulu kararı özelinde Hollanda ve Türkiye basınında seçilen haber söylemlerine bağlı bir söylem çözümlemesi olarak değerlendirilmesi gerekliliğidir. Özellikle Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin dinamiklerini yönlendiren belirli tarihsel ve söylemsel odak noktalarına yansıyan değişimler, taraflar arası ilişkilerin doğasını da otomatik olarak dönüştüren süreçleri beraberinde getirdiği için, çalışmanın bulgu ve değerlendirmeleri ikinci bir seçim kararının ilan edilmesinin ardından iki ülke basınındaki temsili gazetelerin konuyu haber yaptığı tarihlerdeki zamanın kalitesini yansıtan eğilimleri söylemsel bir çerçeve içinde ele almayı amaçlamaktadır. Hollanda ve Türkiye basınından çalışmaya dahil edilen gazetelerin ne tür bir siyasi ve sosyokültürel duruşa yakın olduğuna bağlı olarak geliştirdikleri söylemler ile haber yapma biçimleri açısından sundukları kapsam ve içerik de farklı boyutlardadır. Dolayısıyla, çözümlemeye konu olan kavramsal alan (Avrupalılaşıma bağlamında Avrupa değerleri, Avrupa Birliği normları, Avrupalı toplum söylemi) üzerinde her ne kadar mümkün olabildiğince geniş ölçekli bir çeşitlilik içinde sunulmaya çalışılsa da, bazı gazetelerin konuya hiç yer vermemesi ya da oldukça sınırlı bir çerçevede ele alması çalışmanın Dünya Toplumu merkezindeki kuramsal boyutunu da değerlendiren nitelikte kapsayıcı ve çözümleyici bir yaklaşımla inceleme noktasında da belirli sınırlılıklar ortaya çıkarmıştır. Bu yönde Hollanda ve Türkiye'nin önde gelen yüksek tirajlı ve köklü gazetelerinden farklı ideolojik yaklaşımları yansıtan modellerin birer temsilcisini içerecek biçimde seçilmesine özen gösterilerek iki ülke basınından eşit

sayıda örneklem yoluyla dengeli bir tablo verilmeye çalışılması ön planda tutulmuş ve şu gazeteler haberin değerlendirilmesi için araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Hollanda gazeteleri:

1. *Trouw* (Hristiyan geleneği merkezli)
2. *de Telegraaf* (sağ merkezli)
3. *NRC Handelsblad* (sosyal liberal)
4. *de Volkskrant* (sosyal demokrat)

Türkiye gazeteleri:

1. *Cumhuriyet* (sosyal demokrat)
2. *Birgün* (sol merkezli)
3. *Hürriyet* (liberal)
4. *Yeni Akit* (radikal sağ merkezli)

Yukarıda adı geçen gazetelerin karşılaştırmalı söylem çözümlemesi odağında değerlendirme sürecinde özellikle Hollanda basınına yansıyan haberler dikkate alındığında, ilgili gazetelerin ideolojik duruşu ne olursa olsun, belirli bir söylem dilinden veya yoruma açık bir duruştan bağımsız birer referans sundukları gözlemlenmiş ve bu noktada tarafsız, herhangi bir ideolojiyi yansıtmayan bir dil yoluyla konuya yer vermeleri başka bir sınırlılık noktası olarak araştırma bulgularını öngörülme bir karşılaştırma boyutuna taşımıştır. Bununla birlikte, *NRC Handelsblad* ve *de Volkskrant* gazetelerine Türkiye üzerinden sınırlı erişim sunulması nedeniyle adı geçen kaynaklardan incelenebilen verinin sunduğu kapsam ve içeriğin de çalışmanın sınırlılıkları arasında değerlendirilerek her tür olası katkıyla geliştirilmeye açık bir alan olarak dikkate alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, Hollanda gazetelerinin web sitelerine Türkiye'den sınırlı bir erişim sağlanabildiği için, yalnızca habere ait yazılı içerik metinleri Flemenkçeden otomatik İngilizce çevirileri üzerinden değerlendirilmiş ve konuya ilişkin olarak erişilebilirliği bulunan görseller de çözümleme açısından yeterli düzeyde veri barındırmadığından ilgili görsellerin tamamı araştırma kapsamında kullanılmamıştır.

Temel Kavramlar ve Kuramlar: Gittikçe artan hızıyla dikkati çeken küresel düzeyli yapısal değişimin dinamikleri, tüm dünya coğrafyası üzerindeki uluslararası arenayı çevreleyen jeopolitik ortamın da dönüşümü karşısında yeniden biçimlenen uluslararası aktörlerin rolleri ve aralarındaki ilişkilere yönelik farklı perspektifler ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede modern ulus-devletin doğası ve Avrupa Birliği'nin çok merkezli yapısı arasındaki ilişkiler bağlamında gelişen kurumsallaşma süreçlerinin Avrupalılaşma düzeyinde özellikle egemenlik ve meşruiyet kavramlarının yeniden sorgulanması anlamına geldiği de açıkça gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, tezin araştırma konusu bütünsel bir bakışla geliştirilecek kavramsal bir analize dayandırılacaktır. Dünya, Avrupa ve Avrupa Birliği üçgeninde geliştirilen bir kavramsallığın parçalarını oluşturan aşağıdaki başlıklara yönelik tanımlamalar aracılığıyla tezin sorunsalına ilişkin temel çözümlemeler ışığında söz konusu çalışmanın küresel bir çerçeve sunarak makro ve mikro düzeyler arası ilişkileri çözümleyerek ilerlemesi hedeflenmiştir:

- i. **Dünya** ve Avrupa Birliği; Dünyada Avrupa Birliği,
- ii. **Avrupa**, Avrupa toplumu, Avrupa değerleri, Avrupalı, Avrupalılık, toplumsal değişim, Avrupalılaşma ve postyapısalcı söylem,
- iii. **AB**, AB'leşme, Avrupa entegrasyonu, koşulluluk, AB'ye uyum

Avrupa bütünleşmesi ve Avrupalılaşma kavramlarının AB'ye üye ve aday ülkelerde özellikle ekonomik ve siyasi sonuçlarına yönelik kuramsal açıklamaların temelinde bir ölçüde ekonomi, hukuk, siyaset ve sosyoloji disiplinlerini ortak bir zeminde buluşturan kurumsalcılık yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Özellikle 1980-90'lı dönemlerde uluslararası ilişkiler literatüründe önem kazanmaya başlayan bu tür bir interdisipliner çerçeve, AB'nin genişleme ve derinleşme süreçlerindeki değişim içinde rol oynayan kurumlar ve ilgili aktörler arası güç dengelerine de farklı analitik bakışlar sunmuştur.

1990'ların başında Maastricht Antlaşması'nın ardından gelişen süreçte Avrupa Birliği'ne üye devlet sayısındaki artışla birlikte bütünleşme olgusunun daha çok ön plana çıkmasıyla birlikte, Birlik üyeliği ve Avrupa entegrasyonu eksenindeki akademik tartışmalar da yoğunlaşarak yeni ve karmaşık bir analiz düzeyinin gerekliliğini vurguladığı gibi, derin bir araştırma potansiyelinin önemini de ortaya

çıkarmıştır. Bu doğrultuda yaygınlaşmaya başlayan Avrupalılaşma olgusu başlangıçta üye devletlerin dönüşümü bağlamında ‘AB’ye uyum’, ‘AB’ye yakınlaşma’ olarak genellikle “aşağıdan yukarıya” biçimde gelişen, rasyonel seçimlere dayalı politik bir değişim süreci olarak görülmüştür. Bununla birlikte, ortaya konan analitik çalışmalar derinlik kazandıkça söz konusu değişim mekanizmalarının yalnızca bu türden tek yönlü bir ‘AB etkisi’, ‘AB gücü’ veya ‘AB baskısı’ altında üye ülkelerin dönüşümünü ilgilendiren ulusal düzeyli kurum ve aktörlerin AB’ye entegrasyonu bağlamında kavramsal bir araştırma alanı ile sınırlandırılarak açıklanamayacağı anlaşılmıştır. Dolayısıyla, Avrupa Birliği’nin dönüştürücü sınırlarının ötesine geçecek interdisipliner bir perspektiften Avrupalılık algısının ne tür bir idari ve kurumsal dönüşüm içinde ve ne yönde uyum süreçlerini yansıtabileceğine odaklı sorgulamalar da ilgi uyandırmaya başlamıştır. Söz konusu değişim sürecinin çok yönlü dinamikleri bağlamında formel ve enformel kurumların bir bütün olarak değerlendirilmesini gerektiren yapısal bir çerçeve oluşturulmuştur. 2000’li yıllara gelindiğinde, küresel ekonomik dinamiklerin etkisi sonucu kurumsal işleyiş biçimlerinin doğasının da değişmesiyle birlikte yeni liberal kurumsalcı perspektif çerçevesindeki güncel tartışmalara dahil edilen sosyal ve toplumsal aktörler arasındaki etkileşim içinde özellikle AB’nin küresel bir aktör olarak bugünkü rolü bağlamında söylem-eylem ilişkisine odaklı bir makro bakışı da gündeme getirmeye başlamıştır. Avrupa genişlemesi bağlamındaki organizasyonel yapılanmaların dinamik doğası ve AB’nin kurumlar üzerinden geliştirilen işleyiş biçimiyle de sıklıkla yakından ilişkilendirilen kurumsalcı bakış, aktörler arası değişen ilişki biçimlerinin kaynağına göre farklılaşan davranış biçimlerini ve rolleri genel bir analitik çerçevede incelemek için nedensellik, yol bağımlılığı ve uygunluk gibi farklı mekanizmalara göre kendini güncelleyerek gelişmiştir. Söz konusu kuram, kurumsal yapıların oluşumundaki başlıca dayanak noktalarına üç farklı biçimde incelenmiş ve kurumsalcı bakış, rasyonel, tarihsel ve sosyolojik/yapılandırmacı kurumsalcılık olarak sınıflandırılan bir çerçevede değerlendirilmiştir (Açıkmeye, 2004). Bununla birlikte, Birliğin genişleme sürecinde özellikle ‘Doğu genişlemesi’ olarak anılan, 2004 yılı itibariyle gelişen ulusal devlet düzeyleri ile Avrupa düzeyi arasındaki etkileşim üzerinde ele alınan çok katmanlı yönetim mekanizmalarını açıklamaya çalışan akademik tartışmalar arasında rasyonel veya tarihsel kurumsalcı yaklaşımlar yerine, büyük ölçüde sosyolojik kurumsalcılıktan

yola çıkılarak Birliğin son dönemlerdeki genişleme politikası perspektifi ile geliştirilen teşvik mekanizmaları çerçevesinde Avrupalılaşmanın stratejik ve normatif faktörlerin ötesine geçerek özellikle küresel standartlara uyum eğilimlerini barındıran evrensel bir kültürün temel bileşenlerini yansıtan farklı kavramsal boyutları arasındaki çok yönlü ilişki formları irdelenmiştir (Noutcheva & Aydın-Düzgit, 2012).

Yeni üye statüsündeki devletlerin yanı sıra, aday ülke devletlerinin Avrupalılaşma süreçlerine odaklanan içe dönük yeni kurumsalcı yaklaşımlar ise, farklı analitik bakış açılarıyla sosyolojik perspektifi derinleştirirken, sürece dahil tüm kurumlar ve aktörler arası güç ilişkilerinin doğasındaki dönüşüme evrenselleşmiş söylemlerin çerçevesinden de yaklaşarak kurumsalcı anlayışı çağdaş küresel bağlamın içinde yeniden anlamaya çalışmıştır. Bunun gibi farklı kuramsal çözüm arayışları doğrultusunda, Avrupalılaşmanın tanımı ve boyutları üzerine bağlamdan bağlama değişen çok yönlü mekanizmaların rolünün yadsınamayacağı anlaşılmakla birlikte, ulus-devletin doğasının yeniden yapılandırıldığı bir küreselleşme sürecinde biçimlenen dünya toplumunun parçasına eklemlenen bir düzlemde Avrupa Birliği ve Avrupa toplumu yeni bir akademik tartışma alanına da yer açmıştır. Söz konusu küresel perspektifin aktörlerini yönlendiren dinamikleri konu alan yakın dönem akademik tartışmalar meşruiyet, ulus devletin otonomisi, egemenlik ve rasyonalite kavramlarının beraberinde Avrupalılaşma olgusunun sıklıkla küresel gündeme dahil edildiği bir bakış ortaya çıkarmıştır (Meyer, 2010). Sonuç olarak, ulusal ve uluslararası düzeyli yatay ve dikey organizasyonel ağları oluşturan kurumsal bağlar arasındaki yapısal, ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel dinamiklerle gelişen farklılıklar (Aspinwall & Schneider, 2000) ve benzerlikler¹ modern devletin yapısı ile Avrupalılaşma süreçleri arasındaki etkileşimin daha sağlıklı bir arka plan analizi sunması açısından çok daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bununla birlikte, Avrupa toplumu algısı üzerine gelişen çok yönlü bakışın bir parçası olarak Avrupalı olmanın tanımı da belirli sınırları barındıran rasyonel/stratejik seçimleri ya da

¹ Avrupa toplumunu **dünya toplumu** içinde bir tür küresel/evrensel kimlik üzerinden ele alarak zamansal ve mekansal sınırlılıklarından bağımsız bir nitelik kazanan Avrupalılaşma süreçlerine yönelik kapsamlı bir araştırma için bkz. Didem Buhari-Gülmez ve Chris Rumford, "Towards a ("thick", "thin", or "parallel) European society? Understanding the dynamics of European multiplicity", **Innovation: The European Journal of Social Science Research**, 2016, C.29, No.1, s. 41-55.

sosyokültürel/normatif değerleri aşarak çok daha geniş bir perspektifte evrensel bir bağlamda yeniden çerçevelenmiştir.

Bu çalışma, küresel bir aktör olarak Avrupa Birliği'ne yaklaşırken, Türkiye'nin adaylık statüsü örneğinde (adaylık düzeyinde) Birliğe entegrasyon ve Avrupa entegrasyonu (Birlik düzeyinde) süreçlerinin doğasını dönüştüren çok merkezli dinamiklerini yeni kurumsalcı bakış yoluyla araştıracaktır. John W. Meyer (a.g.e.) tarafından sosyolojik kurumsalcı perspektifin içinde geliştirilmiş Dünya Toplumu yaklaşımına göre, dünya toplumunun standartlarını ve evrensel kuralları yönlendiren başat aktörler merkezdeki devletlerdir. Bu evrensellik çerçevesinde benimsenen belirli normlar zaman ve mekân ayrımı gözetmeksizin değişmese de, küresel süreçler içinde farklı politika ve işleyiş biçimlerine dönüşebilir. Örneğin, bugün AB'ye üyelik statüsü edinmiş bir devlet için Kopenhag Kriterleri'ni (1993) karşılamak bir ön koşul oluşturmaktadır. Bu koşullar arasında demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarının korunması ve azınlık haklarına saygı gibi siyasi kavramlar üzerinden yaygın biçimde 'AB normları' ya da 'Avrupa değerleri' olarak Avrupa merkezli bir tanınırlık kazanmış görünse de, tüm bu değerler BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948) yoluyla uluslararası söylemin merkezine daha önceden yerleşmiş küresel normlar olarak benimsenmiştir. Dünya toplumunun merkez-çevre ilişkileri de bu evrensel kurallarla yönlendirilir ve belirli standartlar merkezin hegemonyasında olduğundan zaman içinde merkezin ve çevrenin aktörleri yer değiştirdiğinde merkezdeki söylemin odağı da değişebilir. Dolayısıyla, merkez-çevre dinamikleri küresel toplumun doğasını ve değerlerini dönüştürücü bir potansiyel taşımakla birlikte, herhangi bir ülkenin merkeze yakınlığı evrensel norm ve standartları ne ölçüde karşılayıp uygulayabildiği ile orantılıdır. Merkezdeki aktörler zaman içinde farklı dinamiklerin etkisiyle çevrenin sınırlarına çekilirken, çevredekiler de merkeze yaklaşabilir. Aynı zamanda, merkezde bulunan ülkelerin basınına yansıyan söylem ve analizler küresel söylem ve normlar üzerindeki dinamikleri dönüştürebilir (Krücken & Drori, 2009). Bu noktada 'Avrupa Birliği normları' ile dünya toplumu değerleri arasında analitik bir değerlendirme yapıldığında, birbirleriyle örtüşen pek çok ortak standardın varlığı, AB'nin kurumsal doğası içinde merkezdeki konumunu destekleyen bir söylem modeli benimsediğini ortaya koyar. Dolayısıyla, Avrupa entegrasyon sürecine odaklı

politikalar Birliğe üye ve aday statüsündeki devletler nezdinde küresel toplumun başlıca norm ve standartlarını temsil eden bir bütünün parçaları gibi Avrupa sınırlarının ötesine geçen makro düzeyde bir sosyal ve toplumsal dönüşümle yakın bir bağ kurmaktadır (Rumford & Buhari-Gülmez, a.g.e.).

Türkiye'nin AB adaylık statüsündeki örneği yakından incelendiğinde, kurumsalcı perspektifte ortaya çıkan ulusal yapıdaki dönüşümün dinamikleri, sırasıyla koşulluluk ve sosyalizasyon mekanizmalarının biçimlendirdiği nedensellik ya da uygunluk ilişkileri çerçevesinde genellikle sınırlı bir kavramsallık düzeyinde açıklanabilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin süregelen tartışmalı katılım sürecinde maruz kaldığı Avrupalılaşma deneyimi stratejik ve sosyokültürel bir kavramsallığın ötesine geçmiş görünmektedir.² Bu çerçevede, çok yönlü olduğu kadar çok merkezli bir sistemin parçası olarak ön plana çıkmaya başlayan Avrupalılık algısının barındırdığı Avrupalılaşma süreçleri Türkiye'nin örneğinde farklı bir kavramsallık algısı ile yeniden bağlamlandırılan bir kurumsallaşma sürecine tanıklık etmiş görünmektedir (Buhari-Gülmez, 2014). İlgili olgunun doğasına özgü bilişsel bir adaptasyon sürecinin varlığı da dikkate alındığında, özellikle ulusal aktörler arası ilişkiler üzerindeki çok boyutlu mekanizmalar üzerinde yapılacak kapsamlı bir araştırma Türkiye'nin adaylık sürecinde deneyimlediği ilerleme ve Avrupa değerleri bağlamında interdisipliner bir çerçevenin boyutlarını derinleştirmeyi de sağlayacaktır. Çalışmanın temel kuramsal çerçevesi, sosyolojik kurumsal yaklaşıma bağlı bir bakış olan dünya toplumu ekolünden yola çıkacaktır (Meyer, 2002; 2009). Avrupa entegrasyonu ile dünya toplumu arasındaki ilişkinin dinamikleri yoluyla geliştirilecek küresel bir tabloda Türkiye'nin adaylık sürecinde rol oynayan başlıca kurum ve aktörler arası yapılanmaları biçimlendiren etkenler araştırılacaktır. Bu tür bir kuramsal zeminde süreci yönlendiren siyasi, toplumsal ve kültürel aktörlerle çerçevelenen söylemsel dönüşüm süreçlerinin Avrupalılık algısını da dönüştüren yansımaları değerlendirilecektir. AB-Türkiye ilişkileri bağlamında zıtlıklarıyla birlikte varlığını sürdüren bir işleyiş sürecinin sonucu olarak, küresel toplumu çevreleyen dinamiklerle

² Konuyla ilgili kapsamlı bir akademik çalışma ve kavramsallık çerçevesi için bkz.: Diğdem Soyaltın, "Avrupalılaşma ve Türkiye'nin Dönüşüm Süreci", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

gelişen bir eylem alanının göz ardı edilemeyeceği anlaşılmaktadır. Söylem-eylem ilişkileri arasında yakın bağlar kurarak çok merkezli bir etkileşimi barındıran bu alan, Avrupa entegrasyonu süreçlerinde belirli değer ve pratikleri öğrenme, benimseme ve uygulamaya ilişkin istek ve kapasitenin etkin rolünü de ortaya koymakla birlikte, Türkiye'nin zaman içinde dönüşen AB adaylık statüsü ile küresel toplumdaki konumu arasında önemli bir köprü işlevi de görmektedir. İlgili kavramsal çerçevenin dayandırıldığı kurumsalcı yaklaşımın odağında kalarak, belirli norm ve kuralların daha bütünleştirilmiş bir perspektiften tartışmaya açılması kurumsal değişim süreçlerini (yeniden) biçimlendiren çok boyutlu dinamiklerin varlığını ve bu dinamiklerin doğasındaki etkileşimin yansımalarını da daha çok ön plana çıkarmıştır. Avrupalılaşma olgusuna yansıyan çok merkezli kurumsal süreçler ve Türkiye'nin süregelen tartışmalı adaylık statüsü şu iki temel soruyu da akla getirebilir:

- Avrupa, dünya toplumu ekseninde ne tür bir toplumsal değişim örneğinin temsilcisi olabilir?
- Türkiye bu değişim sürecinin bir parçası olarak Avrupa değerlerini benimseme açısından nasıl bir konum yansıtmaktadır?

Yakın dönem Avrupası ve Avrupalılık algısı üzerindeki söylemsel dinamiklere de yansıyan Suriyeli mültecilere ilişkin çok boyutlu gelişmeler, özellikle farklı bağlamsal gerçeklikleri beraberinde getiren bir kriz olgusu yaratarak, yalnızca AB-Türkiye ilişkilerini değil, küresel toplumun gündemini de önemli bir sorunsal ile karşı karşıya getirmiş görünmektedir. Söz konusu toplumsal ve siyasi gelişmelerin beraberinde Avrupa değerlerinin de bir tür krizin eşiğine sürüklenmesi dünya toplumunda Avrupa'yı yeniden bağlamlandıran sosyal süreçleri açığa çıkarmıştır. Türkiye'nin katılım süreci örneği ise Birlik ile herhangi bir aday devlet arasındaki ilişkiler ağının ötesinde tüm formel ve enformel boyutlarıyla yaşanan toplumsal değişim ve dönüşüm algısının çözümlenmesini gerektirmektedir. AB entegrasyonuna yönelik değerler bütünlüğüne uyum bağlamında çok boyutlu bir sistematik sunması öngörülen bir metodolojinin izlenmesi, Avrupalılaşma süreçlerinin parçası olarak bölgesel ve/veya ulusal perspektiflerden açıkça görünmeyen önemli söylemsel boyutlarını da postyapısalcı bir bütünsel yaklaşım ışığında daha görünür kılabilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL DEĞİŞİMİN KÜRESEL BİR AKTÖRÜ OLARAK

AVRUPA BİRLİĞİ, AVRUPA TOPLUMUNUN

ENTEGRASYONU VE TÜRKİYE

Küreselleşme olgusunun beraberinde getirdiği dünya toplumu/kültürü söyleminin bir bileşeni olarak ortaya çıkan senkronizasyonun mekanizmaları bağlamında Avrupalılaştırmanın karmaşıklık boyutunu ele alan kavramsal yaklaşımlar geliştirildikçe, farklı değişkenleri ve bir takım ‘arabulucu’ etkenleri barındıran çok aktörlü bir etkileşim sürecinin anlamlandırılması yönünde AB entegrasyonuna ilişkin çeşitli kavramlar yeni tanımlamalarla tartışılmaya başlanmıştır. Avrupalılaştırma süreçlerine getirilen bu tür yenilikçi bakışlarla konunun ele alındığı kapsam da genişletilerek daha sistematik analizler geliştirilmiştir. Birliğin ulusüstü kurumsal ağ ve mekanizmaları, (yeni) üye devletlerin derinleşme sürecindeki uyumu ve adayların katılım sürecindeki dönüşümü bağlamında üç ayaklı bir çerçevede derinleşen akademik ve politik tartışmalar mevcut Avrupalılaştırma literatürünü son dönemlerde hem güncelleştirmiş hem de zenginleştirmiştir. Bu noktada özellikle üye ve aday ülkeler açısından AB norm ve değerleri ile uyumsuzluk noktalarında uyum (yukarıdan aşağıya) ve/ya yakınlaşma (aşağıdan yukarıya) gerektiren çift yönlü bir Avrupalılaştırma sürecinin varlığı kabul edildiğinde, devletlerin siyasal, ekonomik ve sosyal yapılarında yaşanan dönüşümün dinamikleri arasında Avrupalılaştırmanın üyelik ve adaylık süreçleri üzerindeki nüfuz alanlarını açıklamak için yeni kurumsalcı perspektiften farklılaşan boyutlara göre ortaya çıkan kurum ve aktörler arası ilişkileri değerlendirmiştir.

Birliğe katılım yolunda yeniden biçimlenen ulus-devlet yapısının bölgesel ve uluslararası ağlara eklenerek ulusal düzeyli karar alma ve politika yapma süreçlerindeki dönüşümü ön plana çıkarması, AB’nin genişleme politikası ile Avrupalılaştırma arasındaki etkileşim bağlamında farklı bir analitik çözümleme gerektirmiştir. Böylelikle Avrupa bütünleşme sürecinin aday ülkelerde yaşanan değişimin dinamikleri üzerinde özellikle Avrupa değerleri perspektifinden yansıyan söylemlere konu olan yeni bir araştırma alanı ortaya çıkarmış görünmektedir. Yeni

kurumsalcı anlayıştan beslenerek gelişen rasyonalist, normatif ve sosyopolitik yaklaşımlar Avrupalılaşmayı irdeleyen güncel literatüre önemli katkılar sunmuştur. Bu çerçevede koşulluluk, sosyalizasyon, kredibilite gibi çeşitli uyum mekanizmaları temelindeki kavramsal açıklamalar, üyelik yolundaki devletlerin dönüşüm ve uyum(laşma) süreçlerinde Avrupalılaşmanın ulusal reformlaşma ve demokratikleşme adımlarına yönelik yansımalarını daha geniş bir analitik çerçeveye yerleştirmiştir.

1.1. Toplumsal Değişim ve Avrupa Birliği

Toplumsal yapıları oluşturan bağlamsal öğeler ve dolayısıyla farklı toplumlar üzerindeki değişim süreçleri çeşitli tarihsel, ekonomik, siyasi, coğrafi, sosyal ve/ya kültürel koşullar içinde kendi söylemlerini yaratmıştır. Söz konusu bağlamların ortaya koyduğu çok aktörlü ağlar yoluyla gelişen yapısal dinamikler, aynı zamanda bütünsel bir güç mekanizması olarak kurumsallaşma süreçleri üzerinde toplumsal etkileşimin doğası gereği önemli bir dönüştürücü etkiyi de açığa çıkarmıştır. Tarihsel olaylar arası ilişkileri de belirli kırılma noktalarına taşıyan koşullar bu tür bir dinamik perspektiften gözlemlendiğinde, sosyokültürel dokunun sürekli bir değişim ve dönüşümün parçası olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle farklılaşan üretim süreçleri içinde gelişen çeşitli parametrelere bağlı olarak, toplumsal değişim en temelde toplumsallaşma koşullarına uyum yönünde gelişen kurumsal bir zeminden yola çıkmayı gerektiren kolektif bir çabadır. Dolayısıyla, değişimin doğası sosyal etkileşim süreçlerini de sürekli bir akış içinde dönüştüren toplumsal dinamiklerin sürdürülebilirliğini sağlayan farklı araçları kavramsal bir bütünlüğe taşır. Bu doğrultuda toplumsal değişim, belirli bir sosyokültürel yapının kendi standartlarını (yeniden) biçimlendiren baskın bir itici gücü temsil ederken, nedensellik ilişkileri ve yol bağımlılığı algısının beraberinde getirdiği lineer bir düzlemin sonucu olarak değerlendirilen tarihsel olaylar arası bağlar da önem kazanır.

Öte yandan, değişim söz konusu doğrusallığın ötesine geçen daha karmaşık bir kavramsal boyutun parçasıdır. Bölgesel ve ulusal düzeyli dinamiklerle biçimlenen kurumsal standartlar ile küresel süreçler arasındaki çok boyutlu etkileşim ağları, toplumsal yapıların da etkileşimini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu noktada, Avrupa entegrasyonu olgusu ulusal aktörler arasındaki bölgesel düzeyli bir işbirliği olarak ön

plana çıkarken, küresel bir dönüşüm sürecinin de etkisiyle birlikte çok merkezli bir kurumsallaşma örneği olarak önemli bir dönüştürücü bağlamın dinamikleri içinde biçimlenmiştir. Dolayısıyla, Avrupa Birliği'ne üyelik perspektifinden Avrupalılaşma kavramının beraberinde gelişen ulusüstü nitelikli bir toplumsal değişim modeli, küresel entegrasyon süreçleri ile etkileşimi içinde daha fazla anlam kazanacaktır. Aynı zamanda değişimin nesnesi konumundaki Avrupa toplumu ile evrensel toplum arasındaki ilişkilerin bu tür bir küresel perspektiften nasıl konumlandığının çözümlenmesine yönelik bulgular uluslararası ağlar arası kurumsal dinamikler üzerinde önemli ipuçları ortaya koyabilir. Böylelikle Avrupa Birliği'nin toplumsal bir değişim ajanı olarak ne tür bir dönüştürücü rol üstlendiği de Avrupalılık algısına yansıyan evrensel norm ve standartların ardındaki söylemsel dinamiklerin daha kapsamlı bir tabloda gözlemlenmesini sağlayabilir.

1.2. Siyasi ve Toplumsal Değişimin Dinamiklerine Küresel Bir Bakış: Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreçlerinde Dönüşümün Çok Merkezli Aktörleri

Avrupa Birliği'ne adaylık statüsünün gerektirdiği uyum süreçleri, stratejik ve normatif bir perspektiften değerlendirildiğinde, Birliğin kurumsallaşmış supranasyonel niteliğini ve dönüştürücü kapasitesini açığa çıkarmaktadır (Börzel & Risse, 2009). Birlik müktesebatının sunduğu uyumlaştırma, belirli bir mevzuat uyumuna dayanan hukuki boyutunun yanı sıra, belirli politik ve ekonomik koşulların da aday ülkeler tarafından karşılanmasını gerektiren Avrupa düzeyinde çok boyutlu bir entegrasyon modeli öngörmektedir. Avrupa entegrasyonu, AB düzeyinde belirli bir norm ve değerler bütünlüğü taşıyan Avrupalılık algısı altında gelişen Avrupalılaşma süreçlerini de beraberinde getirmiştir. Özellikle Merkez ve Doğu Avrupa devletlerinin Birliğe katılım süreçlerinde yaygın bir söyleme dönüşen Avrupalılaşma olgusu, büyük ölçüde koşulluluk yoluyla temellendirilen stratejik tabanlı bir perspektiften AB'nin bölgedeki devletlerle etkin bir aktör olarak iletişim kurmasında önemli bir rol üstlenmiştir (Grabbe, 2003).

Öte yandan, yeni üye ve aday statüsündeki devletlerin Birliğe entegrasyon süreçlerinin sosyokültürel mekanizmaları, küresel boyutlarıyla da ön plana çıkan Avrupalılaşma

kavramının evrensel nitelikli bir toplumsal bağlama eklemlenmesine zemin hazırlamıştır (Buhari-Gülmez, 2010; 2014; Rumford & Buhari-Gülmez, 2015). Dolayısıyla, Avrupa entegrasyonuna indirgenmiş görünen Avrupalılık algısının, Avrupa coğrafyası düzeyinden dünyaya açılan daha bütünsel bir ontolojik bakışın sunduğu zamansal ve mekansal ‘çokluluk’ (*multiplicity*) yoluyla kavramsallaştırılması önem kazanmaya başlamıştır (Rumford & Biebuyck, 2012). AB’nin kurumsal doğasına genellikle teknik ya da ekonomik sınırlar çizen Avrupa odaklı yaklaşıma yansıyan monotip Avrupa modelinin yerine, dönüşümü biçimlendiren tüm yerel, bölgesel ve küresel dinamikler daha kompleks, kapsamlı, dinamik ve çok değişkenli bir Avrupa vizyonu için toplumsal bir zemin hazırlamıştır. Bu noktada Avrupa’nın sınırlarını ve Avrupa Birliği’nin kurumsal doğasını çerçeveleyen sabitlemiş ve tek merkezli bir Avrupalılık söylemini eleştiren Rumford, ‘çok sayıda Avrupa’ (*many Europes*) yaklaşımıyla (Rumford & Buhari-Gülmez, 2012; Rumford & Biebuyck, 2016) özellikle Suriyeli mülteciler, AB-Türkiye ilişkilerindeki güncel tartışmalı konular ve Brexit gibi Birliği son yıllarda dönüşüme iten kırılma noktaları üzerinde farklı bir bakış geliştirmiştir. Tüm Avrupa-merkezci bakış açılarının sınırları aşarak Avrupa’nın belirli kültürel kodları ile küresel değerler arasındaki yakın ilişkiyi vurgulayan bu tür bir ontolojik bakış, (Rumford & Buhari-Gülmez, a.g.e.), ‘Avrupalı’ ve ‘Avrupalılaştıran’ toplumlar ile ‘Avrupalılaştırma’ süreçleri arasındaki ilişkiler bağlamında çok merkezli bir Avrupa’nın içinde birden fazla Avrupa’nın bulunduğunu ileri sürer. Yaygın AB söyleminde marjinalleştirilmiş tüm kimliklerin temsil ettiği farklı Avrupa’lar, çeşitli toplumsal söylemler ortaya koymakla birlikte, söz konusu çokluluğun içinde oluşabilecek herhangi bir direnç dönüşüm süreçlerinin doğası gereği var olan koşulları yansıtmaktadır. Dolayısıyla, her kriz ortamı toplumsal değişim ve gelişime içkin birer parça olarak dünya toplumunun küresel ölçekli dinamiklerine entegrasyonunu da sağlamış olur.

1.3. Türkiye’nin AB Adaylık Statüsü ve Evrensel Değerler

Türkiye’ye AB adaylık statüsünün verilmesiyle (Helsinki Zirvesi, 10-11 Aralık 1999) birlikte gelişen etkileşim ortamını AB-Türkiye müzakerelerinin resmi başlangıç tarihine (3 Ekim 2005) taşıyan yaklaşık üç yıllık dönem, taraflar arası ilişkiler açısından bir yakınlaşma ve güçlenme sürecinin göstergesi olarak önemli ilerleme

adımlarına tanık olmuştur. Öte yandan, Türkiye'nin süregelen adaylık statüsü örneğindeki Birliğe entegrasyon süreci, belirli konular üzerindeki iletişimsizlik ve/veya uzlaşmazlık noktaları dikkate alındığında, dönem dönem kesintilere uğrayan önemli ölçüde sınırlandırılmış bir adaylık deneyimi sergilemektedir. Süreci biçimlendiren kurumsal aktörler arası etkileşim biçimlerinin dönem dönem beraberinde getirdiği belirli kırılma noktaları, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri çerçevesinde ön plana çıkan Avrupa değerlerinin küresel bir yaklaşım yoluyla yeniden bağlamlandırılması gereken çok boyutlu bir sorunsal yaratmıştır. Türkiye'nin AB'ye adaylık statüsü özellikle dünya toplumu boyutuyla birlikte değerlendirildiğinde, evrenselleştirilmiş standartlar olarak onay gören belirli soyut modeller, Türkiye'nin müdahil olduğu dönüşüm sürecini küresel bir tablonun bütünleyicisi durumuna getirmektedir. Örneğin, bugün AB'ye üye bir devlet, temel özgürlüklere, insan ve azınlık haklarına saygılı, şiddet ürünü olmadığını ortaya koyan demokratik bir hukuk devleti olarak evrensel düzeyli belirli standartları benimsemeli ve bunlarla uyum içinde olmalıdır. Aynı değerler, çoğunlukla Avrupa değerleri olarak adlandırılan normatif bir çerçeve yoluyla AB'nin koşulluluk ve uyum perspektifi içinde yaygınlık kazanmıştır. Bu noktada, AB üyeliğine eklenen Avrupalılık algısının beraberinde getirdiği Avrupalı kimliği, aynı zamanda Birliği kurumsallık boyutundaki rasyonel mekanizmalarının ötesine taşınmış ve evrensel değerlerin savunucusu durumunda önemli bir toplumsal aktör olarak küresel ağlarla biçimlenen çok merkezli bir tablonun odağına yerleştirmiştir. Dolayısıyla, belirli dönemlerde Türkiye koşullarında bazı AB reformlarının kabul görürken, bazılarının dirençle karşılaşması, son dönemde tarafların kırmızı çizgilerini göstermek durumunda kalmalarına ve müzakere sürecinin askıya alınmasına kadar götüren ikili ilişkilere yansıyan kriz noktaları yaratmıştır. Bu tür gelişmelerin ardındaki kurumsal dinamikleri bir ölçüde AB'nin doğası ya da gücünden bağımsız olarak evrensel toplumun içinden geçtiği bir dönüşümün doğasını anlamaya çalışarak çözümleyen küresel bir yaklaşım Türkiye'nin adaylık statüsüyle birlikte Avrupa düzeyindeki konumu üzerinde farklı bir bakış açısına zemin hazırlayabilir. Özellikle, yakın geçmişteki AB-Türkiye ilişkilerine yansıyan dalgalanmaların çözümlenmesi AB'nin kurumsal doğasına odaklı bir yaklaşımın ötesinde evrensel değerler düzeyinde bir yeniden okuma gerektirmektedir. Bu tür bir analitik bakışla birlikte, Türkiye perspektifinden 'hangi Avrupa', 'hangi Avrupalı' ve

dolayısıyla ‘hangi Avrupalılaşıma süreçleri’ sorularının ne tür yanıtları beraberinde getireceği önem kazanmaktadır. Avrupalılık algısı üzerinden yansıyan toplumsal bir kavramsallık boyutunun odak noktasında tutulacağı araştırma sürecinde varılacak bulgular, AB-Türkiye ilişkileri ile birlikte dönüşen Avrupa entegrasyon sürecinde özellikle Avrupa değerlerinin medya temsiline yönelik farklı söylemlere ait ontolojik ve post-ontolojik çözümlemeler ortaya koyacaktır.

1.4. Toplumsal Bir Değişim Ajanı Olarak Avrupa Birliği ve Değişimin Nesnesi Olarak Avrupa Toplumu

Kurumsallaşmanın yapısal dinamikleri ve devletleri değişim süreçlerini yönlendiren faktörler, Avrupalılaşıma odaklı çalışmalar açısından önemli bir araştırma alanı sunmakla birlikte, uluslararası ilişkiler literatürünün de temellerini oluşturan daha genel bir tartışma konusu olarak farklı bağlamlar odağında geliştirilen kurumsalcı perspektiflerin derinleşmesine ve söz konusu her iki alana ilişkin literatürün zenginlik kazanmasına zemin hazırlamıştır. Genellikle rasyonalist temellerden yola çıkarak (neo)liberal ve (neo)realist yaklaşımlar ışığında değişim olgusunu değerlendiren ana akım kuramsal tartışmalar (Weber, 2005) ulus-devlet yapısının doğasını ve kendine özgü çıkar alanlarını dönüştüren dinamiklerden çok, söz konusu yapılanmayı başlı başına sabit bir aktör olarak değerlendirirken bu tür bir aktörlüğün barındırdığı davranış biçimlerindeki değişimleri çözümleme eğiliminde olmuştur. Uluslararası politikanın dinamikleri bağlamında, devletlerin kimliklerini çerçeveleyerek sabitleştiren dışsal koşullar arasındaki belirli nedensellik bağlarına dayandırılan yapısal benzerliklerin varlığı daha çok vurgulanmıştır. Bu anlamda uluslararası etkileşimin kurumsal aktörleri olarak hareket eden devletler, aktif bir değişim ajanlığından çok, (sosyal dokunun normatif kimliğinden bağımsız bir değişim algısının biçimlendirdiği) ortak bir kimlik formuna ait nesneleri yönlendiren salt araçlar gibi kavramsallaştırılmıştır. Dolayısıyla, uluslararası dinamiklerle ilgili söylem ve algıları etkileyen kurumsallaşıma süreçlerine yönelik erken dönemlerdeki temel kuramsal yaklaşımlar ulus-devlet yapısına özgü ‘verili’ işlevsel rolleri ön planda tutmuştur. Öte yandan, süreç içinde kimlik algısına yönelik perspektiflerin geliştirilmesi, klasik rasyonalist yaklaşımların kurumsallaşıma ve ulus-devletin doğasındaki değişime odaklı açıklamalarına yeni bir eleştirel bakış sunmuştur.

Toplumsal dinamikler ve sosyal dokunun gittikçe önem kazanmaya başlayan rolü üzerinde 1990'lı yıllarda farklı bir derinlik kazanan kimlik algısına yönelik tartışmalar, inşacı kuramların temelini hazırlamıştır. Genellikle ulusal çıkarlara indirgenerek bir noktada kimliksizleşen aktörleri yansıtan kurumsal rollerin uluslararası siyasetin yapısal dinamiklerini çözümlemeye yetersiz kalacağı yönündeki argümanlar sosyal gerçekliğin barındırdığı kimlik olgusuna da önem atfeden yeni bir paradigma içinde daha çok destek görmeye başlamıştır. Bununla birlikte, 1990'lı yıllar itibarıyla uluslararası arenanın merkezi oyuncularından biri olarak etkisini daha baskın biçimde yansıtmaya başlayan Avrupa Birliği ve kurumları, ulusüstü nitelikli yapısına ilişkin parametrelerinin yanı sıra, ulusötesi kimliği ile de dikkati çeken bir kurumsallaşma örneğine dönüşmüştür. Dolayısıyla, inşacı bakış ışığında Avrupa toplumunun dinamikleri üzerinde AB'nin ne tür bir aktör rolü üstlendiği konusunda farklı yaklaşımlar gelişmeye başlamıştır.

Birliğin bölgesel ve küresel aktörlüğü, ulusal düzeyli değişim ve dönüşüm süreçlerinde Avrupa entegrasyonuna yönelik akademik tartışmaları hızlandırdığı gibi, uluslararası dinamiklerin dönüşümü açısından da daha geniş ölçekli kuramsal perspektiflere yeni bir ontolojik boyut olarak eklenmiştir. Böylelikle temel insan hak ve özgürlüklerine dayalı bir değerler bütünlüğüne yansıyan demokrasi, hukukun üstünlüğü, eşitlik, adalet gibi başlıca evrensel standartların özünden doğan kolektif bir kimlik algısı üzerinden Avrupa toplumunun dinamikleri yeniden biçimlenirken, Avrupa Birliği'nin supranasyonel (ulusüstü) kimliğiyle farklı bir uluslararası aktör olarak oynadığı rol, kurumsallaşma süreçlerinde sosyal ve normatif faktörlerin önemine daha fazla anlam kazandırmıştır. Bu yönde Birliğe üyelik ve/ya adaylık bağlamında Avrupalılaşma kavramının beraberinde daha fazla gündeme getirilen Avrupa değerleri etrafındaki kuramsal yaklaşımların derinlik kazanmasıyla birlikte, Birliğin kurumsal yapısına yansıyan yeni bir normatif gücün varlığı açığa çıkarken (Manners, 2002), toplumsal değişim ve kurumsallaşma süreçlerinde kültürel kimlikler ve sosyal etkileşimin dinamikleri yoluyla farklı bir kurumsalcı anlayış da yerleşmeye başlamıştır.

Toplumsal değişim üzerinde sosyal inşacılık kuramının vurguladığı sosyal etkileşim faktörü ve kültürlerarası bilincin rolü ile birlikte önem kazanmaya başlayan normatif perspektif, evrensel toplum algısına ve küresel söylemlere süreç içinde daha çok yaklaşarak Avrupa değerleri ve Avrupalılaşıma kavramlarının yeniden bağlamlandırılmasını gerektiren yapısal dinamikleri beraberinde getirmiştir (Bretherton & Vogler, 2006; Manners & Whitman, 2003). Söz konusu bölgesel ve ulusal değişim süreçlerinde Birliğe üye ve aday ülkeleri Avrupalılık söylemi altında birleştirmeyi hedefleyen norm ve standartlar, Birliğin dünya toplumundaki konumu ve rolü bağlamında küresel faktörlerin AB'yi nasıl bir değişim ajanı olmaya yönlendirdiğine ilişkin olarak da önemli ipuçları sunmaktadır. Bu anlamda rasyonalite ve kurumsallaşıma algısına normatif bir boyut kazandırarak Avrupa toplumunu küresel düzeyli etkileşim ağlarının içinde ele alan inşacı yaklaşımlar, değişimi sosyal ve kültürel dokunun barındırdığı dinamiklerin doğasına özgü toplumsal bir süreç olarak değerlendirme eğilimindedir (Manners, 2002; Risse, 2001). Dolayısıyla, bir tür norm ve değerler bütünlüğüne yönelik uyumu öngören Avrupalılaşıma olgusu, Avrupa Birliği'ni uluslararasılaşan bir değişim ajanı olarak ön plana çıkarırken, koşulluluk mekanizmalarına paralel yönde biçimlenen sosyalleşme ve dönüşüm süreçleri içinde söz konusu değişimin nesnesi konumundaki Avrupa toplumuna söylemsel bir kimliğin rolünü de atfetmiş görünmektedir. Bu doğrultuda Avrupalılaşıma perspektifi inşacı kuramın odağından gözlemlendiğinde, bölgesel entegrasyonla sınırlandırılmış rasyonel tercih argümanlarının ötesine geçerek sosyolojik (yeni) kurumsalcı yaklaşımlara ilişkin literatürün doğmasına zemin hazırlayan farklı bir sorunsalı da açığa çıkarmıştır³. Özellikle ulusal ile küreselin iç içeliğini gittikçe daha görünür kılan bir tabloda Avrupa değerlerini benimseme ve içselleştirme süreçlerinin aday devletlerin iç politikalarını yönlendiren kurumsal ihtiyaçlarına ne düzeyde hitap edebileceği ve Avrupa düzeyinde entegrasyona ilişkin toplumsal motivasyonu ne ölçüde destekleyebileceği, sosyal bağlamların rolünü dikkate alan inşacı yaklaşımlarla birlikte daha çok anlam kazanmaya başlamıştır. Dış politikadaki Avrupa(lı) algısını yeniden kavramsallaştıran bu tür bir uluslararası bağlam, aynı zamanda Birliğin ortak

³ Yeni kurumsalcı yaklaşımlar için araştırmanın ikinci bölümü Avrupalılaşıma bağlamında kapsamlı bir kuramsal değerlendirme sunduğu için, birinci bölüm yalnızca inşacı yaklaşımlar odağında bırakılarak kurumsalcı tartışmalar öncesinde genel bir tür arka plan oluşturma hedeflenmiştir.

dış ilişkileri ve güvenlik politikasını da önemli ölçüde yönlendiren bir AB kimliği ile özdeşleştirilmektedir. Birlik bünyesindeki farklı politika alanları üzerinde de Avrupalılaşıma söyleminin yansımaları olarak açığa çıkan belirli kurumsal koşul ve standartlar, karar alma ve işleyiş süreçlerinde Birliğin önemli bir dönüştürücü güç politikası uygulayabilmesine izin verirken, kurumsallaşıma ve sosyalizasyon boyutlarında etkili bir potansiyel alan açmıştır. Öte yandan, Avrupalılık olgusuna yansıyan bir Avrupa(lı) kimliğine yönelik vurgunun ardında Avrupa Birliği, bölgesel aktör rolünü sürdürmekle birlikte, sosyokültürel tabanın daha çok ön plana çıkmaya başlaması sonucu bölgesel dinamiklerin küresel tabloya entegrasyon çabalarını yansıtan bir değişim ajanı olarak da dikkat çekici bir konum üstlenmiştir. 2000’li yılların erken dönemlerindeki Doğu Avrupa entegrasyonunun beraberinde, Avrupalılaşıma olgusunun Birliğe üyelik açısından oluşturduğu söylemsel bağlamın (Avrupa’ya dönüş) rolü dikkate alındığında, ulusal, bölgesel ve küresel norm ve standartları birbirlerinden uzaklaştırmak yerine, ortak bir değerler bütünlüğünü benimseme yoluyla çok düzeyli bir etkileşimin ilgili tüm aktörlerini daha çok yakınlaştıran bir Avrupa toplumunun (yeniden) inşasına yönelik girişimler yoğunluk kazanmıştır.

1.5. Avrupa Entegrasyonu ve ‘Avrupalılaştan’ Avrupa (Birliği)

Avrupa entegrasyonu (ulusüstü düzeyli kurumsallaşıma süreçleri) ve Avrupalılaşıma politikaları (ulusal düzeyli uyumlaşma ve sosyalizasyon süreçleri) arasındaki yakın ilişkiler, Avrupa Birliği’nin dönüştürücü gücünün ardında çeşitli uluslararası aktörlerin de sürece dahil olduğu çok yönlü bir etkileşim ortamının beraberinde, farklı perspektiflere göre değişen söylem ve yaklaşımları bir araya getirmiştir. Avrupa Birliği’nin süreç içinde dönüşerek gelişen ve derinleşen dinamik kurumsal doğasına paralel olarak, Birliğin coğrafi sınırlarının da yeni üye devletlerle giderek genişlemesi Avrupa entegrasyonu (bütünleşmesi) kapsamındaki kurumsallaşıma süreçlerinin dinamiklerini ve ilgili aktörlerin rollerini etkilerken, Avrupa Birliği’nin uluslararası bir aktör olarak etkileşim içinde olduğu küresel süreçlerin rolünü de tartışmaya açmıştır. Böylelikle Avrupa entegrasyonunun dönüşen ve dönüştüren doğasına özgü kurumsal mekanizmalar, bölgesel (AB) ve ulusal (üye devlet) düzeylerde karar alma, politika yapma gibi işleyiş biçimleri, yeni tanımlamalar

ve kuramlar ışığında uluslararası ilişkiler disiplini de geliştirerek gittikçe daha fazla ilgi uyandıran bir kavramsal araştırma alanı ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, Birlik entegrasyonu bağlamında çok düzeyli kurumsal pratikler arası etkileşimin dinamiklerini çözümlemeye Avrupalılaşma süreçleri kuramsal yaklaşımların zenginleşmesi ve derinleşmesi açısından önemli bir veri kaynağının oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Avrupa entegrasyonunu lineer ve tek yönlü bir süreç olarak değerlendirmek yerine, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem itibariyle 2000’li yıllara kadar geçen zamanla birlikte bütünsel bir perspektiften ele alarak farklı bağlamlara özgü belirli aşamalar içinde gelişen çok boyutlu bir idari ve organizasyonel yapılanma biçimi olarak incelemek gerekir. Bu bağlamda Avrupalılaşma çalışmalarıyla ilgilenen araştırmacılardan Diez ve Wiener (2009) Avrupa Birliği’nin kurumsallaşma süreçlerini incelerken entegrasyon kuramlarını üç dönem altında değerlendirir. İlk aşama 1960-80 arasında bütünleşmenin temellerini hazırlayan başlangıç sürecini biçimlendiren kurumsal dinamiklerin nasıl bir iş birliği modeli sunduğunu araştıran yaklaşımları kapsar. İkinci dönem, entegrasyonun ekonomik ve siyasi inşası süreciyle birlikte gelişen kurumsal dinamiklerinin ön plana çıktığı 1980-90’lı yıllarda Avrupa Topluluğu olarak biçimlenen çok düzeyli yönetişimin doğası ve Avrupa düzeyinde aktörler arası etkileşimin sürdürülebilirliğine odaklanan çalışmaları beraberinde getirmiştir. Üçüncü dönemin inşacı yaklaşımları ise 1990’lı yılların sonlarında başlayıp 2000’lerle devam eden bütünleşme sürecinin yansımalarına odaklanırken, Avrupa Birliği olarak gelişen ve derinleşen bir yapılanmaya özgü politika ve işleyiş biçimlerinin ne tür bir siyasi dönüşüme doğru evrildiğini çok boyutlu kavramsal bir perspektiften çözümlemeye çalışır. 1990 ve 2000’li yıllara denk gelen dönemde Birliğin entegrasyon sürecinin hız kazanması, Avrupa hukuku ve normlarını da farklı tartışma boyutlarına açarken, klasik bütünleşme kuramlarının ilgilendiği temel iktisadi ve siyasi sorunsalların ötesine geçen yeni konu ve yaklaşımları beraberinde getirmiştir (Bölükbaşı, Ertugal & Özçürümez, 2011:78-82). Üye devletlerin ulusal ve/ya ortak kurumsal çıkar ve amaçları doğrultusunda Avrupa bütünleşme süreçlerini idari ve örgütsel boyutlarıyla açıklamaya çalışan işlevselcilik, yeni işlevselcilik ve hükümetlerarasıcılık gibi temel kuramlar, Avrupa (Birliği) bölgesel ve küresel düzeyli

yönetimine, kurumsal entegrasyonun nasıl bir ulusüstü birlik yapısı inşa edebileceğine odaklanmaktaydı (Moravcsik, 1998; Hay & Rosamond, 2002). Bu bağlamda, Birlik üyesi devletler arası ortak politikaların önemi ve özellikle iktisadi bütünleşmenin uzun vadede yayılma etkisi göstererek farklı iş birliği alanları oluşturabileceğini öngören kurumsal bir dönüşüm sürecinin mekanizmaları ön plana çıkarılırken, üye devletleri ulusal düzeyden ulusüstü bir yapılanmaya (aşağıdan yukarıya) yönlendiren bir bütünleşme anlayışına yönelik derinleşme politikaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla, Birliğin organizasyonel yapılanma sürecinin erken dönemlerinde üye devletler öncelikle ulusüstü düzeyli bir örgüt oluşturarak iş birliğinin derinleşmesine hizmet eden birer kurumsal değişim ajanı rolünü üstlenmişken, Avrupa (Birliği) entegrasyonuna yönelik bu tür bir örgütlenmeyi hedefleyen kurumsal düzenlemeler ise değişimin nesnelerini yansıtan kavramsal bir alan olarak gelişmiştir.

Sürecin kendi kendini dönüştüren doğası içinde farklı organizasyonel boyut ve dinamiklerin biçimlendirdiği alternatif kuramsal perspektifler, ilgili kavramsal çerçeveyi (yeni) kurumsalcı yaklaşımlar ışığında rasyonel, tarihsel, normatif ve/ya söylemsel parametrelerle yeniden bağlamlandırmıştır. Böylelikle AB'nin genişleme ve derinleşme politikalarına yansıyan kurumsal dinamiklerin dönüşümünü ele alan farklı kuramlar ışığında yeni sorunsallara zemin hazırlayan (yeni) kurumsalcı yaklaşımların derinleşmesi, Avrupalılaşıma odaklı çalışmalar açısından sosyolojik tabanlı bir kuramsal temelin geliştirilmesini de mümkün kılmıştır. Özellikle 2000'li yıllar itibarıyla Avrupa entegrasyonuna ilişkin yaklaşımlar, Avrupalılaşıma politikalarının üye ve aday ulus devletlerdeki kurumsal iç yapılar ve sosyal süreçlerin dönüşümü üzerindeki etkilerine yönelerek Birlik yapısının çok düzeyli bir örgütlenme altında gelişen dinamiklerini çözümlemeye çalışmıştır. Dolayısıyla, 'bütün bir Avrupa' (Birliği) algısını da yeniden biçimlendiren yapısal bir geçiş süreciyle birlikte bir tür paradigma dönüşümünün sonucu olarak yeniden kavramsallaştırılan 'Avrupa', aynı zamanda Avrupa (Birliği) toplumunun formasyonu ve uluslararası siyaset açısından rolü üzerindeki genel ontolojik sorgulamaları farklı bir küresel perspektife taşımaya başlamıştır. Bu bakımdan Avrupa Birliği'nin aşağıdan yukarıya doğru nasıl bir bütünleşme örneği oluşturabileceğine yönelik tartışmaların yerine, Birliğin yukarıdan aşağıya doğru biçimlenen dönüşüm süreçlerindeki rolü ve etkinliği daha çok

önem kazanmıştır. Böylelikle Avrupa entegrasyonu bağlamında ilgili kuramsal tartışmalar arasına daha sonra gelişen bir olgu olarak dahil edilen Avrupalılaşma kavramı, özellikle AB'nin genişleme politikalarının doğal sürecinde Birliğin küresel aktörlüğünü ön plana çıkarmaya başlarken, bölgesel bir aktör olarak üye ve aday devletlerin ulusal işleyiş süreçleri üzerindeki dönüştürücü gücünü de olgunlaştıran ulusüstü düzeyde önemli bir kurumsallaşma örneği yansıtmıştır.

Yeni gelişen bir alan olarak farklı bakış açılarının doğmasıyla birlikte, Avrupalılaşma üzerindeki tanımlama biçimleri de bölgesel ve ulusal aktörler arası etkileşim formlarının dönüşümüne bağlı olarak çeşitlilik kazanmıştır. Bu anlamda literatürdeki tartışmaları yönlendiren başlıca siyasi ve toplumsal aktörler değerlendirildiğinde, Avrupalılaşma olgusu, Avrupa entegrasyonu sürecinin ilk zamanlarında derinleşme politikalarının beraberinde gelişen Avrupa düzeyli kurumsal bir yapılanma temelinde ön plana çıkmaya başlamıştır (Featherstone, 2003:6-12). Aynı süreçte üye devletlerin artmasıyla birlikte genişleme politikalarına yönelik adımları tetikleyen kurumsal mekanizmaların farklı bir derinlik kazanması sonucu, karar alma ve işleyiş mekanizmalarına uyum odaklı olarak ulusal düzeyli bir boyut da kazanmıştır. Dolayısıyla, Avrupalılaşma ulusüstü niteliğinin yanı sıra, ulusal bir etkileşim içinde de kendi alanını oluşturarak iki yönlü bir değişim sürecini tetiklemiştir. Özellikle Birlik düzeyinde koşulluluk perspektifinden biçimlenen siyasi dengeler üzerinde rol oynayan kurumsal mekanizmalar gözlemlendiğinde, yeni üye ve aday statüsündeki devletler açısından Birliğe entegrasyon ile Avrupalılaşma süreçleri büyük ölçüde birbirleriyle özdeşleşmiş siyasi, hukuki ve sosyal süreçleri biçimlendiren kural, ilke ve standartlar üzerinde kolektif bir yapılanma olarak kavramsallaştırılmıştır (Olsen, 2002). Öte yandan, Avrupa entegrasyonuna yönelik uluslararası politikaların iç yapı üzerindeki yansımaları sonucu uluslararası ile ulusal dinamikler arası bir etkileşim ve değişim ortamını da beraberinde getirmiştir. Avrupalılaşma etkisi ulusal politikaları yönlendiren idari karar ve pratikler üzerinde dinamik bir sorunsal alanına dönüşürken, Avrupalılaşma kavramının bağımsız bir değişken olarak siyasi problem çözme odağında nasıl bir tetikleyici rol üstlendiğini anlamak için 'post-ontolojik' bir sorgulama sürecinin parçası olarak da önem kazanmıştır (Radaelli, 2003; 2004). Bu sayede Avrupalılaşma, mikro/minimalist ve makro/maksimalist perspektiflerden

Avrupa düzeyli siyasal bir değişim sürecini çözümlemeye yönelik geniş kapsamlı bir referans noktası sunmuştur. Featherstone’a göre (2003), söz konusu değişim Birlik düzeyinden ulusal politikalara yönelen (minimalist) bir yapılanma olmakla birlikte, Birliğin ulusüstü doğasından çıkarak Avrupa’nın ötesine de geçen (maksimalist) bir kurumsallaşma olgusunu da yansıtır. Bu tür bir organizasyonel ağın öğeleri arasındaki etkileşimin dinamikleri yoluyla gelişen Avrupa bütünleşmesinin çok düzeyli yönetim pratikleri, Avrupalılaşma süreçlerinin tartışmaya açıldığı ilk dönemlerde ilgili siyasal değişim mekanizmaları ile birlikte analitik ve ontolojik yaklaşımları çeşitlendirirken, Avrupa Birliği’nin kültürel ve toplumsal değişim ajanlığını da ön plana çıkaran Avrupalılık olgusu süreç içinde yeniden kavramsallaştırılmıştır.

Avrupalılaşma çalışmaları yoluyla AB bütünleşmesine odaklanan kuramsal perspektifler ışığında geliştirilen farklı analitik yaklaşımlar incelendiğinde, Avrupalılaşma üzerinde ortak bir tanımın bulunmadığı ortaya çıkar. Olsen’e göre (2002:923-925), Avrupalılaşma çalışmaları yoluyla herhangi bir kuramsal yaklaşım çerçevesinde Avrupalılık ve Avrupalılaşma kavramlarının ne tür tanımlamaları barındırabileceğine yönelik açıklama arayışlarına girmek yerine, Avrupa (Birliği) siyasetinin ardındaki koşulları biçimlendiren çok boyutlu dinamikleri sorgulamak gerekir. Bu açıdan, Avrupa (Birliği) odaklı kavramsallaştırmalar, Birliğin yapısal süreçlerinin dönüşümü içinde ontolojik perspektiflerden uzaklaşarak post-ontolojik bağlama yakınlaşan bir paradigma değişimini de beraberinde getirirken, Avrupalılaşma belirli bir kuramsal çözümleme sunmaktan çok, Birliğin kurumsallaşma süreçlerindeki karmaşık dinamiklerinin doğası gereği kendine özgü kavramsal bir sorunsal açığa çıkarır (Radaelli, 2004:3-4). Dolayısıyla, Avrupa Birliği devingen bir yapılaşma örneğini temsil ederken, Avrupalılaşma kavramı söz konusu kuramsal modelin bir sonucu olmaktan çok Avrupa entegrasyonunun doğasına yansıyan bir süreç olarak değerlendirildiğinde, AB yönetişiminin işleyiş mekanizmalarını daha anlaşılır kılabılır (Radaelli, 2003:52). Avrupalılaşmanın ne tür bir olguyu yansıttığını anlamaya yönelik en çok başvurulanan tanımlamalardan biri olarak Radaelli (a.g.e.), Avrupa entegrasyonu bağlamında Avrupalılaşmayı şu tür bir tanımdan yola çıkarak kavramsallaştırmayı araştırır: “*AB’nin siyaset yapım sürecinde oluşturularak devletlerin ulusal söylem, siyasal yapı ve siyasetlerine uyarladıkları*

resmi ve gayri resmi kurallar, süreçler, politikalar, değerler, tarzlar ve iş yapış şekillerinin oluşturulup yayılması ve bunların kurumsallaştırılmasıdır” (s.30). Bu doğrultuda, Avrupalılaşma üye ve aday devletlerin ulusal düzeyli kurumsal yapılanmaları üzerinde AB’nin ulusüstü nitelikli yapıları ile biçimlenen karar alma ve işleyiş mekanizmalarını yönlendiren belirli kamu politikalarının benimsenerek AB siyasa ve siyasetine yönelik bir uyumlaştırma sürecini temsil etmektedir. Uluslararası ve ulusal politikaların güçlendirilmesine yönelik karşılıklı çabaları içeren açık bir işbirliğini öngören aktörler arasındaki ilişki biçimleri söz konusu uyum ve değişim süreçlerinin dinamiklerini yönlendirirken, Avrupalılaşmanın farklı boyutlarda ne tür pratikleri beraberinde getirdiği de önem kazanır. İşleyiş mekanizmaları yoluyla gelişen etkileşim süreçleri, en temelde AB’nin koşulluluk ilkesi üzerinden bölgesel düzeyde bir yönetim modelinin oluşumu ve geliştirilmesini ön planda tutar.

Ulusal politikalar açısından idari bir yapılanma sürecine dönüşen Avrupalılaşma pratikleri, kurumsal ve söylemsel boyutlar üzerinde bir değişimi de kapsar. Avrupalılaşma süreçlerini bir bütün olarak yönlendiren farklı kavramsal düzeyler arasındaki yakın ilişkiler, Avrupa entegrasyonuna yönelik kuramsal çözümlemeler üzerinde daha şeffaf bir alan açılmasına izin vermiştir. Avrupa düzeyli kurumsallaşma ve sosyal içselleştirme pratikleri sonucu, Avrupalılaşma kavramı Birliğe katılım öncesi ve katılım sonrası olarak iki ayrı dönem içindeki farklı bağlamsal koşulları ortaya çıkarır. Özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe adaylık süreçleri ve üyeliğin gerektirdiği koşullar, aday ve üye ülke Avrupalılaşması arasındaki ayrımı da gündeme getirmiştir. Üyelik statüsünün öngördüğü Avrupalılaşma kavramı, genel anlamda Birlik müktesebatına uyum ve bu yönde ilgili denetim mekanizmalarının rol oynadığı bir tür AB baskısının beraberinde aday ülkelerin iç yapısında demokratik dönüşüme yönelik bir ön hazırlık sürecini ifade eder (Sedelmeier, 2011). Dolayısıyla, oldukça teknik ve kontrollü bir zemin oluşturan AB politika yapma süreçlerinde koşulluluk ilkesi katılım öncesi Avrupalılaşma sürecinde önemli bir temel niteliğindedir. Adaylık statüsü edinmiş kurumsal yapılara yansıyan farklı siyasi ve toplumsal dokular nedeniyle ilgili değişimin içinde AB etkisinin hangi boyutlarda ne tür ulusal düzeyli dinamikler yarattığı Avrupalılaşma ve AB genişleme politikalarına

odaklı çalışmalara yönelik literatürü geliştiren önemli bir araştırma konusu olmuştur.⁴ Zamansal ve mekansal dinamiklerle değişen toplumsal ve kültürel bağlamlar içinde ilişki ve iletişim formlarının dönüşümüyle birlikte ülkeden ülkeye değişen koşullar, katılım öncesi Avrupalılaşma süreçleri açısından kapsamlı bir dönüştürücü güç ve/ya baskı olarak Avrupa Birliği'ni baskın bir dışsal faktör ve değişim ajanı olarak da ön plana çıkarmıştır. Böylelikle Avrupa entegrasyonu süreçlerine önemli bir siyasi boyut katan genişleme politikaları, 'demokratikleştirme' süreçleri yoluyla ilgili olarak AB'nin kurumsal mekanizmalara uyumlaştırma yönünde aday devletleri 'Avrupalılaştırırken', Avrupalı(laşan) bir kurumsallık düzeyinde Birliğin kendisi de aynı sürecin dinamikleri altında bölgesel olduğu kadar, önemli bir küresel aktör rolü üstlenmiştir. Bu noktada Avrupalılaşmanın ulusal demokratikleşme politikaları üzerindeki dönüştürücü etkileri değerlendirildiğinde, Avrupa düzeyi ile Birlik düzeyi arasındaki konumu üzerinde siyasi, hukuki, ekonomik ve sosyal boyutlara göre anlam kazanan farklı politika ve uygulamaların varlığı da ortaya çıkacaktır.

Avrupalılaşma süreçleri Birlik sınırlarının ötesine geçerek genel anlamda bir değerler bütünlüğü içinde Avrupalılık olgusunu güçlendirebileceği gibi, AB mevzuatı kapsamında Avrupa değer ve pratiklerine ulusal düzeyli uyum olarak kabul edildiğinde, dahil olduğu Avrupa sınırlarını daha dar bir alana taşır. AB'leşme ve Avrupalılaşma kavramlarının biçimlendirdiği kurumsallaşma ve uyum süreçleri, farklı söylemsel bağlamlar oluşturarak Avrupa entegrasyonunun bölgesel ve ulusal aktörleri arasındaki dinamikler açısından dönüştürücü gücü Avrupalılaşmadan daha çok, AB'leşme kavramına yakın olup olmadığıyla da ilgilenmiştir. Birliğe katılım öncesindeki aşamalar AB müktesebatının benimsenmesine yönelik teknik konuları

⁴ Özellikle 2000'li yıllarda yoğunlaşan bu çalışmalar kapsamında önem kazanan AB'ye entegrasyon odaklı çözümlemeler, Avrupalılaşmanın aday ülkelerdeki koşulluluk ve dönüşüm mekanizmaları üzerindeki etkilerini değerlendiren yukarıdan aşağıya doğru bir değişim modeli yoluyla kurumsallaşma süreçlerini anlamaya çalışır. Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe katılımı yönündeki çabaların hız kazanmasıyla birlikte, ilgili tartışmaları da derinleştiren bir araştırma alanı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda dikkati çeken çalışmalara örnek olarak bkz. Thomas Risse, Maria G. Cowles ve James Caporaso (2001), **Transforming Europe: Europeanization and Domestic Political Change**, Cornell University Press, Ithaca and London; Kevin Featherstone ve Claudio Radaelli (2003), **The Politics of Europeanization**, Oxford University Press, Oxford; Paulo Graziano ve Maarten P. Vink (2006), **Europeanization: New Research Agendas**, Palgrave, London; Frank Schimmelfennig ve Ulrich Sedelmeier (2005), **The Politics of European Union Enlargement Theoretical Approaches**, Routledge, London.

öncelikli kıldığından AB'nin dönüştürücü rolü AB'leşme süreçleri üzerindeki demokratikleşme adımlarını açığa çıkaracaktır (Flockhart, 2010). Dolayısıyla, Avrupalılaşıma kavramı daha geniş bir anlamda Avrupa kültürünün normatif standartları ve değerlerini içselleştirmeye odaklı siyasi ulusal süreçleri AB'nin nasıl etkilediğini ve aktörler arası çok düzeyli etkileşimin toplumsal değişimin dinamiklerini ne yönde dönüştürdüğünü gözlemlemeyi de kapsar. Öte yandan, AB sınırları dışındaki Avr+upa coğrafyası ve Avrupa düzeyindeki farklı uluslararası kurumlar dikkate alındığında, Avrupalılık olgusu daha da geniş kapsamlı bir kavrama dönüşecektir. Bununla birlikte, AB'nin tüm kurumlarıyla bir bütün olarak bölgesel ve küresel düzeylerde etkili bir siyasi aktör rolü üstelenerek 'Avrupalılaşılan' yapısı ilk entegrasyon araştırmaları açısından ilgi uyandırırken, aday ve/ya üye ülkeler üzerinde bir değişim ajanı olarak AB, kurumsal entegrasyonu güçlendirme yönünde Avrupalılaşıma süreçlerine dinamik bir boyut da kazandırmıştır. Dolayısıyla, söz konusu mekanik yapının temelini Birliğe katılımın gerektirdiği demokratik koşulluluk yönlendirir. Bu doğrultuda, güncel dönemlerde AB entegrasyonunu inceleyen kaynaklar da Avrupalılaşıma kavramını daha çok AB'ye katılım ve Birlik koşullarına uyum açısından bir kurumsal dönüşüm perspektifinden değerlendirmiştir (Börzel, 2003, 2010; Featherstone, 2003; Olsen, 2002; Vink, 2003; Radaelli, 2004).

Avrupa entegrasyonu bağlamında AB ile üyeler arasındaki dinamiklerin ne tür nedensellik ilişkilerini kapsayabileceğini anlamak için ilgili süreçlerin çift yönlü bir etkileşim oluşturduğunu savunan görüşlerin geliştirilmesi Avrupalılaşıma çalışmalarına farklı bir kavramsallık kazandırmıştır. Bu noktada, Avrupa düzeyi ile ulusal düzeyler arasındaki ilişki formları asimetrik ve düzensiz Avrupalılaşıma modellerine ilişkin farklı süreçlerin bir açıdan değerlendiren yaklaşımların açığa çıkmasına zemin hazırlarken, Avrupalılaşımanın sadece standart kurallara dayalı siyasi ve mekanik bir süreç olmadığı, aynı zamanda kültürel ve algısal/bilişsel boyutları bulunan bir değerler bütünü olarak bağlamdan bağlama farklı toplumsal söylemlere de dönüşebileceği anlaşılmıştır (Schimmelfennig, 2004:1-28). Genel anlamda Avrupa düzeyinde, daha dar bir anlamda ise Birlik düzeyinde Avrupalılaşımanın ele alındığı bağlamsal gerçekliklerin özellikle Birliğe katılım öncesindeki müzakere aşamalarında ne tür bir değişim için açıklığı ve bunun beraberinde nasıl bir dönüşüm algısını temsil

ettiği ayrı bir önem kazanmaktadır. Bu tür bir kuramsal yaklaşım ışığında Radaelli (2003:35-36), ulusal düzeyli kurumsal dönüşüm süreçleri bağlamında, iç politika alanları üzerinde Avrupa(lılaşma) etkisi olarak yansıyan değişimin dinamiklerini incelerken üç temel yapı üzerindeki farklı boyutların dinamiklerini ön plana çıkarır. Bu alanlar ülke içi siyasi yapılanma (yönetişim düzeyinde Avrupalılaşma), kamu politikaları (kurumsallaşma düzeyinde Avrupalılaşma) ve bilişsel/normatif alan (söylem olarak Avrupalılaşma) altında ulusal düzeyli dönüşüme konu olan aktörler arası etkileşimin rolünü bütünsel bir bakış içinde ortaya çıkarır. Sonuç olarak, Avrupa (Birliği) etkisiyle dönüşen alanlar üzerinde ülkeden ülkeye, dönemden döneme ve bağlamdan bağlama değişen söylemleri yönlendiren baskın siyasi aktörler ve sosyal gruplar arasındaki etkileşim mekanizmaları karar alma ve politika yapma süreçlerini de etkileyerek değişimin etkin olarak sürdürülebilirliği açısından ulusal ve uluslararası düzeylerde belirleyici bir rol üstlenir.⁵ Avrupalılaşma süreçleri AB siyasetine katılım ve Avrupa kültürüne uyum yönünde etkili bir araç olmaya hizmet edebileceği gibi, Avrupalılık bağlamında AB toplumunun inşasında yansıyan alternatif bir kimlik algısını da beraberinde getirerek kavramsal düzeye yerleşmiş normatif tanımlarla biçimlenen kültürel söylemlerin ulusal perspektiflerden yeniden sorgulanmasını da gerektiren bilişsel bir boyutu da beraberinde getirebilir (Olsen, 2002:931-952). Bu noktada, Avrupa(lı) toplumun kimlik algılarını dönüştüren kurumsal pratikler, bütünsel bir değişimin parçaları olarak uluslararası ve küresel dinamiklere de eklemlenirken, Avrupalılaşma çalışmaları Avrupa düzeyinde siyasi, ekonomik ve hukuki bir ortaklığın çok merkezli aktörler arası etkileşim süreçleri içinde ontolojik bir kavramsallığın ötesine geçmiş ve Avrupa entegrasyonunu sürekli bir değişimin merkezine alarak Avrupalılaşmaya yönelik kurumsallığın kendisini dinamik bir sorunsal alanına dönüştürmüştür.

Katılım öncesi süreçlerinin başka bir önemli noktasında ulusal uygunluk düzeyleri ile AB'nin dönüştürücü rolünün etkinliği arasındaki benzerlik ve/ya farklılıklar

⁵ Söz konusu ulusal düzeylere ilişkin Avrupalılaşma pratiklerinin farklı boyutlarına yönelik kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Tanja Börzel ve Thomas Risse, "Conceptualizing the Domestic Impact of Europe", **The Politics of Europeanization**, K. Featherstone ve C. M. Radaelli (der.), New York: Oxford University Press, 2003, s. 57-80

gözlemlenebilir. AB mevzuatına uyumu öngören politika alanları ile iç politikaya ait kurumsal uygulamaların ne ölçüde örtüştüğüne ya da örtüşebileceğine bağlı olarak, iç hukuk ve kamu politikaları açısından uyumlaştırma alanları konusunda uygunluk düzeyleri ülkeden ülkeye farklılaşabilir. Dolayısıyla, katılım ve entegrasyon süreçlerinin AB koşullarına göre ne kadar yoğun bir AB etkisi ya da baskısı oluşturabileceği ulusal düzeydeki uyumlu/uyumsuz alanlar doğrultusunda belirlenecektir. Aday ülkelerin iç yapılarında değişimi başlatan bir aktör olarak AB'nin yönetim ve kurumsallaşma düzeylerinde Avrupalılaşma üzerindeki rolü önemli bir faktör oluşturmakla birlikte, toplumsal boyutlarda belirli bir rasyonelitenin ötesine geçen uyumsuzluklar aktörler arası ilişkilerin işleyişlerine dahil olan normatif algılar üzerinde öngörülmeleyen tikanıklıklar veya krizlere dönüşebilecek bir potansiyeli de taşır. Özellikle eleştirel inşacı ve postyapısalcı söylemleri yönlendiren uluslararası ve küresel dinamiklere yönelik kuramsal yaklaşımlar, çok düzeyli toplumsal değişim ortamına dahil olan ulusal kimlikler ile Avrupalılık arasındaki uyumlaştırma aşamalarını da etkilerken, kültürel normlara yönelik ulusal algılar üzerinde Avrupalılaşma bağlamında farklı bir kurumsal dönüşüm sürecinin zeminini hazırlamıştır. Süreç içinde farklılaşan kavramsal söylemlere göre inşacı açıklamalara getirilen eleştiriler, coğrafi, tarihsel, ekonomik, siyasi, rasyonel ve/ya normatif bağlamların ötesine geçerek AB'nin küresel aktör rolüyle nasıl bir AB toplumunu temsil ettiğini anlamaya çalışmıştır (Manners & Whitman, 2003; 2013; Diez, 2005). Bu bakımdan AB'ye katılım süreçlerine odaklı güncel çalışmalar, Avrupalılaşma yoluyla toplumsal kimlik algılarının 'yeniden inşasını tetiklemiştir. Klasik inşacı anlayışın geliştirdiği ortak bir Avrupalı kimliğine atfedilen nitelikler, AB yönetimi ve siyasetinin dinamikleri içinde aktörler arası çoklu etkileşim ağları ve küresel düzlemin farklılaşan kimlikleriyle birlikte Avrupalılaşma süreçlerinin kimlik boyutunda da sorgulanması anlamına gelmiştir.

1.5.1. Avrupalılaşma Süreçlerinde Bir Katılım Öncesi Örneği: Kopenhag Kriterleri'ne Uyum ve Türkiye'nin AB Adaylığı

Avrupa entegrasyonuna katılım yönünde 1959 yılında ilk adımlarını atan Türkiye'nin günümüze dek oldukça tartışmalı bir süreçten geçen adaylık statüsü, AB-Türkiye ilişkilerinde Avrupalılaşma aşamalarını (yeniden) biçimlendiren çok düzeyli

kurumsal dinamikleri toplumsal bir dönüşümün odağına taşımıştır. Bu anlamda geçmişten günümüze gelişen ilgili kurumsal süreçler içinde gözlemlenen söylemsel dinamikler ve aktörlerin temsili rollerine bağlı olarak çözüm gerektiren farklı konular ve politika alanları, değişimin üzerindeki özneler ile nesneler arasındaki neden-sonuç bağlarına ilişkin algıları da önemli ölçüde etkilemiştir. Örneğin, ilk aşamalarda teknik ve ekonomik alanlar ilişkileri yönlendirirken, özellikle 1980’li yıllar itibariyle demokratikleşme ve insan haklarına odaklı politika alanları taraflar arası diyaloglarda daha çok ön plana çıkmıştır. 1990’lar itibariyle Kopenhag Kriterleri temelinde gözlemlenen bir yakınlaşma süreci ve Türkiye’ye adaylık statüsünün tanınmasının ardından 2000’li yılların erken dönemlerinde derinleşen ilişki boyutlarının 2005 yılında resmi müzakerelerin başlangıcıyla sonuçlanması Türkiye açısından Birliğe entegrasyon yönünde hızlandırıcı adımları beraberinde getiren ve katılım öncesi Avrupalılaşma düzeyinde AB etkisini daha fazla güçlendiren önemli bir ilerleme süreci ortaya koymuştur (Keyman ve Öniş, 2000). Kıbrıs sorunu, demokratikleşme sürecinde azınlık hakları, medya ve basın özgürlüğü, terörle mücadele gibi konular üzerinde göz ardı edilemeyen temel uzlaşmazlıklar ise, Türkiye’nin Birliğe entegrasyon çabaları arasında siyasi ve toplumsal dinamiklerin dönem dönem önemli tikanlıklar oluşturmalarına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte, AB’nin kurumsal yapısını da aynı süreçte dönüştüren belirli kırılma noktaları, özellikle 2008 ekonomik krizi ve Doğu Avrupa genişlemesinin beraberinde getirdiği toplumsal söylemlere yansıyan siyasi değişimlere paralel olarak, Türkiye’nin adaylığı bağlamında gelişen Avrupa düzeyli ve ulusal aktörler arası ilişkiler de entegrasyonun dinamiklerini farklı söylemsel yaklaşımlara taşımıştır. Daha yakın geçmişte gözlemlenen ulusal düzeydeki kurumsal değişimler ise koşulluluk ilkesinin etkileri üzerinde gittikçe belirsizleşen bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu anlamda Türkiye’nin iç siyasi ve ekonomik yapısı üzerindeki dalgalanmalar, Suriyeli mülteci krizinin öngörülemeyen yansımaları, idari ve askeri işleyiş biçimlerine yönelik kırılma noktalarının beraberinde getirdiği köklü değişimler arasında entegrasyon üzerindeki siyasi söylemler ve toplumsal algılamaya biçimlerini de dönüştüren uzaklaşma eğilimleri özellikle araştırma kapsamındaki 2014-2018 yılları arasındaki yapısal dinamikler açısından kritik bir değişim sürecine tanık olmuştur. Dönemden döneme farklılaşan özne-nesne konumlarını ve toplumsal algıları yönlendiren söylemsel dinamiklerin dönüştürücü etkileri, Avrupa düzeyli

kollektif bir kimlik anlayışına yansıyan kapsayıcı/yakınlaştırıcı (*inclusive*) ve dışlayıcı/uzaklaştırıcı (*exclusive*) öğeleriyle birlikte katılım öncesi Avrupalılaşıma süreçlerinin de yeniden kavramsallaştırılmasını gerektirmiştir. Bu tür bir normatif dokunun parçası olarak müzakere dönemi en uzun süren adaylık örneğiyle özellikle dikkati çeken Türkiye örneğine odaklanan kuramsal tartışmalar, Avrupa düzeyinde bir ekonomik, siyasi ve sosyal bir kolektivite algısının beraberinde bir noktada Avrupalılaşımanın Avrupalılaşı(a)mayan da barındıran melez (hibrid) bir kimlik kavramına da alan açabileceğini ileri sürmüştür (Rumelili, 2004).⁶ Sonuç olarak, postmodern bir paradoksun yansımalarına dönüşen karşıt söylemler içinde geliştirilen kavramsal bağlamlar, Türkiye'nin adaylık statüsü odağında katılım öncesi Avrupalılaşıma boyutuna farklı kuramsal açıklamalar geliştirmiştir.

Erken dönemlerde daha çok klasik inşacı yaklaşımlar doğrultusunda gelişen argümanlara yansıyan kutuplaşmalar, taraflar arasında farklı dönemlerde belirli kırılma noktalarını da beraberinde getiren yakınlaşma ve uzaklaşma eğilimlerinin ardındaki çelişkileri çözümlemeye yönelik önemli bir araştırma alanı sunmuştur. Süreç içinde AB-Türkiye ilişkilerinin çok yönlü kurumsal dinamiklerinin de kendi kendisini dönüştürdüğü çok boyutlu bir düzlemde, Türkiye açısından adaylık statüsünün gerektirdiği koşullarla ilgili yeni sorun ve sorunsallara alan açan bir dönüşümün de sonucu olarak farklı bir etkileşim biçimi ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, Avrupalılaşıma süreçlerinin kendi doğasına özgü bir sorunsalın yansımaları olarak görünen bir tartışma alanı, Türkiye'nin AB düzeyli kurumsallaşıma süreçlerinin etkileri üzerinde de pek çok açıdan siyasi ve hukuki temellerde bir tür alternatif statü ortaya çıkarırken, toplumsal algılamalar üzerinde AB etkilerinden uzaklaşmaya doğru yönelen farklı bir söylemsel dönüşüme zemin hazırlamıştır. Türkiye ve AB'nin büyük ölçüde siyasi, ekonomik ve normatif yapılarını birbirlerinden uzaklaştıran doku uyumsuzluklarının yarattığı bir sosyal mesafenin varlığı, Birliğe tam üyelik hedefini daha da belirsizleştirirken, Avrupa entegrasyonuna katılım öncesi sürecinde Türkiye'nin

⁶Avrupalılaşıma ve Avrupa entegrasyonu bağlamlarında tartışılan Avrupalılık kavramının ulusal kimlikler üzerindeki paradokslarına yönelik çözümlemeler araştırmanın amaç ve kapsamı dışında kaldığından, Türkiye'nin AB adaylığı açısından kimlik boyutuna odaklı çalışmalar burada sınırlı bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

adaylık statüsünü Birlik düzeyindeki bütünleştirici yapıdan uzaklaştıran bir söylem olarak taraflar arası etkileşim düzeyini azaltan bir konuma taşımıştır. Türkiye üzerindeki AB yıllık ilerleme raporlarının da yakın tarihli gelişmeler ve aktörler arası değişen dinamiklere ilişkin değerlendirmelerinde de ortaya koyduğu gibi, entegrasyon süreci gittikçe yavaşlayan bir dönüşüm olarak kendi gündemini oluşturmuştur. AB'nin siyasi ve toplumsal dinamiklerine karşı Türkiye'nin büyük ölçüde siyasi düzeyli bir direnç ortamına belirli dönemlerde maruz kalmış olması ise aktörler arası ilişkileri sürdürmeye yönelik alternatif iş birliği olasılıklarını tartışmaya açarken, yeni uzlaşma formlarına potansiyel bir alan geliştirebilecek farklı ortaklık formlarının güçlendirilmesine odaklı politikaları ön plana çıkarmıştır. Öte yandan, koşulluluğun gerektirdiği yönde entegrasyona yakınlaştıran ilerleme çabaları ve bu yönde gözlemlenen ulusal düzeydeki kurumsal değişim süreçleri gözlemlendiğinde, uyumlaşma potansiyeline ilişkin somut adımlar olarak Türkiye'nin statüsü üzerinde Avrupa değerlerine yakınlaşan ve kapsayıcı bir AB kimliği altında dönüşen yapısal dinamiklerin varlığı da ortaya çıkar. Dolayısıyla, Türkiye'nin karşılaması öngörülen koşullarla birlikte edindiği nitelikler taraflar arası farklılaşan yapısal bir tabloyu ortaya koyarken, uyumsuzlukların bulunduğu alanlara yönelik değişimler, Türkiye-AB ilişkileri arasındaki uyuşmazlıkların ve farklılıkların doğal çözümlerini de sunarak bütünleştirici bir etki yaratacaktır (Rumelili, a.g.e.:44-45) Bu tür bir kolektif entegrasyon algısının beraberinde getirdiği kapsayıcı bir Avrupalı kimliği perspektifinin yanı sıra, AB'nin küresel aktör rolü üzerindeki konumu dikkate alındığında, Avrupa entegrasyonu bağlamında Türkiye'nin nasıl bir aktörlük üstleneceğine yönelik olası rollerin yansımaları önem kazanmaktadır. AB-Türkiye ilişkilerine ve Türkiye'nin katılım öncesi süreçlerinde değişen söylemsel dinamiklere bu noktadan bakıldığında, Türkiye üç boyutlu bir aktörlük kapsamında AB üzerinde farklılaşan rolleriyle dikkati çeker. İlk bakışta aday bir ülke olarak bölgesel bir entegrasyonun parçası olmaya çalışan ulusal aktörlüğü ön plana çıkarken, coğrafi ve bölgesel konumunun beraberinde oynadığı köprü rolü özellikle AB'nin küresel aktörlüğü açısından Türkiye'ye önemli bir komşu ülke statüsü de atfetmektedir. Öte yandan, Türkiye uluslararası arenadaki aktörlüğü açısından değerlendirildiğinde, AB için küresel bir partner olarak da önem kazanmaktadır (Tocci, 2005). Türkiye'nin katılım öncesi Avrupalılaşma süreçleri içinde gelişen kriz ve direnç ortamlarında

aktörler arası dinamiklerin ne yöne evrildiğini anlamaya çalışırken, özellikle tüm bu ulusal, bölgesel ve küresel boyutlarla birlikte AB-Türkiye etkileşimini yönlendiren aktörlerin üstlendiği temsili rollere yansıyan uygunluk ve uyum düzeylerine göre ilgili süreçler içinde değişen söylemleri ve toplumsal algılama biçimlerine yansıyan sembolik etkileşimin dinamiklerini çözümlemek gerekir. Bu noktada Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu yönünde geçirdiği kurumsal dönüşüm, inşacı kuramların açıklamaları açısından tarihsel ve sosyolojik kurumsalcı perspektiflerden de destek alarak daha fazla derinleşmekle birlikte, Türkiye'nin Avrupalılaşma süreçlerine eklemlenen siyasi ve toplumsal etkileşim ortamının söylemsel boyutları üzerindeki dönüşüm, kurumsal değişim, direnç ve kriz üçgeninde açığa çıkan sosyal aktörlerin rolü üzerine postyapısalcı bir düzlemde daha bütünüleyici bir bakış getirebilir. Dolayısıyla, Avrupa entegrasyonuna yönelik makro bir perspektif özellikle Türkiye'nin adaylık statüsünün süregelen ulusal dinamikleri üzerinde küresel bir etkileşimin ortaya çıkardığı çok boyutlu karşılıklılıkları da beraberinde getirirken, bu tür bir kapsayıcı çözümleme yoluyla postyapısalcı bir perspektiften esinlenen yenilikçi bir bakış ortaya koyabilecek ve AB bütünleşme kuramlarının bir parçası olarak önemli bulgular açığa çıkarabilecektir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin AB'ye adaylık statüsü örneğiyle birlikte farklı bir kurumsal dönüşüme evrilen Birliğe entegrasyon ve Avrupalılaşma süreçleri küresel düzeyli ve kompleks bir yapısal bağlamı beraberinde getirirken söylemsel bir tablonun dönüşümünü de ortaya koymaktadır. AB tabanlı bölgesel bir entegrasyon sürecinde Türkiye-AB ilişkilerinin ne tür bir dönüşümden geçtiğini anlamak için ulusal ve uluslararası söylemler arasındaki etkileşimin yansımaları önemli ipuçları sunmaktadır. Avrupa entegrasyonu küresel bir entegrasyona eklemlenme aşamasında bir tür geçiş sürecinin parçası olarak da uluslararası bağlamda stratejik bir önem kazanmakla birlikte, mikro ve makro düzeyli perspektifler arasındaki bağları güçlendiren bütünleştirici bir bakışın zeminini hazırlamıştır. Değişen küresel söylemlerin dinamiklerine bağlı olarak, Avrupalılaşma süreçleri üzerindeki dönüşümün AB-Türkiye ilişkileri açısından ne tür bir temsili rol oynadığının sorgulanması bu çok merkezli ve aktörlü etkileşim ortamına daha fazla netlik ve derinlik kazandıracaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

(YENİ) KURUMSALCILIK, DÜNYA TOPLUMU VE AVRUPA(LILAŞMA)

Avrupa Birliği'ne üyelik ve/ya adaylık öncesi ve sonrası ulus-devlet yapılanması ile ulusötesi bir yapılanma modeli arasındaki etkileşimi çözümlemek açısından Avrupalılaşma süreçleri, önemli bir değişim ve dönüşüm algısı yaratmıştır. Bu bağlamda Avbunuupa Birliği'nin sunduğu bir tür kurallar bütününe uyum sürecinin parçası niteliğinde değerlendirilebilecek Avrupalılaşma, söylemsel bir çözümleme boyutunda tartışmaya açık önemli bir kavramsal çerçevenin parçası olmuştur. Çoğunlukla AB üyelik statüsüne odaklı bir değişim koşulunu yansıtan bir kavram olarak gündeme getirilen Avrupalı(laşma) algısının temsil ettiği kavramsallık odağında kalarak AB'nin dönüşüm mekanizmaları aracılığıyla nasıl bir söylem boyutuna taşındığını açıklayabilmek gerekir. Avrupa entegrasyonu ile Avrupalılaşma süreçleri arasındaki ilişki modellerini kuramsal bir çerçevede temellendirebilecek bu tür bir analitik yaklaşım ise uygun bir metodolojik bakışla desteklenebilmelidir. Çalışmanın bu bölümü, Avrupalılaşmanın kuramsal boyutuna (yeni) kurumsalcı anlayıştan yola çıkarak ilk aşamada interdisipliner bir boyut sunmakla birlikte, sosyolojik bir perspektif odağında ilerleyerek John W. Meyer'in (1999) Dünya Toplumu yaklaşımı ile Avrupa(lı) toplumu arasındaki etkileşimi merkez-çevre ve söylem-eylem ilişkileri açısından küresel bir tabloda çözümlemeye çalışacaktır. Bunu yaparken, farklı bir toplumsal ve siyasi dokunun inşasında uluslararası ve ulusal aktörler arası etkileşimin doğası gereği gözlemlenen söylemsel dinamiklerden bağımsız bir sürecin varlığından söz edilemeyeceği ön kabulünden hareketle, araştırma konusunun ilgili kuramsal çerçeve temelinde geliştirilerek postyapısalcı bir bakış sunabilmesi de amaçlanmıştır.

2.1. (Yeni) Kurumsalcılık, Avrupa Entegrasyonu ve Avrupalılaşma

Küresel ve bölgesel dinamikler arası yakın ilişkiler, küresel bir aktör olarak Avrupa Birliği'nin kurumsal dinamiklerine odaklı bir kavramsallığın içinde yaygınlaşan söylemsel alanların temsili ve bu söylemlere ilişkin algı boyutları düzeyinde birtakım boşluklar yaratmış ya da birden fazla yaklaşıma göre

açıklanabilecek tanımlar konusunda sorunsal niteliğinde bazı belirsizlikler ortaya çıkarmıştır. Avrupa Birliği'ne üyelik ve/ya adaylık statüsünün gerektirdiği ulusal düzeyli değişim, özellikle kurumsal yapılara yansıyan dönüşüm ve ilerleme mekanizmalarının ardındaki aktörler arası karar alma süreçleri ve işleyiş biçimleri bağlamında, farklı bakış açılarına özgü ontolojik tanımlamaları da söz konusu küresel ile bölgesel mekanizmalar arasındaki içiçeliğin bir sonucu niteliğinde değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla, Avrupalılaşıma kavramı kuramsal boyutlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, büyük ölçüde küresel düzeyli siyasi ve toplumsal ilişki ağları arasında önemli bir kuramsal tartışma alanının parçası haline gelen çeşitli akademik yaklaşımları gündeme getirmiştir.

(Neo-)fonksiyonalizm, hükümetlerarasıcılık ve liberal hükümetlerarasıcılık gibi adlarla anılan ana akım kuramlar, daha çok üye devlet statüsündeki ulusal ve yerel aktörlerin karar alma süreçlerinde rol oynayan güç ve çıkar ilişkilerine odaklı bir entegrasyon olgusu etrafında sınırlı bir tartışma alanı geliştirmiştir. Öte yandan, Avrupa Birliği'nin supranasyonel nitelikli kurumsal işleyiş biçimleri ile ulusal dinamikler arasındaki etkileşim içinde Avrupa entegrasyonu farklı boyutları da barındıran bir tür uyumlaşmayı yansıtan bir kavrama dönüştükçe, kuramsal boyutları açısından da kendi sınırlarının ötesinde bir tartışma alanına zemin hazırlamış ve yenilikçi perspektifleri beraberinde getirmiştir. Bu noktada geliştirilen (yeni) kurumsalcı anlayış, Avrupa Birliği entegrasyonunu Avrupa merkezci yaklaşımın ötesine geçen bir süreç olarak değerlendirmekle birlikte, kurumlar bağlamında ilgili aktörlerin tutum ve davranışlarını biçimlendiren sınırlılıklar ve standartlar olarak kabul gören kural ve roller arası ilişkileri ön plana çıkarmaktadır (Aspinwall & Schneider, a.g.e.). Dolayısıyla, normatif ve sınırlayıcı bir tür ilişkiler ağı içinde kurumların doğasına eklemlenen aktörler arası dinamikler, sürekli bir etkileşim ortamını barındırır. Olası kriz ve dirençlere de açık bu tür bir ortamın dönüştürücü gücü ise yine söz konusu sınır ve kurallara yansıyan bir değişimin parçası olarak kurumsal işleyiş süreçlerini etkileyebilir.

Ulusal dinamiklerin arabulucu rolünü yerel, bölgesel ve küresel arası etkileşim üzerinde bir analiz boyutuna taşıyarak önceki yaklaşımlardan ayrılan (yeni)

kurumsalcı anlayış, kurumlar toplumsal yapıları biçimlendiren, değiştiren, dönüştüren ve dolayısıyla yeniden üreten yazılı ve sözlü tüm koşulları barındıran kurallar, değerler ve pratiklerin oluşturduğu bir tür dinamikler bütünlüğü olarak kurumları ele almakla birlikte, kurumsallaşma süreçlerinin çıkış noktalarına göre kendi içinde çeşitli bakış açılarını bir araya getirir. Avrupa entegrasyonu ve Avrupalılaşma süreçlerine de konu olan ilgili tartışmalar rasyonel/ussal, sosyolojik/toplumsal, tarihsel ve söylemsel bakışa göre farklılaşan alt kategorilere odaklı analitik bir çerçeve geliştirmiştir (Hall & Taylor, 1996; Schmidt, 2010). Her grup kurumlara yönelik farklı tanımlamalardan yola çıkarak kurumsal değişim süreçlerine zemin hazırlayan koşulları incelemekle birlikte, aktör-çevre ilişkilerinin doğası bağlamında kurumların rollerini ve aktörler arası etkileşimi biçimlendiren dinamikler konusunda değişen perspektifler sunar. Dolayısıyla, yeni kurumsalcı tartışmalar, AB'ye üyelik ve adaylık koşullarının gerektirdiği işleyiş mekanizmaları ile Avrupalılaşma süreçleri arasındaki ilişki biçimlerine yönelik hedefler ve ilgili sonuçları açısından ekonomik, siyasi ve toplumsal perspektiflerden farklı ölçütleri bir araya getiren bir araştırma alanı açmıştır. Birliğe katılım sürecinin bir parçası olarak yansıyan dönüşümün ardındaki dinamikler ve etkileri bağlamında geliştirilen ilgili kurumsalcılık modelleri tez çalışmasının kapsamı gereği aşağıda özetlenmektedir. Araştırma sorunsalının çözülmesi için sosyolojik kurumsalcılığın altında geliştirilen Dünya Toplumu yaklaşımı, bu bölümün ardından daha kapsamlı bir kavramsal çerçeve sunacaktır.

2.1.1. Rasyonel Kurumsalcılık

Rasyonel kurumsalcı anlayış (Hall & Taylor, a.g.e.), kurumsal uyumlaşmam ve adaptasyon süreçlerinde kurumların rollerini değil, aktörlerin tutum ve davranışlarını belirli hedeflere yönlendiren gerekçelerin ardındaki öncelikli çıkarları ön planda tutar. Karar alıcıların rasyonel seçimlerini de beraberinde getiren aktör-çevre dinamikleri, formel bir eylem alanı üzerinde kendi sınırlılıklarını oluştururken, maksimum fayda odaklı belirli bir stratejik rasyonalite algısını ortaya çıkarır. Bu tür bir faydacı bakışın beraberinde gelişen eksiklikler söz konusu olduğunda, aktörler ilgili gereksinimlerini karşılamaya yönelik olarak yeni bir kurumsal reform alanı geliştirebilir. Belirlenen hedeflerle birlikte, karar alma mekanizmalarının materyalist ve stratejik boyutlarını ön plana çıkaran olası sonuçlar, aktörlerin bir tür kar-zarar

hesaplaması olarak öngördüğü bir tablo ortaya koyar. Dolayısıyla, karar alıcılar kurumsal sınırlılıkları da dikkate alarak kendi gereksinimlerini karşılamaya ve kazanç sağlamaya odaklanırken, kazancın maliyetten daha fazla olacağı politika alanlarına göre tutum ve davranışlarını yönlendirecektir (Schmidt, 2008; 2010). Öte yandan, belirli bir kurumsal dönüşüm sürecinin ardından uygulanacak reformlara yönelik herhangi bir cayma veya ihlal durumunda aktörlere karşı bir yaptırım unsuru da gelişebilir. Bu noktada kurumsal baskı ortamının yaratacağı koşullar aktörler açısından daha fazla maliyet anlamına geleceğinden, sınırlayıcı kuralların varlığı kurumsallaşma süreçlerinin bir başka dönüştürücü etkisini de yansıtabilir.

AB entegrasyonu bağlamında kurumsal rasyonalizasyon mekanizmalarını yönlendiren baskılar ise ulusal aktörler ile AB düzeyli kurumlar arasındaki etkileşim ortamının beraberinde, bazı arabulucu dinamikler yoluyla ters yönlü bir itici güç oluşturabilir. Bu noktada stratejik Avrupalılaşma süreçlerinin öngördüğü koşullar, yerel ve ulusdüzeyli kurumların çıkarlarına göre biçimlenen roller çerçevesinde aktörler arası farklı ilişki boyutlarını bir araya getirir. Reform politikalarının destekçilerini oluşturacak aktörlerin yanı sıra, söz konusu reformların maliyetlerini daha çok ön plana çıkaran farklı grupların baskıların yansıyan zıt yönlü dinamikler ulusal aktörler arası güç dengelerini de zaman zaman değiştirebilir. AB'leşme taraftarlarını yönlendiren stratejik çıkar ilişkileri, karşıt aktör gruplarının baskıları sonucu bazı arabulucu mekanizmalar da yaratabilir. Dolayısıyla, ulusal düzlemdeki kurumsal süreçlerin doğasını biçimlendiren çok aktörlü dinamikler veto oyuncularına da belirleyici bir rol atfeder (Börzel & Risse, 2003; 2009). AB müktesebatına uyum yönünde ilerleme hedefleyen formel kurumlar ile veto oyuncularını temsil eden gruplar arasındaki güç ilişkilerinin sonucu bir direnç ortamı yaratır. Veto oyuncularının oluşturduğu baskılar, AB'nin dönüştürücü gücünü ve ilgili aktörlerin eylem kapasitelerini de etkileyerek ulusal reform politikalarının ilerleme düzeyine belirli sınırlamalar getirecektir (Schimmelfennig & Sedelmeier, 2005). Öte yandan, söz konusu direnç ortamı aktörlerin potansiyelini genişletebilecek mekanizmaları da dolaylı biçimde harekete geçirebilir. Bu durumda AB'nin dönüştürücü rolü, veto oyuncuları karşısında güç mekanizmalarına yönelik daha etkin politikalar yoluyla aday devletin kurumsal aktörlerini daha fazla destekleyen formel çözümlere odaklanırken,

mevcut kaynakların paylaşımı üzerinde taraflar arası dengeleri yeniden biçimlendirebilir (Börzel & Risse, 2009; Schimmelfennig, 2010; Schimmelfennig & Lavenex, 2009).

2.1.2. Sosyolojik Kurumsalcılık

Sosyolojik kurumsalcı bakışa göre, kurumsal işleyiş süreçlerini yönlendiren karar alıcılar da rasyonel hedefler ortaya koymakla birlikte, belirli bir kültürel dokunun sınırlamaları içinde seçimlerini oluşturur. Bu nedenle, siyasi çıkarlar doğrultusunda hareket eden formel kurumlar üzerinde stratejik koşullar önemli bir rol oynadığı gibi, kurumsal politikaları yönlendiren aktörler, aynı zamanda içinde bulundukları normatif koşullar yoluyla görünür hale gelen belirli bir kültürel bağlamın kodlarını da içselleştirmiş olarak ‘uygun’ tutum ve davranışlarını belirler. Böylelikle, enformel kurumların öngördüğü norm ve değerler sistemi bir tür uygunluk mekanizması ortaya çıkarırken, aktörlerin içinde bulundukları çevresel koşullar sosyal davranış kalıpları üzerindeki algıları etkiler (March & Olsen, 1998). Normatif mekanizmaların sonucu olarak gelişen değerler ise belirli düşünce ve inanç biçimleri üretir. Dolayısıyla, kültürel dinamikler ile kurumsallaşma süreçleri arasındaki ilişkilere yansıyan toplumsal aktörlerin enformel çevresinde gelişen normatif roller ön plana çıkar. Bu bağlamda, sosyolojik kurumsalcı anlayış, aktörlerin toplumsal ve kültürel kimlikleri üzerinde yapılandırıcı bir etki de yaratır. Rasyonel kurumsalcılığın formel ve sınırlayıcı doğasının aksine, sosyolojik kurumsalcılık, enformel ve formel dinamikleri barındıran daha kapsamlı bir çevre içinde kurumsal dönüşüm süreçlerini inceler (Bache v.d., 2011).

Sosyolojik kurumsalcılar, Avrupa entegrasyonu bağlamında AB’nin kurumsal doğası üzerindeki çok boyutlu mekanizmaları çözümlerken de toplumsal ve kültürel bir bağlamın varlığını dikkate alır. AB kurumlarının ulusal düzeyli enformel alanın dinamiklerine yönelik ne tür yansımalar getirebileceği ve ilgili sonuçların ne ölçüde bir toplumsal etki alanını biçimlendirebileceği sosyolojik kurumsalcıların AB’yi nasıl tanımladıkları konusunda da belirleyici bir rol üstlenir. Bu noktada AB, sosyalizasyon süreçlerinde belirli değerleri benimsemeye teşvik eden bir toplum modelinin temsilcisi olarak anlam kazanır (Checkel, 2005; Risse, 2001). İlgili tanımlamalar ise AB

kurumlarını aynı zamanda küresel bir modelin parçası olarak yönlendirirken, değer tabanlı bir rasyonalite algısıyla birlikte normatif ve bilişsel mekanizmaların rolünü ön plana çıkaran bir Avrupalılaşma kavramını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, sosyolojik kurumsalcı bakış, AB'nin aday ülkeler üzerindeki dönüştürücü gücünü formel bir koşulluluğun belirlediği sınırların ötesinde, enformel mekanizmalarla birlikte gündeme gelen farklı kurumların rolleri bağlamında ele alır ve ulusal düzeyli kurumsal değişim süreçlerinin farklı aşamaları barındırabileceğini de ortaya koyar.

AB koşulluğunun ulusal kurumların dönüşüm süreçleri üzerindeki etkileri, genellikle göndericiden (AB kurumları) alıcıya (ulusal aktörler) transfer edilen lineer mekanizmaların biçimlendirdiği neden-sonuç ilişkilerine dayalı pozitivist bir yaklaşımın rasyonalite algısından yola çıkar. Öte yandan, kurumsallaşma süreçlerinin doğasına özgü aktör-çevre etkileşimine yansıyan normatif ve kültürel dinamikler, rasyonel kurumsalcılık mekanizmalarını yönlendiren belirli bir toplumsal bağlamın varlığını da dikkate alarak AB'nin aday ve üye devletleri ne ölçüde ve nasıl etkilediğini çözümlemek için Birliğin kurumsal doğasının ötesinde farklı çıkış noktalarına odaklanır. Dolayısıyla, kurumsallaşma süreçleri ulusal ve yerel düzeyli sosyalizasyon mekanizmalarının da dahil olduğu aktör-çevre ilişkileri arasında, yalnızca gönderici-alıcı değil, alıcı-gönderici yönünde de gelişebilecek dinamikleri açığa çıkarabilir. Rasyonel kurumsalcılık bağlamında yukarıdan aşağıya gelişen sınırlı neden-sonuç ilişkilerinin ve sonuç odaklı bir yaklaşımın aksine, sosyolojik kurumsalcı çözümlemeler söz konusu kültürel ve bilişsel koşulları ön plana çıkararak kurumsal reform politikalarının sonuçlarından yola çıkar ve ilgili sonuçların dönüşüm süreçlerine yönelik yansımalarının ardında birden fazla boyutu barındıran nedenleri araştırmakla ilgilenir (Radaelli, 2004). Bu noktada, sosyolojik kurumsalcı anlayış Avrupa entegrasyonunun çok aktörlü ve çok merkezli yapılandırıcı dinamiklerine göre Avrupalılaşma süreçlerini AB-merkezci bir vizyonun ötesine taşır. Aktörlerin kimliklerini ve rollerini ne tür ölçütlere göre konumlandıklarıyla bağlı olarak, kurumsal dönüşüm süreçlerinin nasıl bir Avrupalılık algısından yola çıktıkları önem kazanacaktır.

2.1.3. Tarihsel Kurumsalcılık

Rasyonel ve sosyolojik kurumsalcı yaklaşımlardan yola çıkarak üçüncü bir yeni kurumsalcı bakış getiren tarihsel kuramcılar (Pierson, 1996; Peters, 2012; Schmidt, 2008; 2010) siyasi aktörler ve kurumsal dinamikler arasındaki ilişkileri tarihsel koşulların gelişim süreçlerini biçimlendiren olaylar ve olgularla değerlendirirken, kurumsal değişimin doğası üzerinde daha geniş ölçekli ve uzun vadeli süreçleri barındıran nedensellik bağları kurarak kavramsal bir çerçeve geliştirir. Değişimin ardındaki dinamiklere yansıyan belirli aşamaların beraberinde getirdiği neden-sonuç odaklı çözümlemeler, kurumsal değişimin öznelerini ve nesnelerini yönlendiren formel ve enformel mekanizmaların işleyişini incelerken kurumların kökenleri ve tarihsel gelişimine odaklanarak siyasi yapının bütünlüğüne ya da politik ekonomiye yansıyan eylemleri nasıl etkilediğini betimlemeye eğilimlidir. Bu nedenle, tarihsel olayların sırası ve düzeni siyasi ve toplumsal süreçlerin kurumsal mekanizmaları üzerinde aynı zamanda asimetric bir gücün sonuçlarını yansıtır (Hall & Taylor, 1996).

Tarihsel kurumsalcılık, bir tür yol/izlek/patika bağımlılığının sonucu olarak gelişen güncel koşulların kurumsal dönüşümü gerektirdiğini varsaymakla birlikte, bazı tarihsel gelişmeler yoluyla biçimlenen belirli kural ve normların da süreç içinde ilgili taleplere yönelik bir zemin oluşturduğunu ileri sürer (Pierson, a.g.e.). Dolayısıyla, kurumlar ile organizasyonlar arasındaki etkileşim, tarihsel kurumsalcı yaklaşıma göre, zaman algısına yönelik belirli bir kavramsal ve kuramsal bakışın sınırlarını belirlerken, birbirini takip eden süreçler içinde gelişen tarihsel koşullar, kurumsal ve organizasyonel mekanizmaları da (yeniden) biçimlendiren dinamiklerin doğasındaki değişimin gerekliliği üzerinde belirleyici bir rol üstlenir. Bu noktada belirli bir yola bağlı olarak ortaya çıkan siyasi seçimlerin biçimlendirdiği kurumsal politikalar bütünlüğü, özellikle formel kurumların karar alma ve işleyiş süreçlerinde bir tür kartopu etkisinin doğası gereği dönüştürücü bir gücü de yansıtabilir. Bununla birlikte, ilgili süreçlerin başlangıcında oluşan beklentilerin ötesine geçebilecek sonuçlar, geri dönülmesi olanaksızlaşabilecek eylemler ve karar alma süreçlerinin biçimlendirdiği politika adımları yoluyla belirli kural ve ilkeler, kurumsallaşan yapıları oluşturur. Yani belirli siyasalar içinde gelişen kararlar sonucu koyulan kurallar uygulandıkça

kurumların varlığı da ‘devamlılık’ arz eder ve böylelikle kurumlar belirli bir ‘denge’ye ulaşırken, değişime yönelik eylemsizlik ve direnç gösterebilecek kadar güçlü bir tutum da ortaya koyabilir (Peters, 1999; Pierson, 2000).

Siyasi ve toplumsal çevrelerin ‘kritik dönemeçler’le birlikte değişen koşullarına bağlı olarak devam eden kurumsallaşma süreçleri, değişim gerektiren politika alanları üzerinde belirli ‘kırılma noktaları’na zemin hazırlarken, öngörülen hedeflerin öngörül(e)meyen sonuçlarını da beraberinde getiren önemli kesişme noktaları oluşturabilir. Öte yandan, tarihsel kurumsalcı yaklaşım kurumsal devamlılığın baskın rolüne yönelik vurgusu nedeniyle, yeterli düzeyde esneklik barındırmayan formel ve enformel yapıların ‘kilitlenme/kenetlenme’ etkisinin sonucu olarak değişime karşı daha çok dirençle karşılaşabileceğini öne sürer (Pierson, 2000). Rasyonel seçimlerin beraberinde getirdiği kurumsal düzenlemeler, zaman içinde aktörler arasında ortak kültürel bir bilinç oluşturarak değişime yönelik kurumsal direnç üzerinde döngüsel bir etkiye de yol açabilir. Bu noktada özellikle ekonomik bir kriz ortamının varlığı, kurumsal dönüşümün önündeki blokajları kaldırabilecek belirli bir dönüm noktası yaratarak değişimi tetikleyici koşullar üzerinde elverişli bir alanın açılmasını kolaylaştırabilir (North, 1990). Dolayısıyla, tarihsel kurumsalcı yaklaşımın odak noktası olarak, kurumların sürdürülebilirliği, yol bağımlılığı içinde devamlılıklar ve/ya kopmalarla birlikte gelişen süreçlerde hangi çözüm yollarını seçtikleri ve ‘kritik dönemeçler’e nasıl yanıt verdikleri önem kazanırken, kurumsal değişim ve dönüşüm üzerinde aktörlerin rol ve sorumlulukları arka plana taşınır. Kurumlar, kurumsal gelişme ve ilerleme, tarihsel güç politikaları arasındaki dinamiklerin doğasına özgü süreçler yoluyla belirli bir zamansallık ve nedensellik ilişkisinin sonucu olarak ortaya çıkar. Tarihsel kurumsalcılığın bu bağlamda benimsediği tümevarımcı bakış çerçevesinde, aktör-çevre etkileşimini biçimlendiren kurumsal mekanizmaların ardındaki koşullar ve kurumsal değişime yönelik açıklamalar sınırlı bir analiz düzeyi sunar.

Tarihsel kurumsalcılığın zamansallık vurgusuyla birlikte, AB entegrasyonuna yönelik kurumsal dönüşümün dinamikleri üzerine tarihsel kurumsalcı yaklaşımın uygulanabilirliği farklı bir tartışma boyutunu yansıtabilir. Ulusal düzeyli kurumsal

değişim ve ilerleme bağlamında Avrupalılaşıma süreçlerinin doğasını evrimsel bir metodoloji yoluyla çözümleme eğilimleri, AB etkisini belirli bir mirasla gelen kalıcı koşullara göre anlamlandırmaya çalışır. Öte yandan, Avrupa entegrasyonunun süreç içinde derinleşmesi ilerledikçe üye ve aday devletlerin kurumsallaşıma politikaları, AB-merkezci yol bağımlılığı sonucu bir tür kilitlenme sürecine zemin oluşturarak istikrarıcı ve değişime direnen modellere dönüşürken, kendi doğasını da değişim karşısında yeniden biçimlendiren bir kurumsallaşıma alanı açabilir. Ancak, Avrupalılık algısını biçimlendiren kurumsal değerler ve özellikle ulusal aktörleri AB üyeliğine yönlendiren dönüm noktalarının altında yatan değişkenler, mutlak bir zamanlamaya bağlı görünmekle birlikte, bağlamdan bağlama farklı sonuçlar ve açıklamalar yaratabilecek siyasi ve toplumsal koşulların beraberinde getireceği izafi bir zamansallıktan da bağımsız olamayacaktır. Buna göre, her üye ve/ya aday devlet eşit bir yol bağımlılığı kapasitesi barındırmayabileceği gibi, AB'nin kurumsal düzenlemelerine yönelik her reform alanı da söz konusu tarihsel süreçlerin dinamiklerine uygun olarak beklenen ve beklenmeyen sonuçlar oluşturma potansiyeli taşımayabilir (Pollack, 2005; 2009). Dolayısıyla, Avrupalılaşıma mekanizmalarını biçimlendiren kurumsal düzenlemeler, tarihsel kurumsalcılıktan yola çıkıldığında, geçmişteki belirli dönüm noktalarının yol açtığı bağlamlar içinde kurumsal reform politikaları açısından ulusal aktörlerin rolünü de önemli ölçüde sınırlayıcı bir etki yaratır.

2.1.4. Söylemsel Kurumsalcılık

Düşünceler ve aktörler arasında düşüncelerin biçimlendirdiği toplumsal söylemlerin beraberinde gelişen kurumsal mekanizmaların normatif ve bilişsel dinamiklerini vurgulayan söylemsel kurumsalcı yaklaşım, değişimin başlıca kaynağı olarak kurumsal iletişimi ön plana çıkarır. Söylemsel kurumsalcılık, kendinden önceki yeni kurumsalcı yaklaşımların (rasyonel, sosyolojik ve tarihsel) temel kavramsal öğelerinden yola çıkarak kurumsal bağlamların rolüne odaklanır. Bu doğrultuda, kurumsal değerlere yansıyan belirli düşünüş biçimlerine bağlı olarak, uluslararası ve ulusal düzeyli aktörler arası etkileşimi ve kurumsal dönüşümü yönlendiren ifade biçimlerinin önemini vurgular. Dolayısıyla, tarihsel, ekonomik, siyasi ve kültürel süreçler içinde değişen söylemler, kurumsal değişimin arka planına yönelik algısal bir

bağlamın göreceli koşullarını ortaya çıkarırken, ilgili bağlamsal değişkenlerin beraberinde gelişen çıkarlar, hedefler, norm ve prosedürler yoluyla aktörlerin tutum ve davranışlarına yönelik seçimlerine de dinamik bir nitelik kazandıracaktır (Schmidt, 2008; 2010).

AB'ye adaylık statüsü edinmiş devletler açısından Avrupa kurumlarının öngördüğü koşulluluk bağlamında ulusal düzleme yansıyan Avrupalılaşma süreçleri ile söylemsel dinamiklerin biçimlendirdiği koşullar arasında yakın bağlar kurmak mümkündür. Avrupa entegrasyonu, AB'nin ulusüstü kurumları ile aday devletlerin siyasi ve toplumsal kurumları arasındaki formel ve enformel güç ilişkilerinin somutlaşmış bir yapısını yansıtmakla birlikte, bölgesel, ulusal ve yerel bağlamlara göre farklı söylemsel dinamikleri barındıran Avrupalılaşma olgusu da kurumsal pratiklerin dönüşüm süreçlerinde belirleyici bir rol üstlenmiştir. Örneğin, Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe entegrasyon süreçlerinde kurumsal değişimi yönlendiren "Avrupa'ya dönüş" düşüncesinin benimsenmesi, Avrupalılaşma süreçlerine yönelik toplumsal algıları büyük ölçüde etkileyerek ilgili devletlerin kurumsal çıkarlarına ilişkin kararları ve bu doğrultuda kurumsal düzenlemelere yansıyan seçimleri üzerinde önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

2.2. Sosyolojik Kurumsalcılık Perspektifinde Dünya Toplumu Kuramı

Kurumsal ve organizasyonel süreçleri yönlendiren kurallar, formel ve enformel yapılanmaları küresel düzeyli bir etkileşim ağı içinde biçimlendirirken siyasi, toplumsal ve sosyal ilişkilerin işleyişi üzerinde uluslararası düzlemde parametreler oluşturmuştur. Devletler ve toplumlar arası dinamikler yoluyla küresel dengeleri sürekli olarak değiştirip dönüştürme potansiyelini barındıran bu tür yapılanmalar, siyasi ve toplumsal ilişki ağlarının doğasını dönüştürücü bir etkiyi de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, uluslararası ve ulusötesi ortamın dinamikleri arasında gelişen çok boyutlu ve çok aktörlü bir etkileşim ortamında birbirine eklenmiş belirli standartlar, kurumsal aktörleri benzer kurallara dayalı ortak işleyiş mekanizmalarına yönlendirmiştir. Küresel düzeyli bir toplumsallaşma ve değişim süreçleri olarak gözlemlenebilecek bu sosyal bağlamın içinde örtük ve aynı zamanda ortak bir meşruiyet alanı ortaya çıkmıştır. Uluslararası bağlamların değişken doğası dikkate

alındığında, yapısal dinamikleri açısından değişim ve dönüşüme açık standartları barındıran bu alan çok yönlü toplumsal bir formasyonun parçası olmakla birlikte, bir tür küresel uzlaşma yoluyla evrensel bir toplum potansiyelinin de yansımasıdır.

19. yüzyıl sonları itibariyle ulus-devlet modellerinin yaygınlaşmaya başladığı süreçte ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde sosyopolitik düzene yönelik benzer kurumsal modeller dünya çapında gittikçe daha fazla kabul gören bir konuma yerleşmiştir. Modern devlet sisteminin uluslar ve dolayısıyla toplumlar arası etkileşimi geliştirmesi, artan diplomatik ve ticari ilişkilerle yaygınlaşan uluslararası anlaşmalar, konferanslar gibi küresel düzleme yansıyan etkinlikler ile birlikte daha da hızlanan kurumsallaşma süreçleri içinde evrensel bağları güçlendiren belirli bir küresel bilinci açığa çıkarmış (Schimmelfennig, 2000), böylelikle herhangi bir toplumsal bağlam veya yapının koşulları fark etmeksizin önem kazanan evrensel kavramlar yoluyla gelişen söylemlere dayanan soyut modeller küresel alışverişin dinamikleri üzerinde de ivme yaratan süreçleri beraberinde getirmiştir (Drori, Meyer & Hwang). Söz konusu ortak modelleri benimseyen devletlerin aralarındaki sosyoekonomik ve sosyokültürel farklılıklara rağmen, ulusal aktörleri temsil eden formel ve enformel kurumlar kendi kimliklerini gittikçe evrenselleşen ortak bir kültürel kimlik üzerinden ifade etmeye başlamıştır. Aynı süreçte sayısı gittikçe artan uluslararası ve ulusal sivil toplum örgütleri gibi sosyal kuruluşlar yeni politikaları tartışma süreçlerinde benzer bağlamları vurgulayan görüş ve öneriler getirmiştir. Dolayısıyla, dünya çapında gelişen bir tür toplumsal ve sosyal uzlaşma ortamı küresel bir toplum kültürünün standartlarına özgü bileşenlerin daha kapsamlı bir alana yayılmasına hizmet etmiştir.

Yerel, bölgesel ve küresel aktörler arası ilişki formları üzerinde belirli ortak değerlerin benimsenmesi toplumsal işleyiş süreçlerinin genelleştirilebilir niteliğini ön plana çıkarırken, ulusal bağlamdan uluslararası alanın kurallarına yönelen uyumlaşma süreçlerini yansıtmaya başlamıştır. Söz konusu etkileşimin bir parçası olarak benimsenen evrensel değerler etrafında ön plana çıkan küresel söylemler, toplumsal düzlemde yaygın kabul gören anlayış biçimleri yoluyla kurumsal mekanizmaları da etkileyen odak konuları üzerinde benzer politikalar ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte, iktisadi, siyasi ve sosyal çıkar ilişkilerinin ötesine yansıyan belirli bir retoriğe

göre değişen algılar, belirli söylemleri oluşturarak ulusal karar alma süreçleri ve uygulama alanları üzerinde rol oynayan aktörlerin tutum ve eğilimlerini de yönlendirmektedir. Sonuç olarak, ne tür kural ve normların ön plana çıkarılarak hangi değerler etrafında kabul gördüğü ilgi uyandırmakla birlikte, hangi kurumların ya da kimin kuralları ve normlarının bir tür standarda dönüştüğü yönünde varılabilecek bulgular sosyokültürel bir temsil düzeyinde benimsenen küresel dinamiklerin anlaşılmasında daha fazla önem kazanmaktadır. Örneğin, pek çok ulusal anayasada etnik ayrımcılık, çocuk istismarı, düşünce ve vicdan özgürlüğüne müdahale gibi temel insan hak ve özgürlüklerini ihlal eden alanların insanlık suçu kapsamında değerlendirilmesi, küreselleşme süreçlerinde ulusal ilerleme politikalarının ortak çözüm noktası olarak iktisadi büyüme ve toplumsal kalkınma konularında liberal kapitalist eğilimleri bir araya getirmesi, modern ulus-devlet modelinin bireyler ve/ya toplumlar üzerindeki sorumluluklarını eşitlikçi, özgürlükçü ve adaleti ön planda tutan bir anlayış çerçevesinde uygulaması ortak hukuki, ekonomik ve siyasi modeller yoluyla küresel boyutlu organizasyonel ağları biçimlendirirken bölgesel ve uluslararası kurumsal politikaları da benzer yönde etkilemiştir.

Yukarıda değinilen tarihsel sürecin uluslararası düzlemdeki dinamiklerini gözlemleyen Dünya Toplumu yaklaşımı, evrenselleştirilmiş norm ve kurallar üzerine aktör-eylem ilişkileri aısından alternatif bir çözümleme sunar (Meyer, 2001). Bu bağlamda, yeni kurumsalcı yaklaşımlar arasında en çok sosyolojik kurumsalcı bakışa yakın bir anlayışı yansıtan Dünya Toplumu ekolü, küresel kültür modellerinin daha çok formel aktörlere transferinde bir tür aracı rolü üstlenen üç temel gruptan söz eder: sivil toplum örgütleri, uluslararası bilimsel topluluklar ve ilgili alanlarda uzmanlaşmış profesyoneller (Boli & Thomas, 1999). Dünyanın tüm bölgelerine uygulanabileceği varsayılan normatif modeller bu topluluklarca çok çeşitli alanlarda düzenlenen etkinlikler yoluyla farklı bölgesel grupları ortak bir kültürel model etrafında buluşturur. Ancak, küresel düzlemde meşruiyet kazanmış bir kültür modelinin benimsenmesi konusunda ulus-devletin kendi otoritesi altında toplumsal algıyı etkilemek amacıyla devletler ve toplumlar aısından bir noktada dolaylı bir baskı ortamı da geliştirebilir. Algı yönetiminin beraberinde getirdiği siyasi (aynı zamanda rasyonel) ve sosyokültürel (aynı zamanda normatif) mekanizmalar yoluyla

sorumluluklarını yeniden düzenleyerek egemen rolünü daha da güçlendirme potansiyelini barındıran modern devlet, küresel meşruiyetin getirdiği tanımlamalar bağlamında kendi kimliğini ve rolünü evrensel düzeyli bir kurumsallaşma süreci içinde yeniden tanımlamaya yönelir. Küresel toplumdaki merkez-çevre dinamiklerinin sonucu olarak, çevredeki aktörler merkeze yakınlaşmaya çalışırken, merkeze daha yakın konumda bulunanlar da ‘meşrulaştırılmış’ kimlik tanımları konusunda korumacı çaba ve adımlarını sürdürme eğiliminde olacaktır. Böylelikle devletler ve toplumlar arasında küresel tanınma ve meşrulaşma yoluyla daha esnek sınırlar, daha şeffaf ilişkiler oluşturan bir etkileşim alanının ortaya çıkışı, ulusötesi (transnasyonel) düzeyde bir kurumsal yapılanma süreci anlamına gelirken, ulus-devletin aktörlerini de bu sürecin bir parçası olarak yeniden bağlandırmış ve tanımlamış olur. Aynı süreçte uluslararasılaşan ‘meşru’ düzleme entegrasyon çabalarının biçimlendirdiği postnasyonel yakınlaşma politikaları, uyumlaşma odaklı belirli koşul ve standartlar üzerinden (meşrulaşmış) ‘güç’ dengelerini de etkileyecektir.

Farklı devletlerin benzer kültürel modeller etrafında dönüşüm çabaları, küresel ilişkiler arasındaki herhangi bir baskı ortamının sonucu olmamakla birlikte, aktörler arası ritüel dinamikler yaratabilecek söylem-eylem formlarını temellendiren ortak somut mekanizmaların varlığını da kanıtlayabilir. Bu aşamada ulusal aktörlerin karar alma ve politika uygulama süreçlerini yapılandırıcı/biçimlendirici olabileceği gibi, sınırlayıcı/zorlayıcı yönde de etkileyebilecek koşullar karşısında devletler ne tür bir kurumsal kimlik üzerinde uzlaşmak istediklerini aktörleri aracılığıyla belirlerken güncel küresel söylemlerin odak noktaları ön plana çıkar. Gelişen küresel meşruiyet algısının kaynağı olarak geliştirilen evrensel standartlar bu süreçte adı geçen üç temel topluluk aracılığıyla yönlendirilirken, vurgulanan dünya modelleri uluslararası örgütlenmelerle birlikte daha çok gündeme gelen ontolojik kavramlara dönüşür. Dolayısıyla, BM, NATO, AİHM ve Avrupa Konseyi gibi kurumların odaklandığı ortak değerler, uluslararası arena üzerinde diyalog halindeki tüm aktörler tarafından benimsenen küresel bir kültür modeli içinde -ulusal bağlamlar değişse de- benzer siyasi ve sosyal mekanizma süreçlerini yansıtan koşullara uyum anlamına gelebilir. Bu tür çok uluslu kurumlar, toplumsal çıkara hizmet eden ulusal yapılanmaların işleyişi açısından maksimum fayda sağlayıcı konumlarının yanı sıra, uyguladıkları

politikalarla üzerinde önceden uzlaşa sağlanmış ‘meşru’ yollar açarak uluslararası bir söylem-eylem alanının varsayılan sınırlarını biçimlendirebilir. (Schofer & Mceneaney, 2003). Sonuç olarak, bir devlet küresel norm ve değerlere yaklaşma amacıyla bazı uluslararası yapılanmalarda üyelik statüsü edinme yönünde bir karar aldığı anda, ulus-devletin aktörlerine ve sorumluluklarına atfedilen kimliği üzerinde bir değişim ve uyumlaşma sürecini deneyimleyecektir. Sürecin ne yönde biçimleneceği ise varsayılanın ötesine geçen koşul ve mekanizmalarla birlikte öngörül(e)meyen dinamiklerin bir tür bağımlı değişkeni olarak netlik kazanabilir. Bu noktada egemen söylem-eylem ilişkilerinin dönüştürücü gücü dikkate alındığında, kurumsal değişimin gerekliliği yönünde başlangıçta benimsenen rasyonalite algısının, ardında yeni bir dönüşümü tetiklemesi ve sürecin farklı bir rasyonalizasyon boyutuna evrimleşmesi de olasıdır.

Uluslararası ilişkiler, siyaset ve sosyolojiden beslenen bu tür bir interdisipliner bağlamın içinde özellikle 1970’li yıllarda organizasyonel sosyolojinin öğretilerinden ilham alarak geliştirilen Dünya Toplumu ekolünün savunucularına göre (Meyer, 1999) toplumsal olgular ile olaylar arasındaki ilişkiler büyük ölçüde değer tabanlı bir bağlam oluşturur. Kurumsal dokunun barındırdığı karar alıcılar ve aktörler ile ait oldukları bağlamlar ve yapılanmalar arasındaki etkileşimin parçası olarak gündeme gelen siyasi ve sosyal olgular aynı zamanda bir sorunsal alanıdır. Bu noktada, aktörler ile kurallar alanını oluşturan çevre arasında tek yönlü görünen bir nedensellik ilişkisi de tartışmalıdır. Aktörler çevrenin kurallarını etkileyebileceği gibi, çevresel dinamiklerden de ilgili aktörlere doğru gelişen yansımalar gözlemlenebilir. Süreç içinde aktörler belirli bir eylem alanını biçimlendirip söz konusu alanın doğal sınırlarını oluştururken, bu tür bir ortamın kendisi de aktörler üzerinde aktif bir konuma taşınabilir. Bu durumda çevre, aktörlerin rollerini belirleyici ve sınırlandırıcı olacağı için ters yönlü bir etki alanı da gelişebilir. Dolayısıyla, ulus-devlet yapısının ve yerel düzeydeki kültürel dinamiklerin talep ve gereksinimlerinin de bu etkileşim ortamından soyutlanarak kendi kurumsal kimlikleri üzerinde hiçbir değişim ve dönüşümü deneyimlememeleri olanaksızdır. Sonuç olarak, aktörler hem küresel standartlar, hem de yerel/ulusal bağlamlar arasındaki kurumsal modeller arasında bir köprü kurmakla birlikte, modern dünya toplumunun kuralları içinde kendi

meşruiyetini de elde etmeye çalışırken çevresel faktörler aracılığıyla kendilerini konumlandırır ve bu doğrultuda tanımlanan rol ve sorumluluklarının beraberinde aktörler, çevresel dinamiklerin hem sınırlandırdığı hem de yapılandığı tarafsız öznelerle dönüşür (Meyer, 2007).

Dünya toplumu yaklaşımından yansıyan aktör-çevre ilişkilerinin beraberinde getirdiği çok boyutlu etkileşim bağlamında, toplumsal dinamiklerle birlikte küresel çevrenin bilişsel süreçler üzerindeki dönüştürücü rolü de yadsınamayacaktır. Bu nedenle küresel bağlam, aktör-çevre, söylem-eylem gibi toplumsal ilişki dinamikleri arasında bölgesel veya ulusal sınırların ötesinde evrensel bir kültür modeline yer açmıştır (Meyer v.d., 1989) Böylelikle uluslararası bir söylem-eylem alanı üzerinde bağlayıcı bir örgütlenme biçimini ortaya çıkaran bu ortak kültür, belirli kuralları etrafında kendi örtük sınırlarını çizerken bölgesel, ulusal ve yerel kurumları evrensel bir çatı altında çok merkezli ve aktörlü bir yapılanmanın bileşenleri olarak bir araya getirmiştir (Meyer, 2007). Bu noktada, modern toplumun aktörleri arasında düşünüş ve davranış biçimlerine yansıyan ortak politika ve kurumlar kolektif bir kültürün normları çerçevesinde küresel bir toplum modeli oluştururken, kendi evrensel doğasına özgü bir etik algısı ve rasyonel değerlerin taraf bulmasına zemin hazırlamıştır. Aktörler arasındaki güç ya da çıkar ilişkilerine dayalı stratejik bir bağlamın dışına çıkan bu tür bir kültürel dokunun içinde belirli normatif değerleri benimsemeye yönelik organizasyonel süreçler yaygınlaşmıştır. Toplumsal düzlemin farklı kurumsal alanları (bilimsel ilerleme, eğitim, sosyal hizmetler vb.) çerçevesinde siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel aktörler arası ilişkileri biçimlendiren söz konusu modeller, ilgili süreçler içinde küresel bir meşruiyet algısının yayılmasına hizmet eden belirli standartları aktörlerin rasyonel gerçeklerine dönüştürmüştür. Sonuç olarak, rasyonalizasyon ve sosyalizasyon olarak başlıca iki mekanizma yoluyla gelişen küresel dinamikler, kendi kültürel modelleri bağlamında belirli kurumsal seçimleri ortaya koyarken, rasyonalite ve meşrulaşma kavramlarını da bu seçimler yönünde biçimlendirecektir.

Dünya Toplumu yaklaşımına göre, rasyonel kararlara dayalı seçimler modern aktörlerin doğasına özgü içsel bir niteliği yansıtmaktan çok, küresel bir söylem kültürünün ürünü olarak ortaya çıkan bir rasyonalite algısının sonucudur. Bu bağlamda

stratejik karar alma süreçleri ve beraberinde gelişen stratejik hedefler aslında ‘rasyonel’ olanı değil, ‘rasyonelleştirilen’i temsil eden evrensel bir eylem alanında (Krücken & Drori, 2009) biçimlenen hakim söylem(ler)i doğrultusunda aktörleri yönlendirir. Çok kimlikli yapılanma süreçleri içinde kendine zemin bulan bu kültürel söylemler, aktörleri de sürekli bir değişime ve gelişmeye açık sınırlarla ortaya çıkan sosyal bir akışın içinde farklı dış etkilere maruz bırakabilir. Bu tür bir sosyal bağlamın sonucu olarak ortaya çıkan kurumsallaşma süreçlerinin dinamik doğasına uyum çabaları, aktörlerin kendilerini (yeniden) konumlandırma ve böylelikle kimliklerini meşrulaştırmaya yönelik kurumsal bir kapasite düzeyini açığa çıkarmalarını gerektirmektedir (Meyer & Rowan, 1977; Meyer, 2007). Dolayısıyla, küresel meşruiyet algısının beraberinde getirdiği belirli söylemlerle ön plana çıkan değerler ve standartlar, farklı kültürel ya da sosyal koşullar ayırt etmeksizin, meşruiyet yoluyla değer görme arayışı içindeki aktörlere küresel bir konumla birlikte sınırları önceden çizilmiş potansiyel bir değer de atfetmiş olacaktır. Toplumsal ve kültürel yapıların özgün doğasını ve aralarındaki farklılıkları arka planda bırakan bu tür bir kurumsallaşma süreci ise çelişkili bir zeminden hareket etmekle birlikte, evrensel nitelikli ortak değerleri ve benzer kuralları benimseyen dünya modellerini ön plana çıkaracaktır. Dolayısıyla, ilgili modeller yoluyla evrensel ‘doğru’lar ya da genel bir uzlaşa oluşturan belirli kanılar, modern aktörleri değer tabanlı ortak bir zeminde buluştururken, çıkar ve güç odaklı sınırlı bir eylem alanından uzaklaştırır. Sonuç olarak, aktörler etik standartlar çerçevesinde öncelikli hedeflerini tanımlarken, kendi kimlikleri üzerindeki dinamik inşa süreci de aslında hedeflerle ilgili politika adımlarının doğası gereği gelişir (Meyer & Jepperson, 2000). Bu süreçte sosyal davranış biçimlerine dönüşen dünya modelleri, hem kendi kendini çerçeveleyen bir oyunun kurallarını, hem de bu çerçevenin sınırlarını çizen kuramsal bağlamın niteliklerini yansıtacaktır (Meyer, 1981).

Öte yandan, küresel ile yerel arasında kültürel dokunun doğasından bağımsız bir evrensel toplumun varlığı neredeyse olanaksızdır. Bu nedenle evrenselleştirilmiş bazı kuralların ulusal veya yerel bağlamların kendilerine özgü koşulları dikkate alındığında, bazı reform süreçleri ulusal tabanlı kültürel algıya bağlı olarak dirençle karşılaşabilir. Dolayısıyla, yerelin dinamiklerine göre yeniden tanımlanmayı

gerektiren bir değişim ortamı, kültürel dokunun uyuşmazlığıyla sonuçlanabilecek farklı bir normatif alan yoluyla yeni bir sorunsala eklemlenirken, aktör-çevre ilişkileri bağlamında Dünya Toplumu kuramının sorunsallaştırdığı alanın doğasını dönüştüren bir direnci de beraberinde getirecektir. Bu tür bir uyumsuzluk karşısında karar alma mekanizmaları üzerinde rol oynayan kurumsal aktörler, içinde bulundukları kültürün taleplerine yanıt vermek durumunda kalabileceğinden, kendi kimliklerini de yeniden biçimlendirip dönüştüren bir sürecin parçası olarak modern devletin doğasını ve kurumlarını farklı bir küresel bağlama yönlendirebilecektir (Checkel, 1998; 1999). Tüm bu normatif dinamiklerle birlikte, belirli standart değerler etrafında benzer kuralların kabul görerek uygulanmasına yönelik toplumsal değişim süreçlerinin işleyişi, ‘gönderen’den ‘alıcı’ya ulaşan doğrudan bir transferin ötesine geçerek çok yönlü bir etkileşimin çıktıları olarak farklı yansımaları beraberinde getirebilir.

Kurumsallaşma süreçlerinin ilgili tüm aktörleri yoluyla ulusal kimliklere yansıyan çok düzeyli ilişkiler egemenlik, merkezi otorite, karar alma, reform, uyum(laşma) gibi modern devletin oluşumu bağlamındaki önemli olgular küresel düzlemde farklı bir kavramsallık boyutunu barındıracaktır. Dolayısıyla, ulus-devletin değişen rolü, küreselleşme süreçlerinin dönüştürücü gücü karşısında aktörlerin yeniden tanımlanan kimlikleri ve dünya çapında yaygınlık kazanan sivil toplum kuruluşları gibi kurumsal mekanizmalar, meşruiyet algısını yeniden kavramsallaştıran farklı söylemlerin sorgulanmasını gerektirmiştir. Bu noktada, uluslararası siyasetin başlıca kurumları ve aktörlerini belirli bir rasyonaliteye göre yönlendiren küresel meşruiyet olgusu dikkate alındığında, dünya toplumunun dinamikleri ile Avrupalılaşma süreçleri arasındaki etkileşim, Avrupa Birliği’nin ‘meşru’ aktör kimliği bağlamındaki rolünü ve evrensel değerlere yönelik yansımalarını önemli bir sorunsala dönüştürmüştür.

2.2.1. Dünya Toplumu, Avrupa (Birliği) Toplumu ve Avrupalılaşma

Avrupa (Birliği) entegrasyonu bağlamında gelişen siyasi, iktisadi ve hukuki uyum koşullarının biçimlendirdiği dönüşüm mekanizmaları, üye ve aday devletler ile Birlik kurumlarını temsil eden ulusüstü aktörler arasındaki etkileşimin dinamikleri içinde (yeniden) biçimlenen organizasyonel politikalar ve tüm bu kurumsal alanların beraberinde kavramsallaşan Avrupalılaşma süreçlerine yansıyan ‘Avrupalı’ kimliği

dikkate alındığında, küresel norm ve standartlara entegre edilmiş bir Avrupalılık algısı, uluslararası boyutlu bir kurumsallaşma örneğinin evrensel ve normatif söylem modellerine yönelik yansımaları doğrultusunda küresel ilişkiler açısından önemli bir siyasi ve sosyal bağlamı tartışmaya açmıştır. AB genişleme ve derinleşme politikaları beraberinde gündeme gelen Avrupalılaşıma olgusu, Avrupa (Birliği) toplumunun bu tür bir kurumsal üst kimlik üzerinden küreselleşme süreçlerine çok boyutlu düzlemlerde eklemlenmiş bölgeselleşme politikalarının bir parçası olmakla birlikte, farklı kurumsal dinamiklerin doğasına özgü bir analiz düzeyini söylem boyutuyla ön plana çıkan kavramsal bir algılama modeline dönüştürmüştür.

AB, aynı zamanda küresel aktör rolüyle uluslararası düzlemde kendi alanını temellendirerek merkezi bir konum edinme ve bu konumu aktif biçimde sürdürülebilir kılma yönünde dinamik bir kurumsallaşma sürecinden geçmektedir. Dolayısıyla, söz konusu küreselleşme süreçleri ile AB entegrasyonu ya da buna benzer farklı bölgeselleşme örneklerine yansıyan ulusötesileşme (transnasyonalizasyon) süreçleri olarak nitelendirilebilecek çok uluslu kurumsal yapılanmalar arasındaki ilişkiler, ulus-devletin küresel çevreye karşı kendi doğasını koruma çabalarının biçimlendirdiği organizasyonel modellerin ötesine geçen interdisipliner bir alanı beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan küresel bağlamda siyasi, sosyal, ekonomik ve toplumsal alanlarda birbirine benzeyen politika ve uygulamaların yaygınlaşmasıyla birlikte farklı coğrafyalar benzer modeller etrafında birbirlerine yakınlaşmaya başlamıştır. Bu yakınlaşmanın dinamikleriyle gelişen etkileşim ortamı ise dünya toplumu ile Avrupa (Birliği) toplumu arasındaki sınırları gittikçe görünmez kılan bir evrensel bir toplum modelini kavramsallaştırmıştır (Meyer, 2001). Avrupalılık algısını da süreç içinde dönüştüren bu tür bir kavramsal bakışın kendi zeminini sağlamlaştırmasıyla birlikte, ‘Avrupalı’ olan ile olmayanı ya da ‘Avrupalı’laşan ile Avrupalı’laşmayanı tanımlamak güçleşmiştir. Sonuç olarak, evrensel toplumdaki ‘Avrupa’lı kimliği ve dolayısıyla, küresel sınırların içindeki Avrupa’nın konumu da muğlaklaşmıştır (Rumford & Gülmez, 2014; 2015). Avrupalılaşıma süreçleri, bu küresel bakış içinde gözlemlendiğinde, küreselleşmenin dinamiklerine eklemlenen çok bileşenli AB entegrasyon mekanizmalarının bir sonucu olarak, küresel politikaların doğası içinde kendi kendini biçimlendiren ve çok boyutlu mekanizmalar yoluyla dönüştüren çok

aktörlü bir kurumsallaşma örneği olarak açığa çıkmaktadır.

Dünya toplumu yaklaşımına göre, Avrupa entegrasyonu ve AB'nin tüm kurumsal işleyiş süreçlerini yönlendiren tüm aktör grupları (devletler, toplumlar, çeşitli örgütlenmeler, sosyal kuruluşlar vb. kurumlar, bireyler) evrensel boyutlu bir kültürel dokunun ve buna bağlı olarak, daha geniş çaplı bir toplumsal yapıya atfedilen değer ve standartlar doğrultusunda kendi yazılı kararları ve politika uygulamalarını belirlemiştir. Böylelikle ortaya çıkan Avrupa (Birliği) toplumu modeli, aslında küresel toplumun norm ve kuralları içinde 'meşrulaştırılmış' temsili bir parçayı oluşturur (Delanty & Rumford, 2005). Özellikle Birliğin kurucu ülkeleri bu küresel modelin içinde NATO, BM gibi önde gelen uluslararası örgütlenmelere üyelik yoluyla çok düzeyli kurumsal yapılanmalara bağlı olarak aktif rol oynayan devletler arasında dikkati çektiğinden, AB'nin söz konusu başlıca kurumsal aktörleri ilgili küresel kimlikleri sayesinde uluslararası ilişkiler düzeyinde de birer kilit aktör konumundadır. Bu noktada AB kurumsal sınırlamaları açısından değerlendirildiğinde, küresel bir toplumun standartlarına yaklaşma çabalarını ön plana çıkarırken, kendi sınırlarının ötesine geçen bir rasyonalitenin parçası olarak strateji ve güç odaklı bir koşulluluk perspektifinden daha fazlasını yansıtan bir kurumsallaşma boyutunu beraberinde getirmiştir. Söz konusu kurumsal rolü bağlamında AB, küresel entegrasyon süreçlerinde biçimlenen toplumsal bir dünya modeline kapılarını kapatmak yerine, açmaya çalışan bir aktör kimliğini benimsemiştir. Sonuç olarak, AB üyelik statüsünü edinmiş 'Avrupalı' devletler ile adaylık sürecinde 'Avrupalı'laşan devletler üzerinden AB belirli bir kültür modelini de ön plana çıkarmıştır. Bu modelin biçimlendirdiği Avrupa toplumu algısı, özellikle Birliğin kurumsal mekanizmalarına uyum yönünde AB'ye entegrasyon ve Avrupalılaşma süreçlerini adeta dünya toplumuna açılan bir giriş kapısı olarak yansıtmıştır (Rumford & Gülmez, 2011). Dolayısıyla, Avrupa toplumu ile dünya toplumu modelleri ve AB entegrasyonu ile küreselleşme arasında ulus-devlet modelinin doğasını dönüştüren bir tür karşılıklılık gözlemlenebilir.

Söz konusu etkileşim ortamının beraberinde getirdiği çok düzeyli mekanizmalar, AB adaylık statüsü edinmiş ülkeleri ekonomik ve stratejik kazanımlardan daha fazlasını vaat eden bir üyelik perspektifine yönlendirir (Gülmez, 2017). Bu tür bir kurumsal

dönüşüm kapsamında biçimlenen Avrupa düzeyli kural ve normların evrensel(leştirilmiş) niteliğini ön plana çıkaran toplumsal yapı ile dünya toplumu modelinin yansıttığı kültürel doku arasındaki karşılıklı formasyon süreçleri, Birliğe üyelik statüsünü/hedefini AB'nin küresel düzlemdeki merkezi konumuna doğrudan doğruya bağımlı kılar. Avrupa(hılaşma) ile küresel süreçler arasındaki yakın etkileşimin sonucu olarak, uluslararası aktörler arasında AB'nin tanınırlığı daha güçlü bir zemin üzerinde kendi alanını oluştururken, AB'nin kurumsal otonomisi de üye ve aday devletler açısından evrensel bir meşruiyet kaynağına dönüşür. Birliğe uyum yönündeki ulusal reform süreçlerinin gerektirdiği politika ve uygulamaların küresel meşruiyeti barındıran ortak bir standardı yansıtması, aday devletlerin Avrupalılaşma mekanizmalarına dönüşen farklı alanlarla ilgili norm ve koşullara adaptasyonunu kolaylaştırmaktadır. Öte yandan, bu tür bir evrensel düzlemde yaygın kabul görmeyen modeller ise ulusal, bölgesel ve/ya yerel aktörler arasında daha çok bir direnç ortamını da tetikleyebilir. Dolayısıyla, AB kurumsal dinamikleri itibariyle tek ve sabitlenmiş bir kurumsal dokuyu barındırmadığı için, yansıttığı kültürel model üzerindeki dinamikler de çoklu mekanizmaların bir araya getirdiği bir bütünlüğün içinde ortaya çıkar (Rumford & Biebuyck, 2012). Bu bağlamda, AB, dünya toplumunun değer ve standartlarına yaklaşma ile Avrupalılaşma olgusu arasında farklı zeminlerde gelişen süreçleri içeren dinamik bir kurumsallaşma örneği olarak 'meşru'(laştırılmış) aktör rolüyle ön plana çıkarken, küresel düzlemin merkezi ağlarına kendisini dahil etmiş olur. Küresel çevrenin dinamikleri dikkate alındığında, AB'nin otonomisi aktörler arasındaki etkileşimi çok merkezli bir kurumsal boyuta taşırken, küresel düzleme yansıyan her değişim, Avrupalılaşma süreçlerinde rol oynayan aktörlerin karar ve politikalarını da yeniden değerlendirmeye yönlendirecektir. Avrupalı kimliğini ve Avrupa entegrasyonunu yeniden anlamlandıran çokluluk algısıyla birlikte, Avrupalılaşma kavramı da kendi bağlamını biçimlendirirken ulusal düzlemin çeşitli alanlarına farklı modellerle yansıyan Avrupalılaşma süreçlerinin toplamına dönüşebilir. Avrupa (Birliği) entegrasyonunun kurumsal mekanizmalarının çok bileşenli dinamiklerini açığa çıkaran bu Avrupalılaşma modelleri, özellikle AB'ye aday devletlerin uyum politikalarına stratejik ve normatif süreçlerin yanı sıra, Birlik üyeliğinin küresel meşruiyet düzeyinde benimsenen değer ve politikalara yakınlaştırmacı rolünü daha fazla öne çıkaran 'ritüel(leşmiş)' süreç ve mekanizmaları da gündeme

getirmiştir (Gülmez, 2017).

Bir devletin adaylık sürecinde aynı anda tüm mekanizmaların dahil olduğu birden fazla Avrupalılaşıma modeli görülebileceği gibi, tek bir model süreç içinde daha baskın bir rol üstlenebilir. Dolayısıyla, aday devletin ulusal aktörleri arasındaki rasyonalite algısını biçimlendiren nihai amaçların ne tür bağlamları yansıttığı önem kazanmaktadır. Önceden belirlenmiş stratejik çıkarlar AB üyeliğini rasyonel bir seçime dönüştürebileceği gibi, belirli bir değerler bütünlüğü yoluyla ‘Avrupalı’ kimliğine yansıyan toplumsal tabanlı norm ve kurallar da üyelik statüsüne yönelik farklı bir rasyonalite algısını sergileyebilir. Bu noktada, Birliğe üyelik hedefinin ulusal aktörlerin karar alma ve işleyiş süreçlerini yönlendiren tutumların çıkar odaklı belirli kazanımlar doğrultusunda ulaşılmak istenen bir amaç mı, ya da toplumsallaşmanın bir parçası olarak değer odaklı bir içselleştirme ve uyum yönünde daha çok bir araç olarak mı algılandığına bağlı olarak farklı kurumsal mekanizmalar devreye girecektir. Adaylık statüsünün bu tür dinamikleriyle birlikte eş zamanlı olarak biçimlenen Avrupalılaşıma süreçleri ise aktörlerin davranışları ardındaki rasyonalite modelleri arasında her zaman belirgin sınırlar çizilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Birlik ile aday devlet arası ilişkiler bağlamında karar alma ve politika belirleme kompleks ve dinamik bir kurumsallaşmanın ne tür bir amaca ve/ya araca hizmet ettiğinin yansımalarını beraberinde getirecektir. Öte yandan, zaman zaman kendi kendini küresel meşruiyet algısı içinde dönüştüren söylem-eylem ilişkileri, bu kurumsal yapının doğasına özgü aktör-çevre ilişkilerini de yönlendirebilir ve küresel boyutlu mekanizmalar yoluyla Avrupa merkezci alanın ötesinde yeni bir Avrupalılaşıma alanı açabilir. Uluslararası düzleme AB’nin bu tür bir ‘meşru’ aktör rolüyle entegrasyonu ‘Avrupalı’ kimliğini ve değerlerini küresel normlarla bütünleştirirken, üçüncü bir ‘Avrupalılaşıma’ modelini de söz konusu rasyonalizasyon süreçlerine dahil edebilir. Tüm bu çok merkezli süreçlerde stratejik (kurumsal), normatif (toplumsal) ve ritüel/leşmiş (söylemsel) olmak üzere başlıca üç alanda Avrupalılaşıma mekanizmalarını analitik bir çerçevede gözlemlemek mümkündür (Gülmez, a.g.e.).

2.2.1.1. Kurumsal (Formel) Bir Süreç Olarak Avrupalılaşma

AB'ye entegrasyon, adaylık statüsü edinmiş bir devleti belirli kriterlerin karşılanmasını gerektiren bir uyumlaşma sürecine tabi tutar. AB'nin daha çok koşulluluk ilkesine dayalı olarak gelişen bu süreç, Birlik kurumları ile aday devletin hükümet yönetimi arasında müzakereler, yıllık AB Komisyonu ilerleme raporları ve AB Konseyi'nin hükümetlerarası görüşmeleri yoluyla resmi (formel) bir kurumsallaşma örneği barındırmaktadır. Özellikle müktesebat uyumu ağıısından ulusal düzeyli politika adımları ve kurumsal yapılanmalar üzerindeki değişim süreçleri dikkate alındığında, AB, dönüştürücü bir aktör olarak aday devletin karar alma ve uygulama mekanizmaları üzerinde belirleyici bir güç oluşurmaktadır.

Çoğunlukla yukarıdan aşağıya gelişen bir gücü yansıtan entegrasyon sürecinde aday devlet, uyumlaşma çabaları bağlamında, büyük ölçüde rasyonel seçimleri doğrultusunda belirli reform adımlarını izleyerek ulusal düzeyli stratejilere yönelik bir Avrupalılaşma sürecini deneyimleyecektir. Bu noktada adaylık sürecindeki devletin sonuç odaklı bir rasyonalite algısına (Marsh & Stoker, 2010) dayanarak belirlediği stratejik hedefler, aynı zamanda karar alıcı ulusal ve/ya yerel aktörler için AB üyeliğini bir tür kar-zarar hesaplaması olarak değerlendirmeye yönlendirir. AB'ye entegrasyon düşüncesi ise bu doğrultuda ulusal çıkarlara hizmet ettiği sürece kredibilitesini koruyacağı için, bölgesel ve sınırlı bir bağlamda rasyonelleştirilmiş bir araç olarak daha fazla anlam kazanacaktır. Dolayısıyla, Birliğin adaylık ve/ya üyelik statüsünün beraberinde siyasi, ekonomik ve hukuki düzeylerde öngördüğü her koşul, ulusal aktörler arasında maksimum faydaya hizmet eden sonuçlarıyla birlikte kapsamlı bir analiz sürecinden geçerken, taraflar arasındaki müzakereler yoluyla süreç içinde belirlenen tüm reform hedefleri problem çözümüne odaklı kalınarak olası kayıp ve kazançları ağıısından ulusal düzeyli planlama ve değerlendirme aşamalarında gündemin önemli konularına dönüşür. Müzakere sürecinde izlenmesi gereken bir yol olarak sunulan tüm adımları rasyonel hedeflere dönüştürmeye eğilimli ulusal aktörler, adaylık sürecine ilişkin karar alma politikalarını yönlendirirken büyük ölçüde siyasi ve ekonomik ulusal çıkarlarını ön planda tutacaklardır. Örneğin, AB ve Türkiye arasında Suriyeli mülteci krizi konusunda 18 Mart 2016 tarihinde yapılan anlaşma kapsamında AB'den finansal yardım ve vize kolaylığına karşılık olarak Türkiye'nin

Avrupa'daki yasadışı göçmenleri geri kabulü müzakere sürecinde gelişen bu tür bir stratejik kararı yansıtır. Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) gibi uluslararası toplum temsilcileri ve merkezi Avrupa'da bulunan bazı sivil toplum örgütleri, söz konusu uzlaşının 1951 tarihli BM Mülteci Sözleşmesi'ni ihlal ederek insan haklarına aykırı bir durum oluşturduğunu ve öncelikli hedefin taraflar arası stratejik çıkarlarına dayandığını ileri sürerek uluslararası hukuk çerçevesinde meşruiyet eksikliğine vurgu yapmıştır. Bu nedenle, mülteci krizi karşısında AB'nin Türkiye ile yakın bir iş birliği politikası izleyerek oluşturduğu uzlaşi önerisi, başlangıçta taraflar açısından kısa vadede alternatif bir çözüm olarak kabul edilebilir bir strateji gibi görünse de uluslararası siyasi iklim üzerindeki normatif boyutlarıyla uzun vadede küresel bir mülteci sorununa zemin hazırlayan koşulları da beraberinde getirmiştir (Akdoğan & Atalay, 2017; Nas, 2016). AB-Türkiye ilişkilerini yeniden canlandırarak Türkiye'nin adaylık sürecinde hızlandırıcı bir etki yaratması beklenen bu tür bir anlaşma, taraflar arasındaki öngörülen kazançlarının ötesinde küresel bir endişe ortamına yol açarken, temel hak ve özgürlüklerin ihlaline ilişkin katı eleştiriler yönlendiren uluslararası aktörler arasında olası risk ve kayıpları açısından daha fazla tartışılan önemli bir sorunsal yaratmıştır. Dolayısıyla, AB'nin illegal göçmenleri karşısında sunduğu alternatif, Türkiye'nin Avrupalılaşma sürecini de daha karmaşık hale getiren küresel bir mülteci sorununa eklemlenirken, stratejik kazançları açısından öngörülen hedeflerden tarafları uzaklaştırmakla birlikte, başka bir kriz ortamına daha çok yakınlaştırmıştır.

Aday devletin koşulluluk ilkesine göre benimseyerek uygulamaya koyması beklenen her yeni stratejik politika adımı, AB'nin kurumsal standartlarına uyum çerçevesinde 'Avrupalılaşma'nın etkilerinden çok, 'AB'leşme' olarak adlandırılabilir (Flockhart, 2010) bir sürecin yansımalarını daha fazla ortaya koyar. Maksimum güç ve kazanç hedefleyen bu tür bir AB odaklı yaklaşım, çevre-aktör ilişkisi açısından gözlemlendiğinde, çevresel dinamikler (AB'nin kurumsal mekanizmaları), aktörler (ulus-devletin doğasına özgü işleyiş süreçlerinde rol oynayan karar alıcılar) için optimal bir araç işlevi görür. Bir başka deyişle, aktörler çevreyi araçsallaştırarak kendi stratejik kazanımları yönünde gereken üyelik koşullarını karşılamaya çalışırken, ulusal düzeyli kurumsal dinamiklerini de AB'leşme süreçlerine dolaylı olarak dahil eder.

Böylelikle aktörlerin adaylık sürecine eklemlenen konumları, maksimum faydacı bir yaklaşıma paralel olarak, çevresel bağlama özgü seçimler üzerinde tam bir kontrol mekanizmasının yansımalarını da beraberinde getirir. Bu bağlamda, AB'nin yaptırım gücü uygulamadığı herhangi bir reform alanı aday devlet için kabul edilebilir düzeyde bir maliyet-kazanç dengesi yansıtmıyorsa, ilgili reform uyumlaşma bağlamında kabul edilen bir politika olsa da, aday devletin geleneksel politika pratikleri arasında tanınırlık kazanabilecek kadar 'rasyonel' bir seçim olmayabilir ve uygulama aşamasında geçerli bir politikaya dönüşmeyebilir. Birliğin koşulluluk ilkesi ise bu tür ihlal olasılıklarına karşı Avrupalılaşma süreçlerinde AB'nin kurumsal strateji gücünü ortaya koyan bir tür kontrol mekanizması sunar (Schimmelfennig & Sedelmeier, 2005). Öte yandan, ulusal aktörlerin minimum risk ve kayıp öngörerek belirleyecekleri eylem seçenekleri sınırlı olacağından, ulusal politikaları yönlendiren eylem adımları da öngörülen sonuçların ötesinde farklı çözüm ve hedeflerin doğrudan göz ardı edilmesi anlamına da gelebilir. Dolayısıyla, Birliğe aday devlet rasyonel bir aktör olarak belirlediği somut çıkarlar yönünde AB'yi rasyonelleştirilmiş bir çevreye dönüştürürken kendi sınırlamalarını da yaratır. Bu doğrultuda AB'nin sınırları kapsamında Avrupalılaşma süreci de rasyonelleşen bir alan olarak sınırlandırılmış bir kurumsal değişim modelini biçimlendirirken, ulusal reform politikalarının içselleştirilmesi bu tür bir strateji modelinin dışında kalacaktır.

2.2.1.2. Toplumsal (Enformel) Bir Süreç Olarak Avrupalılaşma

AB'nin koşulluluk ilkesi, aday devletlerin iç mevzuatları ile Birlik müktesebatı arasında başarılı bir uyumlaşma süreci öngörür. Adayların Birliğe entegrasyonu doğrultusunda izledikleri Avrupalılaşma süreçleri, 'rasyonelleştirilmiş' siyasi, ekonomik ve hukuki mekanizmaların yanı sıra, AB'nin kurumsal kimliğine eklemlenen bir 'Avrupalı' değerler bütünlüğünün benimsenmesi yönünde sosyal ve kültürel mekanizmaları açığa çıkaran toplumsal ağlar arasındaki ilişkileri de etkilemiştir. Bu noktada Avrupa (Birliği) entegrasyonunun çok merkezli yapısı içinde gelişen toplumsal mekanizmalar, enformel bağlamın dinamiklerini Avrupalılaşma süreçlerinin doğal bir parçası haline getirirken, kurumsal değişim ve reform yönünde

izlenen politikalar, formel ve enformel aktörler arası etkileşimi de (yeniden) biçimlendirici bir rol üstlenmiştir. Normatif bir rasyonalite algısının sonucu olarak, Avrupalılaşıma süreçleri, koşulluluk ilkesi bağlamında herhangi bir zorlama ya da yaptırım içermeyen reform alanlarını kapsayabilir (Checkel, 2001). Dolayısıyla, AB temsil ettiği Avrupa(lı) değerleriyle Avrupa toplumları arasındaki kültürel bağları yakınlaştıran sosyal bir aktör olarak da hareket edebilir. Böylelikle, normatif bir Avrupalılaşıma modelini destekleyen AB'nin dönüştürücü gücü, Avrupa toplumunun ortak kültürel değerlerinin bir temsilcisi durumunda ön plana çıkar (Grabbe, 2006). Söz konusu değerler ise Avrupa Parlamentosu ve Başkanlar Konseyi gibi Birlik bünyesindeki resmî kurumların yanı sıra, Birlik yapısının ötesine geçen kurumsal bir çerçevede Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi AB'den bağımsız kurumların benimsediği ilkeler doğrultusunda daha geniş bir Avrupalılık algısını yansıtırken, toplumsal ve sosyal bir bağlamın kültürel zeminini oluşturur (Manners, 2002).

Formel ve enformel ilişki ağlarının etkileşimi içinde, rasyonalizasyon ve sosyalizasyon süreçleri birbirlerini bütünleyen mekanizmalara da dönüşebilir⁷. Bu bağlamda, stratejik ve normatif Avrupalılaşıma modelleri ardındaki karar alma ve işleyiş biçimleri arasında net sınırlar çizmek güçleşmekle birlikte, her aday devletin ulusal değişim modeli kendi kültürel dinamikleri içinde özgün birer kurumsal dönüşüm örneği ortaya koyacaktır. Sonuç olarak, kurumsallaşıma mekanizmalarını yönlendiren aktörler, siyasi ve ekonomik hedeflerini sosyokültürel öğeleri de barındıran bir uyum sistemine entegre etmiş olur. Bu süreçte Avrupalılaşıma kavramının dayandırıldığı rasyonalite algısı çıkar maksimizasyonu yönünde kendi kurumsal araçlarını oluştururken, araçsallaşan politika alanlarına yönelik bazı değerlerin içselleştirilmesi de aynı süreçte gerçekleşebilir; ya da bunun tam tersine, içselleştirme yoluyla belirli bir kontrol mekanizması geliştirerek aktörlerin tutum ve davranışlarını sınırlandıran çevresel dinamikler, belirli rasyonel seçimleri

⁷ Avrupalılaşıma mekanizmaları üzerine toplumsal boyutlu farklı bir kavramsal çerçeve olarak stratejik ve normatif modellerinin sırasıyla 'seyrek' ve 'yoğun' Avrupalılaşıma ile ilişkilendirilebilir. Detaylı bir değerlendirme için. bkz. Maarten P. Vink, "What is Europeanisation. And other questions on a new research agenda", **European Political Science**, 2003, C.3, No.1, s.63-74.

araçsallaştırma yoluyla stratejik politika adımlarına dönüştürürken aktörler de çevreyi kendi amaçları doğrultusunda sınırlandırabilir. Dolayısıyla, stratejik ve normatif mekanizmalar Avrupalılaşma süreçlerinde iki farklı modeli ortaya çıkarmış gibi görünmesine rağmen, ilgili mekanizmalar aktör-çevre ilişkilerini yönlendiren belirli çıkarlar ve değerleri aynı süzgeçten geçiren dinamikleri de bir araya getirebilir. Örneğin, Türkiye'nin AB adaylığı üzerinde süregelen müzakere döneminin bir parçası olarak terörizm karşıtı adımları ve terörle mücadele konusunda ilerleme kaydetme çabaları, Birliğe adaylık sürecinde ortak dış politika olarak güvenlik ve savunma konularında stratejik çabaları yansıtabileceği gibi, şiddet unsuru içermeyen demokratik bir hukuk devleti olma yönünde Birliğin normatif standartlarına uyum ve ilgili 'Avrupalı' değerleri içselleştirmeye yönelik eğilimleri de açığa çıkarır. Benzer biçimde, Türkiye'de yaşayan azınlıklarla ilgili sorunların çözülmesi bir başka normatif Avrupalılaşma modelini örneklendirebilir. AB'nin koşulluluk ilkesi gereği azınlıklara ait temel hak ve özgürlüklere saygı konusunda Türkiye'nin izlediği politikalar normatif bir rasyonalitenin ortaya koyduğu değerler içinde benimsenmesi gereken belirli tutum ve davranışları yansıtmakla birlikte, aynı süreçte Türkiye'nin terörle mücadelede daha etkin bir aktör olarak ilerleme sağlayabilmesi için daha elverişli koşullara zemin hazırlaması beklenen stratejik bir bağlamın dinamiklerini de beraberinde getirmiştir.

Öte yandan, Birliğe aday statüsündeki devletin söz konusu sosyalizasyon mekanizmalarına ne düzeyde uygun nitelikli bir toplumsal kimliği yansıttığına bağlı olarak, Avrupalılaşmanın öngördüğü normatif koşullar iç çevrenin barındırdığı kültürel sınırlamalarla karşılaşabilir. Ulusal aktörler, ait oldukları çevrenin kültürel dokusu ile 'Avrupalı' normatif sistem arasında bir uyumsuzluk durumunda kurumsal tıkanıklıklarla karşılaşabilir ve kendi değerlerine en 'uygun', dolayısıyla önceden benimsedikleri toplumsal çevrenin mekanizmalarına en uyumlu eylem seçimleri olarak geleneksel politikalarını uygulamayı sürdürebilirler. Dolayısıyla, aktörlerin tarihsel, sosyal ve kültürel çevreleri içinde ne düzeyde rasyonel seçimler yapabileceği ulusal düzeyli normatif dinamiklerin etkilerinden bağımsız olamayacaktır (Sarıgil, 2007). Bu tür bir norm ve değerler sisteminin sonucu olarak, daha çok AB'den aday devlete yönelen kontrol mekanizmaları içinde gelişen aktör-çevre ilişkileri bir

içselleştirme sürecinden geçerken, çevrenin normatif sınırlandırmaları aktörlerin eylem kapasitelerini belirler. Çevrenin kültürel koşulları, karar alma ve politika uygulama süreçleri üzerinde hem sınırlayıcı hem de belirleyici bir rol üstlenerek aktörlerin tutum ve davranışlarını AB'nin formel sınırlarını aşan daha geniş bir alanda yeniden bağlamlandırır (Checkel, 2001). Örneğin, AB'nin herhangi bir yaptırım gücü ya da ulusal çıkarlara hizmet eden farklı bir stratejik koşulu bulunmadığı takdirde, ilgili aday devletin reformlaşma sürecinin parçası olarak insan haklarına yönelik mevzuatını gözden geçirme kararı alması, söz konusu alanda içselleştirilen kültürel değerlerin varlığını kanıtlar. Böylelikle, Avrupalılaşma süreçlerinin normatif sistemine dahil olan kurumsal mekanizmalar, zorlayıcı bir gücü değil, bir tür gönüllülük esasını yansıtan politika uygulamalarına dönüşerek enformel bağlamın dinamiklerinden de etkilenecektir. Avrupa-merkezci bir perspektifin ötesinde bir araştırma konusuna dönüşen bu normatif Avrupalılaşma modeli içinde AB'nin ne düzeyde bir Avrupa(lı) kültürünü ve Avrupalılık algısını biçimlendirdiği bir başka önemli soru(n) olarak ortaya çıkar. Avrupa normlarını oluşturan kültürün vurguladığı temel özgürlükler ve demokratik değerler çerçevesinde insan haklarının korunması, azınlık haklarına saygı, eşitlik ve adalet kavramlarını gözetten bir hukuk devletinin varlığı gibi başlıca konular AB normları olarak Avrupa toplumunu biçimlendirirken, küresel bir perspektiften 'Avrupalı'nın kimlik algısını aynı zamanda evrensel bir kültürün dinamikleri içinde tanımlamaktadır. Birlik üyeleri benimsedikleri ortak normlar yoluyla belirli bir değerler bütünlüğüne yönelik aidiyetlerini ve kültürel yakınlıklarını geliştirirken, ulusal düzeydeki kültürel kimliklerinin bağlamında biçimlenen Avrupalılık algıları beraberinde biçimlenen farklı kimlik parametreleriyle birbirlerinden ayrılabilir (Grabbe, 2003). Bu kapsamda ortaya çıkacak bir Avrupalılaşma modeli ise ancak çeşitlilik ve çokluluk kavramları içinde kendi alanını açabilecektir. Böylelikle birden fazla kültürel modeli barındıran normatif bir alanın dinamikleri içinde farklılaşan kimlikler ortaya çıkarken, Avrupa toplumunu etkileyen sosyalizasyon mekanizmaları çok boyutlu kültürel tanımlamaları da beraberinde getirecektir. Dolayısıyla, Avrupalılaşma süreçlerinde tek tip bir Avrupa toplum modelinin benimsenmesi amacıyla, AB kültürel bir aktör rolü üstlenerek yukarıdan aşağıya yönlendirilmiş bir baskı ya da kontrol mekanizması uygulamayacaktır. Bu noktada Birliğe aday devletlerin benimseyeceği sosyalizasyon koşulları üzerinde

normatif uygunluk çerçevesinde aktörlerin yapacağı rasyonel seçimler daha fazla belirleyici olacaktır.

2.2.1.3. Söylemsel (Ritüel/leşmiş) Bir Süreç Olarak Avrupalılaşma

Stratejik ve normatif Avrupalılaşma modelleri, AB'ye entegrasyon süreçlerinin işleyişi içinde belirli politika adımlarını yönlendiren aktörlerin karar alma mekanizmalarına özgü olarak önceden tasarlanmış (*apriori*) bir rasyonalite olgusu içinde çevreyi ve hedeflerini tanımlar. Ancak, çevresel mekanizmalar, ulusal aktörler ile AB'nin çok boyutlu kurumsal dinamikleri arasındaki ilişkiler yoluyla aktörlerin konumları ve bu yönde biçimlenen kimlik tanımları üzerinde kurumsallaşma süreçlerinde farklı ontolojik sınırlılıklar da oluşturabilir. Dolayısıyla, çevre, aktörlerin varsayılan kültürel kimliklerini ya da stratejik hedeflerini tanımlamadan önce, aktörlük statüsünün gerektirdiği koşulların karşılanması açısından başlı başına belirleyici bir rol oynayabilir. Böylelikle çevrenin stratejik ya da normatif süreçleriyle sınırlandırılmış bir rasyonalitenin ötesinde, aktörlerin konumu ve meşruiyetini etkileyen bazı reform alanlarının önem kazanması, farklı bir rasyonalizasyon mekanizmasının beraberinde daha geniş ölçekli çevresel koşullara uyumu gerektirebilir. Avrupalılaşma süreçleri bağlamında bu tür bir kurumsallaşma boyutu AB düzeyli dönüşüm mekanizmaları ile küresel çevreye yansıyan dönüşümün dinamiklerini bir araya getirirken, 'ritüelleşen' bir rasyonalite algısının beraberinde kendi alanını açabilir. Bu noktada evrensel standartlara uyum yoluyla meşrulaştırılmış bir aktör konumu, stratejik çıkarlar ya da normatif değerlerin önüne geçebilir (Meyer, 2010; Buhari-Gülmez, 2014).

Ritüele dönüşen kurumsal politika işleyişleri aktörün çevresel meşruiyete bağlı konumu nedeniyle, küresel söylemin merkezi dinamiklerine göre hareket eder. İlgili yapısal dinamikler ulusal düzlemin rasyonalizasyon süreçlerini yönlendiren küresel bir meşruiyet olgusunu da beraberinde getirir. Aktörleri belirli tutum ve davranış biçimlerini seçmeye iten bu küresel boyutlu tanınma sistemi, stratejik ve normatif mekanizmaların yansıttığı sonuç odaklı eğilimlerden çok, gerçek anlamıyla rasyonel nitelikli bir seçim ya da eylem gerektirmeksizin, süreç odaklı bir algının ritüel mekanizmalarını ön plana çıkarabilir. Bu bağlamda aktör-çevre ilişkilerini biçimlendiren belirli söylemsel dinamikler küresel sisteme eklemlenerek süreç içinde

değişen egemen söylemler yoluyla aktörlerin tutum ve davranışlarını yönlendirebilir. Böylelikle rasyonalizasyon süreçleri, deneysel bir akışın beraberinde getirdiği algısal (höristik) yöntemlerle gelişirken, aktörler bu tür bir *a posteriori* zemin üzerinde kimliklerini ve hedeflerini tanımlayarak küresel söyleme uyum sağlamaya çalışır (Meyer, 2008). Dolayısıyla, aktörlerin sorumlulukları ve tanımlamaları belirli eylem adımlarının sonuçlarına göre yön değiştirebilecek ritüel araçlarını yaratmış olur. AB adaylık statüsünün barındırdığı koşulluluk perspektifinden, Avrupalılaşıma yönündeki reform adımları bu ritüelleşmenin beraberinde daha çok küresel topluma dahil olmanın bir ön koşulu olarak bir tür sosyal dönüşümden geçer.

Avrupalılaşıma süreçlerine dahil ulusal aktörler, söz konusu ritüelleşme bağlamında üzerinde önceden çalışılarak tasarlanmış kurumsal bir işleyiş modeline bağlı kalmayacağı için, ilgili süreçlerin değişen dinamikleri içinde bilişsel boyutlu bir rasyonalite alanını da ortaya çıkarabilir. Böylelikle Avrupalılık algısı AB-merkezci bir anlayışa göre biçimlenen sınırlı bir Avrupa coğrafyası ve kültürünün ötesine geçerek daha küresel düzeyli bir alan üzerinde çevre-aktör ilişkilerini yönlendirecektir. Örneğin, 2000’li yılların başlarındaki genişleme dalgası sonucu gözlemlenen Birliğe entegrasyon süreçlerinde 'Avrupa'ya dönüş' söyleminin beraberinde getirdiği Avrupalılaşıma modelleri bu tür bir algısal rasyonalizasyon mekanizması geliştirerek Doğu Avrupa ülkeleri ile AB arasında ortak bir kültürel bilinç etkisi oluşturmayı hedeflemiştir. Bu noktada, Birliğe üyelik hedefiyle ön plana çıkarılan Avrupalı kimliği, ilgili ülkelerin küresel düzeyde de ‘meşrulaştırılmış’ birer Avrupa devleti statüsü edinebilmeleri açısından önemli bir konum sunmuştur. Dolayısıyla, evrensel kültürün içinde gelişen Avrupalılaşıma süreçleri, küresel meşruiyet ve tanınma yönünde aktörler arası ilişkileri ve rolleri biçimlendirmekle birlikte, (Meyer & Rowan, 1977; Meyer, 2010) yerel, ulusal ve bölgesel yansımaları ile çok merkezli bir etkileşim ve kurumsallaşıma sisteminin standartlarını da beraberinde getirecektir. AB, bu bağlamda Birliğe aday ülkelerin reformlaşma süreçlerinde küresel ağlara erişim sunan bir köprü olarak sunduğu çevresel koşullar yoluyla, kendi rasyonalitesini de araçsallaştırırken çok merkezli bir toplumsallaşıma modeli sunarak Avrupalılaşıma süreçlerini sosyal bir ritüele dönüştürür. Ritüelleşen rasyonalite algısının sonucu olarak, AB’leşme ve Avrupalılaşıma modellerinin evrensel normlara entegrasyonu,

AB'yi küresel modelleri temsil ederek üyelerine yönlendiren önemli bir aktör konumuna taşır. Bu bağlamda, AB, Avrupa ile dünyanın geri kalanı arasındaki sınırları gittikçe muğlaklaştıran bir tür geçiş yolu olarak toplumsallaştırılmış farklı bir ritüel araç yaratırken, Avrupa'nın küresel çevredeki merkezi konumu ön plana çıkarır. Böylelikle, AB'nin kurumsal işleyiş yapısı, Avrupalılaşma süreçlerini Avrupa'nın ya da Birlik sınırlarının ötesine taşırken, reform politikalarını biçimlendiren üyelik koşulları uluslararası arenada tanınmanın ve meşru bir aktörlüğün gerektirdiği bir yol haritası sunarak daha çok küresel bağlama entegrasyon yönünde öncelikli bir gereksinim yaratacaktır. Bu noktada, Birliğe adaylık ve üyelik koşullarının biçimlendirdiği stratejik ve normatif mekanizmaların çevresel dinamikleri yönlendiren talep tabanlı reform adımlarının aksine, AB'nin ulusal aktörlere sunduğu alternatif toplumsal yapılar, arz tabanlı bir Avrupalılaşma modelini beraberinde getireceği için ritüel düzeyde kalan bir rasyonalite boyutunu yansıtabilir (Buhari-Gülmez, 2017).

Kabul edilen reform adımları konusunda ulusal işleyiş politikalarına yansıyan açıklıklar ise değişim algısının doğasındaki ritüel dinamiklerin varlığını kanıtlar niteliktedir. Bu kapsamda ön plana çıkan AB-Türkiye ilişkilerinin işleyişi açısından belirgin biçimde ritüelleşen bazı reform alanlarına yansıyan dönüşüm süreçleri, Türkiye'nin özellikle küresel normlara yakınlaşarak dünya toplumundaki meşru bir aktör konumu edinme yönündeki reform çabaları dikkat çekicidir. Türkiye'de demokratikleşme ve ifade özgürlüğü konularında gözlemlenen reform süreçleri, egemen küresel söylemin ilgili alanlara ait temel değerlerini yansıtırken, AB'nin koşulluluk ilkesinin öngördüğü Avrupa değerleri ile küresel bağlamın normları arasındaki yakın ilişkiyi de ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, Türkiye'de ombudsmanlık sistemi, AB için güçlü baskı oluşturabilecek bir reform alanını yansıtmamasına rağmen, bir tür modern demokrasi göstergesi olarak AB koşulluluğunun önemli bir unsuruna dönüştürülen sıcak bir siyasi gündem yaratmıştır. Dolayısıyla, ombudsmanlık yasasının çıkarılması Türkiye'nin bir noktada AB'nin kurumsal kapasitesinin ötesine geçen ulusal bir aktör olarak ön plana çıkardığı demokratikleşme adımları, küresel kültüre açılan söylemsel ve ritüel bir Avrupalılaşma sürecini

beraberinde getiren reform alanlarından biri olmuştur.⁸

AB müktesebatına uyumun öngördüğü koşullar ile küresel standartlar arasındaki benzerlik ne kadar güçlüyse, Avrupalılaşma süreçleri de küresel değerlere entegrasyon üzerinde aynı ölçüde ‘ritüelleşen’ bir yakınlık yoluyla küresel topluma bağlanan bir meşruiyet kaynağı olma işlevini sürdürecektir. Bu bağlamda, AB kurumsal yapısı içinde evrensel normların uygulayıcısı olarak hem küresel bir aktör hem de yukarıda sözü edilen başlıca üç Avrupalılaşma modeli yoluyla Birlik ile üye ve aday devletler arası ilişkileri yönlendirirken ilgili normların yerel ve ulusal düzeylere taşıyıcısı konumunda bölgesel bir aktör rolünü üstlenir. Farklı mekanizmaların yönlendirdiği bu kurumsallaşma süreçlerinin ardındaki dinamikler ise ulusal düzlemin işleyiş politikaları üzerinde birden fazla Avrupalılaşma modelinin yansımalarını bir araya getirebilir (Meyer v.d., 1997). Çözüm odaklı ve az maliyetli olacağı öngörülen herhangi bir reform adımının yaygın düzeyde benimsenen bir iç politika uygulamasına dönüşümü, stratejik çıkarların normatif değerler ve küresel standartlarla örtüşme düzeyi ile yakın ilişkili bir süreç anlamına gelebilir. Dolayısıyla, belirli bir kurumsal reform alanında iyileşme ve yenilik öngören bir politika koşulunun yerel ve ulusal düzlemlerde bulacağı destek stratejik, normatif ve ritüel mekanizmalar arasındaki etkileşimin bağımlı bir değişkeni olarak kendi alanının sınırlarını belirlerken, çok boyutlu kurumsal dinamiklerle eş zamanlı olarak biçimlenen kompleks bir Avrupalılaşma modeli de ortaya çıkabilir. Örneğin, AB’ye entegrasyon sürecinde temel hak ve özgürlükler konusunda iç hukukunda ilerleme sağlamaya yönelik politikalar izleyen bir devleti reform adımlarına yönlendiren farklı dinamikler gelişebilir. Bu durumda ilgili devletin insan haklarına yönelik hukukunu düzenleme kararının ardında ekonomik çıkarları doğrudan ilgilendiren finansal bir destek söz konusuysa, stratejik koşullar normatif bir reform alanını daha çok araçsallaştıran mekanizmaları ön plana çıkarırken, daha eşitlikçi ve özgürlükçü bir dönüştürücü gücün toplumsal boyutlu yansımalarını da beraberinde getirecektir. Sonuç olarak,

⁸ AB-Türkiye ilişkileri bağlamında ombudsmanlık reformu üzerine kapsamlı bir çözümleme için bkz. Didem Buhari-Gülmez, “Democracy and Good Governance in Turkey: Europeanisation as a Gateway”, **Europeanisation in a Global Context: Integrating Turkey into World Polity**, London: Palgrave Macmillan, 2017, s.91-116.

ulusal aktörlerin insan hakları kültürünü ne düzeyde içselleştirebildiğine bağlı olarak, bu tür normatif politikalara uyum sağlama eğilimleri, belirli bir toplumsal ve kültürel söylem alanı içindeki standartları/değerlerini yeniden yapılandırırken, kendine özgü ritüellerini de geliştirebilecektir. Söz konusu rasyonel ve sosyal mekanizmalar birbirlerinden bağımsız gelişen dinamikleri barındırabileceği gibi, zaman zaman aktörleri öncelikli gündem konuları üzerinde belirli stratejik seçimlere yönlendirebilir. Örneğin, insan hakları, demokratik değerler, çevreci politikaların sürdürülebilirliği gibi bazı reform alanları Avrupa toplumunun normları ile küresel toplumun normları arasında kültürel bir uyumu yansıtan normatif Avrupalılaşma mekanizmalarını harekete geçirirken, ekonomik kalkınma politikaları gibi ulusal düzlemin stratejik çözüm gerektiren gereksinimleri üzerinde etkin sonuçlar getirmeyebilir. Bu noktada, fayda maksimizasyonuna odaklı araçsallaştırılmış ulusal politikalara yansıyan (optimal) bir rasyonalite algısı ile toplumsal değerlerin içselleştirilmesini ön planda tutan (normatif) bir algının yönlendirdiği politikalar arasındaki karar alma süreçlerinde ulusal aktörlerin öncelikli gereksinimleri belirleyici olacaktır. Öte yandan, ilgili seçimler sonucu biçimlenecek reform adımları ise risk ve kriz ortamına da dönüşebilecek farklı politika konuları üzerinde geliştirilebilecek ortak söylemler altında yeni sorunsal alanlarına zemin hazırlayabilir.

Tüm bu eş zamanlı dinamiklerin (kurumsal/formel, toplumsal/enformel ve söylemsel/ritüel) beraberinde deneyimlenen Avrupalılaşma olgusu hükümetlerarası politik süreçlerle yakından ilintili kurumsal çıkarlara hizmet ederken, ulusal ve yerel aktörler arası farklı yapılanmaları dönüştürücü bir nitelik yansıtan çözümleyici yaklaşımların geliştirilmesine de büyük ölçüde olanak tanımaktadır. Börzel ve Risse (2003) Avrupalılaşmanın dönüştürücü etkisini kurumsal politikalar bağlamında sorun çözme süreçlerine yansıyan politik söylemler ve çıkarları bir araya getiren süreç odaklı bir kavramsal boyutta değerlendirmekle birlikte, devlet-toplum ilişkileri üzerinde de yeni hükümet etme araçları üreterek bir ortak kimlik çatısı altında belirli kamusal alanların yeniden yapılandırılmasına olanak tanıyan bir yönetim modeli olarak da yaklaşarak, bu dönüştürücü rolü üç temel alt başlıkta aşağıdaki gibi bir araya getirmiştir:

1. **Politikalar, süreçler ve kurumlar:** standartlar, araçlar, sorun-çözme yaklaşımları, politik söylemler
2. **Politik süreçler: çıkarların** oluşumu, çıkarların bir araya getirilmesi, çıkarların temsil edilmesi
3. **Hükümet etme şekli:** politik kurumlar, hükümetlerarası ilişkileri, adli yapılanmalar, kamu yönetimi, devlet geleneği, ekonomik kurumlar, devlet-toplum ilişkileri, ortak kimlikler

Dolayısıyla, Avrupa Birliği'nin entegrasyon süreçlerinde deneyimlenen çok yönlü kurumsal, toplumsal ve normatif aktörleri buluşturan bu dönüştürücü gücün ekseninde yeniden gündeme gelebilecek Dünya Toplumunun dinamikleri, Avrupalılaşıma kavramının politik ve sosyal bir söylem temsili olarak daha bütünsel bir yaklaşım odağında çözümlenmesi yönünde bir gerekliliği de ortaya çıkarmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA ENTEGRASYONU, AVRUPALI TOPLUM VE AVRUPALILAŞMA DİNAMİKLERİNİN DÖNÜŞEN DOĞASI

Avrupa entegrasyon süreçlerini sorunsallaştıran güncel kuramsal tartışmalar, Birliği siyasi ve ekonomik dinamikleri yoluyla değerlendiren rasyonel çözümlemeleri yeniden sorgulayarak Avrupa düzeyli kurumsalcı yaklaşımları toplumsal boyutları açısından derinleştiren farklı bir kavramsallık getirmiştir. Soğuk Savaş yıllarındaki çift kutuplu düzenin sona erdiği yeni bir uluslararası sistemin ortaya çıkışıyla birlikte yaşanan küresel boyutlu dönüşüm, akademik kuramsal tartışmaların odak konularını da değiştiren bir geçiş süreci olmuştur. Özellikle 1980'li yıllarla birlikte uluslararası ilişkiler alanında farklı bir interdisipliner bakış getiren postyapısalcı yaklaşımlar, modernite algısının biçimlendirdiği pozitivist ve realist kuramların rasyonalizm temelli açıklamaları karşısında postmodern bir eleştirel anlayış geliştirmiştir (Aydın-Düzgüt, 2011). Bu bağlamda daha çok ön plana çıkan görelilik ve değişkenlik kavramlarının beraberinde sosyal ve dinamik bir yaratım aracı olarak en temel iletişim aracı dilin rolüne odaklanan araştırmalar önem kazanırken, söylem kavramı da adından daha fazla söz ettirmeye başlamıştır.

Pozitivist yaklaşımlardan post-pozitivist bir döneme geçişi yansıtan siyasi ve toplumsal özneler arası etkileşimin dinamikleri, yalnızca rasyonel, çıkar odaklı kurallara ve nedensellik bağlarına göre işleyen kurumsal pratikleri değil, aynı zamanda dinamik bir kültürel ve sosyal bir değerler bütünlüğünü de barındıran belirli söylemsel dil pratikleri olarak değerlendirir. Dolayısıyla, uluslararası politikaların yansıttığı sosyal gerçeklikler, fiziksel ve rasyonel bir inşa sürecinden çok, belirli bir dilsel yaratımın araçlarını barındıran sembolik temsiller çerçevesinde paylaşılan düşünce, fikir ve inançlar yoluyla kendilerine ontolojik bir konum kazandıran kültürel kodların öznel içerikleriyle sınırlandırılmış mikro dünyaları anlatabilir. Aynı söylemsel pratikler farklı zaman ve mekan içinde geliştirilen anlatılar yoluyla tekrar tekrar üretildikçe güçlenerek kendi değerleri ve kuralları ile yarattığı bir kimlik modeli üzerinden kendi gerçekliğinin temsilcisi olarak merkezi bir gücün hakimiyetini de kontrolü altında tutmak için dış dünya(lar)dan güçlü destekçiler edinmeye çalışacaktır

(Matheson, 2005). Öte yandan, dilsel eylemlerin değişkenliği toplumsal dünyanın sistematik ilişkileri içinde belirli süreç ve koşullar karşısında bazı uyumsuz ve çatışmalı konular da gündeme getirirken, ilgili sosyal özne ve nesneler arasında gelişen her yeni bağlamda dil yoluyla kendini (yeniden) yaratan (Fairclough, 2015) bir dönüşümün parçası olarak kaosu yapıcı yönüyle değerlendirme potansiyelini de barındırır. Postyapısalcılara göre her söylem kendi gerçekliğindeki kimlik bağlamında belirli bir içerik üretirken, hiçbir kimlik için kavramsal düzeyde tam anlamıyla sabitlenmiş bir sosyal dokunun bütünlüğünü barındıran ontolojik bir özün varlığını kabul etmek olası değildir. Bu nedenle, kimlik aslında kaçınılmaz olarak özünde kimliksiz bir gerçekliğin adeta varoluşsal krizinden geçen bölünmüş yüzler üzerindeki birer maskeden farksız değildir. Bu sosyal maskeler yoluyla öznelere değişken konumlarına göre belirli gerçeklik algıları üzerinden gelişen karakter ve roller de kendi aktörleri için meşru bir kimlik alanı açmış gibi görünerek sözde bir dünya modeli doğurmuş olur.

Avrupa Birliği'nin kurumsal inşası bağlamında, 1990'lı yıllar itibariyle daha fazla önem kazanan genişleme ve derinleşme politikalarının beraberinde dış politika, güvenlik, kimlik gibi konular üzerinde daha yoğun bir gündem oluştururken, Avrupa toplumuna yönelik sosyal dinamiklerin Birlik düzeyindeki rolünü daha çok ön plana çıkaran normatif ve kültürel bir alan açmıştır. AB düzeyli bu tür bir sosyal kurumsallaşma olgusunun ortaya çıkışı, epistemolojik yaklaşımlardan uzaklaşarak ontolojik vurgulara odaklanmıştır. İlgili kurumsal özneler ve güç ilişkileri odağında gelişen entegrasyon, yönetim, egemenlik gibi tartışmalı ekonomik, siyasi ve hukuki konular arasında ele alınan küresel, bölgesel ve ulusal düzeyli kurumsal dinamiklere yönelik pozitivist çözümlemelerin beraberinde yapısalcı yaklaşımları da yeniden sorgulayan toplumsal kimlikler arası ilişkiler dikkati çekmeye başlamıştır (Pollack, 2000). Böylece hem sosyal bir inşa sürecini yapılandıran özneler olarak uluslararası aktörlerin iletişimsel rolleri, hem de söz konusu kurumsal yapının dönüştürdüğü normatif pratikler ve kollektif kimlikleri temsil eden sosyal ontolojilere alan açan farklı bir kuramsal bağlamın tartışmaya açılması söylemsel çözümlemeler üzerinde postyapısalcı bakışın rolüne gittikçe daha fazla önem atfeden bir alana kaymaya

başlamıştır. Bu bağlamda her söylem, kendi kimliğini yaratırken, toplumsal normları üzerinden bir güç eylemine dönüşümünü kaçınılmaz kılar.

3.1.Yapısalcı Söylemden Postyapısalcı Söyleme: Dönüşen Avrupa(lılık)

Siyasi değişim ve toplumsal dönüşüm süreçlerinin dinamikleri üzerine daha geniş bir kurumsal perspektif sunan yapısalcı yaklaşımlar ışığında, Avrupa Birliği'ne üyelik ve entegrasyon ekseninde normatif bir temele dayalı çözümlemeler Avrupalılaşıma süreçleri ve Avrupa toplumunun doğası arasındaki ilişkilere daha fazla anlam kazandırmaya başlamıştır. Özellikle 1980'lerin son dönemlerinde geliştirilen sosyal inşacı yaklaşımların etkisiyle, ulusüstü bir toplumsallığın inşası bağlamında Avrupa entegrasyonu olgusu çok kültürlülük ve çeşitlilik odaklı yeni bir Avrupalılık algısının ortaya çıkışı Birliğin kurumsal ağları arasındaki iletişimin parametreleri üzerine düşündürücü ve dönüştürücü bir etki yansıtmıştır. Böylelikle Avrupa entegrasyonu, formel ve enformel aktörler arası ilişkileri güçlendiren normatif bir alan açarak yapılandırıcı ve bütünleştirici rolü ön plana çıkan bir toplumsallaşıma sürecini de beraberinde getirmiştir. Ortak bir sosyal kimlik inşası yoluyla evrensel toplumun değerleri ile Avrupa kültürünün değerlerini birbirine daha çok yakınlaştıran bu tür dönüştürücü bir etki, kurumsal değişimin aktörleri üzerinde normlar, değerler, enformel ağlar ve kimlikler gibi toplumsal parametrelerin belirleyici rolünü ortaya çıkarırken, AB düzeyli Avrupalılaşıma süreçlerine yönelik kuramsal yaklaşımlar üzerinde yapısalcı anlayışın ötesine taşınan bir geçişe de tanıklık eden yeni bir söylemsel boyut kazandırmıştır. Bu bağlamda, Avrupa bütünleşmesi içinde bulunduğu toplumsal bağlamın dinamiklerini sürekli olarak dönüştüren, aynı zamanda ilgili kurumsal aktörler arası çok boyutlu bir etkileşim yoluyla değişimin doğasını da etkileyen ontolojik sosyal süreçler için önemli bir araştırma alanı yaratmıştır. Özellikle, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine üyelik tanıma sürecinde 2004 yılı itibarıyla Birliğin deneyimlediği genişleme dalgası insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, hukuk devletine saygı gibi normları ön plana çıkararak eşitlikçi ve özgürlükçü politikalar yoluyla AB entegrasyonunun kurumsal doğası ile Avrupa değerleri ve Avrupalı kimliği arasında güçlü bir etkileşim alanı açmıştır (Schimmelfennig, 2001).

Yapısalcı bakışa göre, Avrupa Birliği farklı politika alanlarında oldukça kapsamlı bir kurumsal ilişkiler ağı geliştirirken üstlendiği normatif rolü giderek daha etkin ve güçlü bir küresel düzleme de taşınmıştır. Uluslararası ve kültürlerarası dokuya yansıyan Avrupa(lı) vizyonu, Birliğin Avrupalılaşıma politikaları uluslararası ekonomik vesiyasi güç dengelerinin sağlanması açısından hukuki bir platform üzerinden gelişen kurumsal kimliği yoluyla bölgeselden küresele geçişte önemli bir köprü kurulmasını sağlamıştır. Aynı zamanda çok kültürlülüğün ve çeşitliliğin korunması, kültürlerarası diyalogun güçlendirilmesi konularına yönelik vurgularla birlikte evrensel toplumun değerleri ile yerelin sosyokültürel farklılıklarına saygıyı bütünleştirmeyi başarmıştır. Öte yandan, Avrupa bütünleşmesinin sürekli olarak değişerek biçimlenen dinamik bir süreç olduğu dikkate alındığında, AB'nin ne tür bir dönüşümün doğasını barındırdığını çözümlemek için normatif yaklaşımlarla sınırlı bir yapısalcı bağlamın ötesine geçmek gerekir. Avrupa (Birliği) toplumu üzerindeki dönüşümün ardında Avrupalılaşıma süreçlerinin açığa çıkardığı normatif ve/ya sosyal nitelikli bir değişim olduğu kadar, söylemsel pratiklerin çıkış noktaları üzerinde küresel boyutu daha çok önem kazanmaya başlayan farklı bir toplumsal aidiyet ve değişim algısı gelişmiştir. Bu noktada Birliğe üyelik yoluyla biçimlenen ulusal düzeyli kurumsal dinamiklerin yanı sıra, Birlik yapısını da yeniden sorgulayan çok boyutlu bir etkileşim ağının varlığı Avrupalılaşıma ve Avrupa toplumu kimliğinin nitelikleri üzerinde postyapısalcı bir söyleme de dahil olmuş görünmektedir.

3.2. Avrupa Toplumunda Değişim ve Dönüşümün Çoklu Dinamikleri

Avrupa Birliği'nin kurumsal aktörleri arasındaki etkileşim, bölgesel bir tabandaki siyasi ve ekonomik dinamikler arası çok düzeyli ilişkiler ağının güçlendirilmesini temel alarak Avrupa'nın bütününe ve ötesinde uluslararası sisteme açılan yansımalarını beraberinde getirmiştir. Bu tür çok boyutlu bir konumlanma, Avrupa Birliği'ni bir yandan küresel toplumun dinamik bir bileşeni haline getirirken, Birlik düzeyindeki kurumsal politikaların işleyiş süreçlerinde Avrupa Birliği'nin uluslararası arenada ulusüstü niteliğiyle farklı bir siyasi konumla birlikte, önemli bir sosyal aktör rolü üstlenmesi anlamına da gelmektedir. Özellikle 2000'li yıllar itibariyle gelişen derinleşme ve genişleme süreçlerinde, küresel dinamiklerle birlikte değişmeye başlayan Avrupa toplumu, bu noktada yeni bir sosyal bağlama maruz bırakılırken,

Avrupalılaşma kavramı da uluslararası aktörler ile Birliğin yapısal mekanizmalar arası ilişkileri üzerinde eş zamanlı olarak yeniden biçimlenmeye başlayan önemli bir toplumsallaşma olgusuna alan açmıştır. Dolayısıyla, Avrupalılaşma süreçleri, kendi kendini dönüştüren bir Avrupa toplumunun çok yönlü dinamikleri arasında kurumsal aktörler ile kurumsallaşma mekanizmaları üzerindeki etkileşimi yönlendiren farklı bir kanal ortaya çıkararak, Birlik yapısı altındaki entegrasyon süreçlerine ait kurumsal değişim mekanizmalarının doğasını etkilemiştir. Aynı zamanda, küresel, bölgesel ve yerel aktörler arası güç dengelerini farklı bir uluslararası bağlama taşıyan söz konusu süreçler AB-Türkiye ilişkileri açasından da güç dengeleri üzerinde dönem dönem hassaslaşan farklı konulara yönelik tıkanıklıkları ve ilgili çözüm arayışlarını gündeme getirirken, küresel toplumun dinamikleri doğrultusunda taraflar arası konumlar açasından yeni bir toplumsal dönüşüme sahne olmuştur (Koçukoğlu, v.d., 2021). Bu noktada, Avrupa Birliği, ulusüstü normatif bir zeminde geliştirdiği söylemsel stratejiler yoluyla sosyal bir aktör olarak güç kazanırken, küresel ve ulusal ağlar arası ilişkileri yeniden biçimlendiren siyasi aktör konumunu da korumaya çalışarak çok aktörlü dinamikleri bir araya getiren kurumsal bütünleşme politikaları yoluyla Avrupa'nın geleceğini Birlik entegrasyonunun güçlendirilmesi üzerinde yoğunlaştırmıştır. Öte yandan, 2008 ekonomik krizinin ardından Birlik kurumların ortak politikalar oluşturma konusunda gittikçe daha fazla zorlayan koşullar ortaya çıkmıştır. 2015 itibariyle tetiklenen Suriye mülteci/sığınmacı sorunu ve Hazir an 2016'daki Brexit referandumu siyasi, toplumsal ve söylemsel krizlerin ortasında bir Avrupa (Birliği) yaratırken, siyasi ve ekonomik olduğu kadar, hukuksal ve normatif boyutarıyla da Birliği yeniden yapılanmaya yönelik kurumsal dönüşümün dinamikleri dikkate alındığında, ulusal, bölgesel ve küresel düzlemlerde siyasi ve toplumsal bir aktör olarak gittikçe esnekleşen bir Avrupa entegrasyonu vizyonu ortaya çıkmıştır.

Avrupa entegrasyonunun bir parçası olarak sıcak tartışmalar yaratan Avrupalılaşma süreçleri ise söylemsel dinamikler ve ilgili aktörler arası roller üzerindeki dengeler açasından çok merkezli bir söylemsel uygulama alanı olarak önem kazanırken, Avrupalılaşma kavramının kendisi de başlı başına söylemsel bir strateji örneği olarak ele alınması gereken dilsel bir alan ortaya çıkarmıştır. Birliğe katılıma ilişkin kurumsal dönüşüm mekanizmalarının doğasını anlamlandırmaya yönelik çabalarla birlikte,

Avrupalılaşma algısı, Birlik düzeyinin ötesine geçen küresel bir sürecin parçası haline gelerek toplumsal nesnelere yönelik bir doğallaştırma sürecinin temsilcisine dönuşmüş görünmektedir. Söz konusu kurumsal bağlamın biçimlendirdiği Avrupalılaşma süreçleri postyapısalcı tartışmalar arasında yeni bir kavramsallık boyutu kazanırken, Avrupa toplumunun dinamiklerini de küresel düzeyli farklı bir sosyal boyuta taşımış, özellikle AB-Türkiye ekseninde taraflar arası ilişkiler üzerinde önemli ölçüde değişen konu(m)ları yansıtan bir ayna olmuştur. Dolayısıyla, Avrupalılaşma, başlı başına dönuştürücü bir güç olarak Birliğin geleneksel kurumsallaşma süreçlerinin ötesine geçmekle birlikte, eş zamanlı kurumsal, normatif ve söylemsel dinamikleri bir araya getiren önemli bir kavramsallaşma alanı yaratırken Avrupa entegrasyonuna yönelik geleneksel kuramsal argümanların postyapısalcı bir çözümlene üzerinden yeniden bağlamlandırılmasını gerekli kılmıştır. Avrupalılaşma süreçlerinin makro ve mikro söylemlere yansıyan argümanlar boyutunda ortaya çıkardığı güç ilişkileri yoluyla siyasi ve toplumsal dinamikler üzerindeki dengeleri nasıl dönuştürdüğü ve ilgili kurumsal aktörlerin üzerinde ne tür bütünleşme modelleri üzerinde geleceğin Avrupasına yön vermeye çalıştıkları bu noktada önem kazanmaktadır.

AB düzeyli kurumsal (rasyonel), normatif (toplumsal ve kültürel) ve söylemsel (dilsel) boyutları bir araya getiren bir güç ilişkileri ağının biçimlendirdiği yapılanma süreçlerinin dönuştürücü yansımaları dikkate alındığında, Avrupa entegrasyonu politikaları bağlamındaki kurumsal dinamiklerin dönuşümü Birlik yapısını ulusüstü nitelikli ekonomik, siyasi ve hukuksal bir aktör olarak ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte, Avrupa(lılaşma) süreçlerini yönlendiren normatif ve söylemsel düzeylerde gelişen daha geniş ölçekli güç ilişkileri de süreç içinde gittikçe yoğunlaşan bir etkileşim ortamının parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla, Birliğin yapısal doğasının ötesine geçen bu tür bir çoklu dinamikler ağının beraberinde, AB kurumları sosyal ve kültürel aktörlere dönuşen rolleri bağlamında Avrupa bütünleşmesini önemli bir toplumsal güç olarak da açığa çıkarmıştır.

Araştırmanın devamı, söylemsel stratejilerin geliştirilmesinde dilin normatif bir araç olarak ilgili süreçleri ne yönde biçimlendirdiği üzerinde postyapısalcı bir çözümlenmeye odaklanacaktır. Özellikle araştırma sorularına ışık tutması amacıyla, ilk

aşamada, makro düzeyde Avrupalılaşma ve AB ekseninde iz bırakan konu ve olaylarla birlikte ortaya çıkan yapısal süreçlerin yansıttığı başlıca kurumsal aktörler arası dinamikler, Birliğin uluslararası rolü ve kimliğine yönelik değişimin araçları olarak incelenecektir. Böylelikle, söz konusu ilişki formlarını yönlendiren egemen iletişim modelleri yoluyla alan-mekân ilişkileri üzerindeki çok boyutlu bağlamları da gözlemleyen güncel akademik tartışmalar dikkate alınarak, bu tür bir dönüştürücü dilsel alanın çağrıştırdığı temel konuların beraberinde ön plana çıkan zamansal ve mekansal referanslar yoluyla söylemsel pratiklerin 'hangi Avrupa' değerleri üzerinde nasıl bir temsil oluşturduğu gözlemlenecektir. Daha sonraki aşama, ulaşılan makro bulgular doğrultusunda, özellikle medya dilini analitik bir araç olarak önceliklendirirken, Avrupalılaşma odağında bir tür adlaştırmaya dönüşen söylemsel stratejilerin Türkiye ve Hollanda basınında ne tür alt söylemlerle ilişkilendirilebileceği üzerine mikro düzeyli bir değerlendirme sunmaya çalışacaktır. Bu bağlamda, ilgili iki ülkedeki medya temsilleri üzerinden yansıyan 'Avrupa' değerlerine yönelik temel kavramsal referanslar arasında Türkiye'nin AB adaylığı ile Avrupalılaşma süreçleri ekseninde karşılaştırmalı bir söylem çözümlemesi geliştirilecektir.

3.2.1. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Dinamikleri

Avrupa entegrasyonunun kurumsal mekanizmaları, Birlik düzeyli iletişim ağları üzerindeki işleyiş süreçlerini yapılandıran tüm aktörleri ulusal, uluslararası ve ulusötesi düzeylerde birbirine bağlayarak dinamik bir sistem inşa etmiştir. İlk aşamada ön plana çıkan bir alan olarak, söz konusu yapısal dinamiklerin Birlik politikaları üzerinde ne tür organizasyonel adımlara (eylem) dönüştüğü ve nasıl bir yönetim modelini kurumsallaştırdığı yönünde bir entegrasyon olgusu gelişmiş ve bütünleşme stratejisi iki temel standarda dayandırılmıştır. Bu doğrultuda Birlik üyeliğinin öngördüğü ilk koşul, Avrupa Birliği'nin kurumsal değerlerinin benimsenmesi ve ulusal düzeyli işleyiş süreçlerine entegre edilmesi iken, ikinci koşul çok düzeyli bir yönetim yapısı ile uyumlanabilecek bir organizasyonel kapasitenin kurumsal mekanizmalara yansıtılmasını öngörür (Schimmelfennig, 2016). İlgili pratiklerin ardındaki karar alma süreçlerini yönlendiren aktörlerin seçimleri üzerinde ne tür faktörlerin ne düzeylerde rol oynadığı gittikçe önem kazanan bir gündem oluşturmakla birlikte, Avrupa entegrasyonunun mekanizmalarını bir araya getiren çok

merkezli etkileşim ağlarının sürekli olarak değişen doğası, Birlik düzeyindeki yapı-aktör-eylem ilişkilerini küresel bir perspektiften gözlemlemeyi de gerektirmiştir. Böylelikle, AB entegrasyonu politikalarının daha büyük ölçekte ne tür bir evrensel dönüşüm alanına eş zamanlı olarak kendi kendini entegre etmeye çalıştığı daha çok anlam kazanmaya başlamıştır.

2007-2008 yılları itibariyle başlayan Avro alanı krizinin süregelen etkileri ekonomik bütünleşme üzerinde gelişen sorunların ötesine geçen bir yeniden yapılanma sürecini beraberinde getirirken, aynı süreçte gelişen Suriye iç savaşı sonucu şiddetlenen mülteci sorunu ve 23 Haziran 2016'daki referandum sonrası Birleşik Krallık'ın Birlik'ten ayrılma sürecinin fiilen başlaması (Brexit) ile gündeme gelen ciddi boyutlu konularla birlikte, söz konusu kurumsal dinamiklerin siyasi bir krize doğru evrilip evrilmediği yönündeki belirsiz alanlar Birliğin bütünleşme politikalarını tartışmalı bir noktaya taşımıştır (Herman, 2017). Ulusal ve uluslararası ölçeklerde ekonomik, siyasi ve toplumsal yansımalarını da beraberinde getiren bu tür soru(n)lar, 'krizler Avrupası'nın aktörlerini kurumsal reform arayışlarına yönlendirerek Avrupa entegrasyonu süreçlerinin içinden geçtiği bütünleşme yönündeki adımların dinamiklerini değiştirmeye başlamıştır. Başta 2008 borç krizi olmak üzere, bu dönemde ortaya çıkan çok boyutlu krizler, zorlayıcı koşullar ve bir tür kaos ortamını yansıtısa da, Birliğin yapısal değişim süreçlerinin doğası gereği dönüşümün tetikçileri olarak dikkate alındığında, kurumsal bütünleşmenin yeniden yapılandırılarak AB ölçeğinde ortak mekanizmaların güçlendirilmesi açısından önemli bir rol üstlendiği açıktır (Börzel, 2016). Böylelikle, genişleme ve derinleşme süreçlerinin işleyişindeki tıkanıklıklar farklı iletişim kanalları yoluyla olağan organizasyonel yapının ötesinde yeni bir etkileşim düzeyine alan açarken, kurumsal dengeleri yeniden güçlendirme bağlamında çok boyutlu bir değişimin hem aktörü hem de eylemi olarak gündemde kalmayı sürdüren Avrupalılaşıma olgusu ise Birliğin entegrasyon politikaları üzerindeki rolünü yeniden bağlamlandığı farklı bir toplumsal dönüşümün sürecinin içinde önemli bir rol üstlenmiş görünmektedir.

3.2.1.1. Avrupa Birliği Entegrasyonu (Derinleşme) Krizi: AB'leşme

Bağlamında Birlik Yapısının Dönüşümü

Avrupa Birliği entegrasyonunda derinleşme süreçleri üzerine geliştirilen farklılaşma modellerinin ilk adımları ekonomik ve parasal birlik başta olmak üzere, Topluluk Hukuku'nun temellerini oluşturan kurumsal bütünleşme alanlarının belirli başlıkları üzerinde üye ülkelere kısmi katılım ya da tamamen muafiyet hakkının tanındığı düzenlemeler getiren 1990'lı yıllara kadar uzanır. Söz konusu muafiyet konuları, Birlik yapısının kurumsallaşma süreçlerinde farklı yasal düzenlemelerin uygulanabilirliğine yönelik mekanizmalara zemin hazırladığı gibi, Avrupa entegrasyonun yönünü de belirleyen farklılaşan bütünleşme politikaları açısından elverişli bir iletişim ortamı oluşturmuştur. Özellikle Maastricht Antlaşması (1992) ile birlikte İngiltere ve Danimarka'ya ekonomik ve parasal birlik dışında kalma hakkı tanınmış olması Birliğin erken dönemlerinden itibaren bugünkü esnekleşmiş Avrupa entegrasyonunun ana dinamikleri konusunda önemli aşamalar kaydedildiğini ortaya koyar. Öte yandan, ekonomik ve parasal birliğin bu tür bir asimetrik zeminde derinleşme ve genişleme politikaları bağlamındaki çözüm arayışları, Euro alanındaki ülkelerde 2008 itibariyle şiddetlenen borç kriziyle birlikte merkez-çevre ilişkileri üzerindeki dengeleri daha da hassaslaştıran bir tablo açığa çıkarmıştır. Bu noktada, ülkeler arası farklı düzeyli merkezileşmeler mevcut kurumsal yapının aktörlerini birbirlerine yakınlıştırmaktan ziyade esnek çizgiler yoluyla farklılaştıkça birbirlerinden kendiliğinden uzaklaştıran bir bütünleşme vizyonuyla da üyelerini karşı karşıya bırakmıştır. Dolayısıyla, üye ülkelerin bütünleşme odaklı organizasyonel bir yapılanma sürecini oluşturan bir tür dinamikler ağının parçaları gibi görünseler de, birbirlerinden farklılaşan düzenlemelere rağmen, uyumlu bir Avrupa modelini nasıl temsil edebilecekleri konusunda stratejilerin geliştirilmesi Birliğin ana kurumsal mekanizmalarının işleyişi üzerinde genel siyasi birlik ve bütünlük vizyonunun ötesinde esneklikleri açısından farklılaşan bir Avrupa entegrasyon süreci ortaya koymuştur (Schimmelfennig, 2016:789-790). Sonuç olarak, Avrupa Birliği'nin giderek derinleşen yapılanma sürecinde çeşitlenen uyumlaşma politikalarıyla birlikte alternatif modeller üzerindeki olasılıkların artması da Birliğin nasıl bir siyasi modele doğru yol aldığını anlamaya yönelik çözümlemeleri güçleştirmiştir.

Üye ülkelerin entegrasyon kapasitelerine bağlı olarak gelişen bazı uyumsuzluk alanları zaman zaman belirli esnekliklerin açılmasını gerektirirken, Birlik entegrasyonunu yönlendiren dinamikler farklı adaptasyon stratejilerini barındıran çok aktörlü ve çok merkezli bir yeniden yapılanma gereksinimiyle birlikte kendi doğasını dönüştüren bir kurumsallaşma örneğini yansıtmaya başlatmıştır. Farklılaşan entegrasyon modelleri yoluya yeni ve aday üyelerin Birliğe katılım süreçlerini de yeniden biçimlendiren bir siyasi uyumlaşma stratejisinin benimsenmesi Birlik kurumlarının öncelikli hedefleri arasında yer almaya başlarken, özellikle üye ülkelerin sayısı arttıkça, farklı uyum süreçleri ve kapasitelerini gözetererek daha fazla esnekleşen bir kurumsal bütünleşme ortamının gerektirdiği koşullara uyumlanmayı gerektiren bir derinleşme vizyonu önem kazanmıştır. Bu noktada, Birlik yapısının söz konusu akışkan doğasına özgü olarak çeşitli entegrasyon düzeylerini bir araya getiren bir yönetim modelinin ortaya çıkışı, AB kurumlarının işleyiş mekanizmaları ile üyelerin iç yapılarındaki kurumsal farklılıkları uzlaştırmaya çalışırken kendi kendini değişime yönlendirerek derinleşmeye çalışan ‘uyumlaştırılmış’ bir bütünleşme sürecinin parçası olmuştur. Dolayısıyla, Birlik kurumları bütünleşmiş bir Avrupa üzerinde standart bir model oluşturamayacaklarını benimserken, farklılaşmış bir entegrasyon sürecinin aktörleri olarak derinleşmenin güçlendirilmesine yönelik olasılıklar ve çözüm yolları üzerindeki siyasi ve akademik tartışmalar süregelmıştır (Schimmelfennig, a.g.e.).

‘Avrupa’nın Geleceği’ üzerine kısa, orta ve uzun vadeli çözüm alternatifleri olarak geliştirilen *A la Carte* Avrupa, Değişken Geometrilili Avrupa (*Variable Geometry Europe*), çok-vitesli Avrupa (*Multi-speed Europe*) gibi bütünleşme stratejileri gündemin dinamikleri üzerine önem kazanan tartışmaların başlıca odak noktalarını oluşturmuştur (De Grauwe, 2010). Bu tür kavramsal adlandırmalarla birlikte ortaya çıkan farklı kurumsal işleyiş mekanizmaları, Birlik entegrasyonunun derinleştirilmesini gerektiren bütünleşme konuları açısından ilgili kurumsal aktörlerin talep ve ihtiyaçları yönünde biçimlenirken AB’leşme olarak da kavramsallaştırılabilecek bir kurumsallaşma sürecinin farklı düzeylerde dönüşen dinamiklerini açığa çıkarmıştır. Söz konusu bütünleşme modelleri arasında ilk alternatif olarak gündeme gelen *A la Carte* Avrupa modeli, özellikle Maastricht Antlaşması itibariyle Topluluk Hukukunun belirli alanlarında Birleşik Krallık ve

Danimarka'ya bir tür muafiyet hakkı (ekonomik ve parasal birliğin dışında kalma) tanınmasına yönelik esnek bir yasal düzenleme alanı açarak iki ülkeye kendi seçimleri doğrultusunda belirli politika alanlarında kalıcı ayrıcalıklar (*opt-out*) sunmuştur (De Witte, 2017). Böylelikle, Avrupa entegrasyonuna yansıyan yapısal farklılaşmalara olanak tanıyan hukuksal bir zemin oluşturulması, Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe katılım süreçlerinde daha fazla ön plana çıkan Değişken Geometri ve Çok-vitesli Avrupa modellerinin gerektirdiği işleyiş mekanizmalarının uygulanmasına yönelik bir ön hazırlık dönemi olarak da önemli bir başlangıç aşaması ortaya çıkarmıştır. Bütünleşmiş Avrupa (Birliği) anlayışı üzerinde önemli dönüm noktalarını da beraberinde getiren bu tür bir kurumsal farklılaşma vizyonunun sonucu olarak ise, AB entegrasyonu süreçlerindeki sorunların aşılması yönünde yapısal esneklik ve çeşitlilik anlayışı öncelikli ve kalıcı bir çözüm stratejisine dönüşmüş görünmektedir. Dolayısıyla, Birliğin hukuksal yapısının da dönüştüğü bütünleşme süreçlerinde ilgili kurumsal mekanizmalarının derinleştirilmesine yönelik politikalar Birliğe katılım süreçleriyle yakından ilişkili olmakla birlikte, sözü edilen farklılaşmalar kurumsal aktörler arası koordinasyonu yönlendiren dengeler üzerindeki etkileşim ortamını da farklı bir vizyona taşımıştır (Schimmelfennig, a.g.e.:797-798).

1957'den beri Birliğin temel hedefini yansıtan Daha Yakın Birlik (*Ever Closer Union*) vizyonunu arka planda bırakan farklı Avrupa (Birliği) modelleri, Birlik kurumları kadar, üye ve aday ülkeleri de 'hangi Avrupa (Birliği)?' sorusuyla karşı karşıya bırakmış görünmektedir. Bu noktada, Birliğin tam bütünleşme politikaları üzerinde sürekli olarak değişen siyasi mekanizmalar ve bunların beraberinde getirdiği belirsizlikler, Birlik kurumlarına karşı ortaya çıkan güvensizlik ortamını tetiklemiştir. Avrupa'nın geleceği ve mevcut entegrasyon stratejilerinin etkinliği konusundaki şüpheleri de şiddetlendiren üye ülkeler arası tartışmalar sonucu bazı üye ülke hükümetlerinde gittikçe yükselen aşırı milliyetçi eğilimler, AB'nin dönüştürücü gücünün zayıfladığı yönündeki iddiaları da güçlendirerek Birlik entegrasyonu politikalarının etkinliği üzerinde varoluşsal bir krizin siyasi zeminini hazırlamış gibi görünmektedir. Tüm bunlarla birlikte, gittikçe yoğunlaşan terörizm tehdidi ve mülteci akını karşısında ortak politikalar uygulamaktan çok aşırı milliyetçi söylemlerin güçlenmesine paralel olarak şiddetlenen endişe ortamı, Birlik düzeyinde ve üye

hükümetler nezdinde önemli bir dış politika sorunu ortaya çıkarırken, Avrupa çapında AB karşıtlarının yükselişiyle artan ulusal hükümetlerden gelen tepkiler ve eleştirel eğilimler güvenlik politikaları üzerinde daha da olumsuz bir siyasi tablo yaratmıştır. Sonuç olarak, Birlik kurumları arası iletişimi zedeleyen bu tür çözümler karşısında bütünleşmeyi koruma yönünde geliştirilen pratik stratejiler, bölgesel ve küresel aktörler arası etkileşimin dinamiklerini de etkilerken, uluslararası sistemin merkez-çevre ilişkileri içinde Birliğin küresel bir aktör olarak temsil ettiği Avrupa'nın konumu üzerinde postyapısal bir değişim sürecini kaçınılmaz kılmıştır.

3.2.1.2. Avrupa Birliği'ne Entegrasyon (Genişleme) Krizi:

Avrupalılaşıma Bağlamında Üyelik Süreçlerinin Dönüşümü

2008 borç krizini takip eden AB entegrasyonu sürecinde derinleşme ve genişleme politikalarını yeniden biçimlendirme ve güçlendirme odağında gelişen Birlik düzeyli reform eğilimleri, Birliğin geleceğine yön çizen kalıcı yapısal düzenlemelerden çok, farklı düzeylerde merkezileşen çoklu Avrupalar üzerinden pratik stratejilere ağırlık veren bir kurumsal sürdürülebilirliği öncelikli hedefe dönüştürmüştür. Aynı süreçte bölgesel ve küresel dinamikler arasında değişen güç dengeleri üzerinde önemli rol oynayan uluslararası bir aktör olarak belirli bir merkezi konumu korumaya çalışan AB, Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe entegrasyon süreçleri bağlamında AB'leşme ve Avrupalılaşıma politikaları kapsamında esneklik gerektiren stratejik kararlarla ilgili adımları da tetikleyen önemli bir genişleme dalgasıyla karşı karşıya kalmıştır. Birlik düzeyli kurumsal işleyiş mekanizmaları açısından üye sayısındaki hızlı artışın yarattığı güçlüklerin yanı sıra, ilgili ülkelerin özellikle coğrafi ve sosyokültürel farklılaşmaları, Birliğe katılım süreçlerini yönlendiren öncelikli alanlar üzerinde çözüm gerektiren konular ve entegrasyon düzeyleri açısından da farklı aşamalar ortaya çıkarmıştır. Özellikle, 'Avrupa'ya dönüş' paradigması odağında önemli bir Avrupalılık ve Avrupalılaşıma gündemi yaratan Doğu (genişlemesi, bir defada çok sayıda ülkeye üyelik statüsü tanınması ve ilgili coğrafya üzerindeki ülkelerin değişen kurumsal kapasiteleri nedeniyle, *Halkalar Avrupası (Europe of Concentric Circles/Circular Europe)* olarak adlandırılan alternatif bir entegrasyon modelini benimseyerek Birliğin bütünleşme politikaları üzerindeki dinamikleri de yeniden biçimlendirmiştir. Böylelikle, üye ülkelere kendi seçimleri doğrultusunda

belirli politika alanlarında bütünleşme dışında kalma hakkı tanıyan *A la Carte Avrupa* modeli arka planda kalırken, üyeler arasında farklılaşan hız ve kurumsallaşma düzeylerinin yönlendirdiği bir Avrupa entegrasyonu anlayışı, AB'nin genişleme stratejileri arasındaki daha temel vizyonu yansıtmaya başlamıştır (De Witte, a.g.e.).

Birlik'ten ayrılmayı talep eden Birleşik Krallık kararı beraberinde gelişen Brexit süreci de söz konusu vizyon değişikliğini hızlandıran önemli bir geçiş dönemi olarak Birliğin bölgesel düzeyli olduğu kadar, küresel düzeyde de ne tür bir aktör rolü üstlenmesi gerektiği yönündeki endişe ve soruları tetiklemiştir. Bu tür bir geri çekilme talebiyle birlikte Birliğin geleceği üzerindeki şüphelerin gittikçe yoğunlaştığı bir aşamaya taşınan bütünleşme süreçleri, üyeleri için belirli kalıcı ayrıcalıkların varlığını tanımaktan ziyade, AB genişlemesi politikalarına yansıyan belirli zamansal dönem ve stratejik konulardan bağımsız olarak ülkeler arasındaki farklılaşmaların kalıcılığını benimseyen bir anlayışa dayanan kararları uygulamaya yönelmiştir. Dolayısıyla, Birliğin bütünleşme süreçlerinin doğasını da dönüştüren bölgesel ve küresel dinamikler karşısında geliştirilen 'çoklu Avrupalar', farklı entegrasyon modelleri arasında nasıl bütünleşmiş bir Avrupa vizyonu üzerinde uzlaşılabileceğini gündeme getiren kurumsal tartışmaları daha fazla yoğunlaştırmıştır. Bir yandan entegrasyonun geleceğini kurumsal bir temelde sağlamlaştırmaya, bir yandan da Avrupalılaşma stratejileri üzerindeki varoluşsal siyasi krizlerini aşmaya çalışan AB, bu noktada nihai hedef olarak belirlediği tam bütünleşme politikalarının doğası gereği bir tür farklılaşma stratejisini barındıran bir entegrasyon modeli benimsemesi gerektiğinin farkına varmıştır. Böylelikle, 'çok vitesli Avrupa' anlayışının daha çok geçerlilik kazanmaya başladığı çözüm arayışlarına paralel olarak yakın dönemlerde daha fazla ön plana çıkmaya başlayan çok merkezli bir Avrupa entegrasyonu, üye ve aday ülkelerin iç kapasitelerine bağlı olarak değişen hız ve düzeylerde farklı uyumlaşma alanlarını açığa çıkarırken, çoklu merkezi aktörlerin yönlendirdiği farklılaşan Avrupalılaşma süreçlerine sahne olmuştur. Öte yandan, Birliğin yapılanma sürecini yönlendiren içsel ve dışsal farklılaşma politikalarının beraberinde getirdiği bu tür bir esnekleştirilmiş bütünleşme modelini kalıcı olarak benimseyip benimseyeceğine yönelik tartışmalarla birlikte, AB'nin en temel siyasal hedefi olarak geliştirilmiş 'Daha Yakın Birlik' (*Ever Closer Union*) vizyonunun tamamıyla terk edilmeye yüz tutmuş

bir ideal olarak kalıp kalmayacağı Avrupa entegrasyonunun genel tarihsel süreci açısından da önemli bir dönüm noktası yaratmıştır (De Witte, a.g.e.).

Aynı zamanda, Birlik düzeyli merkez-çevre etkileşimini yönlendiren aktörler arası iletişimin içinde farklılaşan bütünleşme alanlarına bağlı olarak, Birliğe katılım süreçleri açısından farklı esneklik alanları açan yeni kurumsal dinamiklerin ortaya çıkışı, eski ve yeni üye ülkelere ait merkez-çevre konumları arasındaki çizgilerin görünürlüğünü de netleştirmiştir. Bu noktada, Avrupa Birliği'ne entegrasyon süreçleri, özellikle Doğu Avrupa üzerindeki farklı genişleme dalgalarıyla birlikte, halen geçerliliğini koruyan başlıca dört entegrasyon modelini (Tam Entegrasyon, Ekonomik Birlik, Parasal Birlik, Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı) bir araya getiren bir kurumsallaşma süreci ortaya çıkarmıştır (Leufen, Rittberger & Schimmelfennig, 2012). Böylelikle, Avrupa entegrasyonuna ilişkin derinleşme süreçlerinin beraberinde getirdiği 'hangi Avrupa (Birliği)?' sorusuna paralel olarak, özellikle Doğu Avrupa genişlemesini izleyen katılım süreçlerinin ön plana çıkardığı Avrupalılık vizyonu ve gittikçe daha fazla alana yansıyan 'Avrupalılaşma' politikaları, Birlik kurumlarının sürdürülebilir genişleme mekanizmalarını yönlendiren çok boyutlu dinamikler arasında farklılaşan dengeleri de etkilerken 'hangi Avrupalı(laşma)?' sorusuyla birlikte entegrasyonun normatif bağlamına da yansıyan bir başka önemli gündem yaratmıştır. Dolayısıyla, Birlik düzeyli farklılaşmalar daha uzun vadede başka üyelerin de Birlik'ten çık(arıl)ması yönündeki olasılıkları güçlendirirken, Birliğin bütünleşme politikaları bağlamında bir tür çözülme sürecine doğru ilerlediği yönündeki tartışmalar ise gelecekte nasıl bir bütünleşmiş ve demokratik Avrupa modelini temsil edebileceği yönündeki öngörülerini daha da belirsizleştirmektedir. Bu noktada, Birlik yapısı altında çeşitli kültürel dokuların birbirlerine entegrasyonunu güçlendirme üzerinde etkin bir rol oynayan genişleme süreçleri, siyasi aktörler arasındaki dengelerin ötesine geçen bir kurumsal dönüşüm ortamı yaratırken, farklı Avrupa(lılık) vizyonlarına yönelik yeni bir toplumsal kimlik algısı ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak, Birlik müktesabatına uyumun beraberinde ulusüstü düzeyli bir toplumsallaşmanın parçası olmaya yönlendirilen yeni üye ülkelerin söz konusu farklılaşmaların çok merkezli dinamiklerine maruz kalması Avrupa entegrasyonu odaklı tartışmaları üzerinde daha kapsayıcı bir Avrupalılaşma paradigmasına dönüşmüştür. Avrupa bütünleşmesinin

süreç içinde bir entegrasyon krizi ortamına evrilen derinleşme ve genişleme politikaları üzerindeki bu değişimin çok merkezli aktörleri ise sırasıyla şu sorular ışığında Avrupa entegrasyonu üzerinde toplumsal düzeyli farklı bir tartışma alanının da zeminini hazırlamıştır:

1. AB entegrasyonu bağlamında, sadece siyasi ve ekonomik uzlaşmazlıklar nedeniyle ortaya çıkan bir kurumsallaşma krizi olarak değerlendirmek gerekirse, entegrasyonu yeniden yapılandırıcı reformların daha fazla esnekleştirilerek derinleştirilmesi yoluyla bütünleşmiş bir kurumsallaşma oluşturmak krizin sonlanması anlamına gelir mi?
2. AB'ye entegrasyon açısından, ekonomik ve siyasi koşulların ortaya çıkardığı kurumsal çözümlerin ötesinde bir Avrupa (Birliği) toplumunu bir araya getiren 'daha yakın Avrupa' vizyonunun temellendirildiği Avrupa düzeyli bir evrensel değerler modeli olarak⁹ Avrupa bugün nasıl bir toplumsal bütünleşme düzeyini yansıtmaktadır?

3.2.2. Avrupa (Birliği) Toplumunun Normatif Dinamikleri

Birlik entegrasyonunun yeniden yapılandırılmasına yönelik reformlar, söz konusu kurumsal aktörler arası etkileşimin dinamikleri içinde gelişen çok boyutlu krizler ve AB politikalarının belirsizliği karşısında Avrupa ölçeğinde artan güvensizlik ortamı, Birliğin kurumsal işleyiş süreçlerinde gittikçe genişleyen normatif bir bağlamın parçası olmuştur. Avrupa entegrasyonu kurumsallaşmış bir yapıya özgü siyasi ve ekonomik bütünleşme süreçlerinin ötesine geçen toplumsal tabana da yayılmış bir dönüşüm olarak değerlendirildiğinde, Birlik kurumları ortak bir siyasi ve toplumsal değerler bütünlüğü etrafında birlik vizyonunu güçlendirerek demokratik bir kamusal alan oluşturmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, Avrupa (Birliği) toplumunun üzerine inşa edildiği başlıca değerlerle birlikte daha geniş ölçekli bir perspektif oluşturan çok merkezli ağların hangi temel değerlerden yola çıktığı ve bütünleşme hedefine doğru ilerlerken hangi noktada bir değerler krizine dönüşmeye başladığı önem kazanmaktadır. Özellikle Euro krizinin yarattığı siyasi değişim süreçleri ile

⁹ Avrupa entegrasyonu üzerine daha kapsamlı bir kavramsal çözümleme için bkz. Kenan Şahin, "Bütünleşme, Milliyetçilik ve Avrupa'da Ulus-üstü Yapılanma", Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2018.

toplumsal dinamikler arası etkileşimi kaçınılmaz kılan hukuksal bir yapılanmanın temellendirilmesinde önemli rol oynayan bütünleşme politikaları, Avrupa(lılık) ekseninde bir değerler bütünlüğünün Birlik düzeyli kurumsal işleyiş mekanizmaları yoluyla yaşama geçirilmesi yönündeki çabaları yansıtır. Bu noktada, başlangıçta bir değerler bütünlüğü olarak Birlik yapısı içindeki yasal düzenlemeleri yönlendiren ilke ve normların toplumsal dinamiklerin dönüşümüyle birlikte yeniden bağlamlandırılması Avrupa entegrasyonu krizlerinin ardındaki değişim ve direnç ortamını çözümlemede sürecin değişkenlerini daha net ortaya koyacaktır.

3.2.2.1. Değerler Bütünlüğü Olarak Avrupa (Birliği) Toplumu

Sosyal ve kültürel topluluklar arasında belirli bir değerler bütünlüğünün geliştirilmesi ortak bir normatif dilin paylaşılabilmesine hizmet ederken, uluslararası/uluslararası sistemlerin entegrasyon süreçleri üzerinde de bu tür bir iletişim ve etkileşim alanının varlığı belirli bir birlik ve bütünlük algısının güçlü, sürdürülebilir toplumsal bağlar kurulabilmesi adına şüphesiz belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu yönde zenginleşerek gelişen toplumlar arası diyalog, kurumsal ve siyasi (formel) aktörlerin çıkarları ile toplumsal ve sosyokültürel (informel) dinamikler arasında denge ve uyumun gerektirdiği bir tür evrensellik prensibi gözeterek belirli kural ve değerlerin benimsendiği temel bir alanın paylaşımına açılmasını da kolaylaştırır. Dolayısıyla aktörlerin amaç ve çıkarlarını yönlendiren farklı dinamikler söz konusu olsa da aynı değerler etrafında ortak bir düşünce sistemi ve dil algısı ilgili tüm taraflar arası uyumun sağlanmasında önemli bir araç olarak işlev görür.

Avrupa Birliği'nin siyasi ve hukuki yapısının temelleri belirli bir normatif kurallar bütünlüğünün sonucu olarak gelişen ortak bir Birlik müktesabatına dayanır. Söz konusu ortaklık içinde sosyal aktörlerin benimsediği kuralların ne tür karar verme ve işleyiş mekanizmaları üzerinde uzlaştığı ve aralarındaki etkileşim ortamında hangi değerleri ortaklaşa kabul ettiği Avrupalılık vizyonunun yaygınlaştırılması üzerinde de belirleyici olmuştur. Böylelikle, Avrupa değerlerinin beraberinde getirdiği iletişimin dinamikleri, Avrupa entegrasyonunu daha etkin Birlik politikalarına ve bütünleşmiş bir Avrupa toplumuna doğru taşıyan ortak bir dil üzerinde etkili bir uzlaşma ortamı yaratmıştır. Birliğin demokratikleşme süreçleri küreselleşmenin dinamiklerine uyum

sağlamaya yönelik kapsamlı bir kültürel vizyonu da beraberinde getirirken, tarihsel ve sosyokültürel çeşitliliğe önem veren bir Avrupa toplumunun birleştirici gücü gittikçe daha fazla etkinleşmiştir. Özellikle 1993 Kopenhag Zirvesi, demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel insan hak ve özgürlükleri ile azınlıklara saygı temelli bir Değerler Birliği altında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınmış kurucu değerlerin Birlik entegrasyonu bağlamında hukuksal bir düzleme taşınması açısından önemli bir adım olmuştur. İlgili süreçte siyasi, hukuki, ekonomik, sosyal ve kültürel dinamikleri arası bağlara da etkinlik kazandıran güç ilişkileri, Birlik düzeyinde daha yoğun bir kurumsal etkileşim potansiyeli yaratmıştır. Bu bağlamda, Birliğin entegrasyon politikalarının daha etkin pratiklere dönüştürülmesi artan bir önem kazanırken, Avrupa değerleri ile özdeşleştirilen birleştirici bir vizyonun beraberinde inşa edilen holistik bir Avrupa kültürü yoluyla toplumsal bütünlük ve toplumlar arası uyumun sağlamaştırılmasında Avrupa değerlerinin kapsayıcı rolü daha fazla gündeme gelmiştir. Böylelikle, Avrupa değerleri ritüelleşmiş ve yüzeysel bir kültürel dokunun ötesine geçerek daha derine inen normatif bir alanda çeşitlilik, çok kültürlülük algıları ile özdeşleştirilen bütünleştirici bir inanç sisteminin temsilcisi konumuna geçmiş görünmektedir. Avrupa Birliği'nin entegrasyon süreçlerine dahil olan genişleme dalgaları beraberinde, özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyelikleri bağlamında Avrupalılık kimliğinin inşası odağında gelişen normatif vurgular, kültürlerarası bir paylaşım alanı sunarak belirli değerlerin kurumsallaşma süreçleri içinde bütünleştirici ve birleştirici başlıca bileşenler olarak uluslarüstü bir toplumsallık algısı içinde benimsenmesini sağlamıştır. Böylelikle Avrupa Birliği ile Avrupalılaşma söylemi arasında kendi kendini üretip dönüştürerek birbirini bütünleyen bir çeşitlilik ortamında siyasi ve sosyal dinamikleri yönlendiren tüm ilgili aktörler, kültürlerarası bir kimlik oluşumu içinde gelişen postyapısalcı bir toplumsallaşma sürecinin faili ve müdahili olarak sahneye çıkmıştır. Tüm bu dönüşümsel süreci bir araya getiren Avrupalılık olgusu aynı zamanda Birlik düzeyinde sosyal uyumun güçlenmesi ve dengeli bir etkileşim ortamının kurulabilmesi adına etkin bir iletişim alanı açmış görünmektedir. Öte yandan, siyasi ve ekonomik çıkarların değişken doğası ve zaman içinde birbirleriyle örtüşmeyen hedef ve idealler nedeniyle üye devletler arasında gelişen uzlaşmazlıklar, sosyal ve toplumsal dinamikler arasındaki dengeleri de

değiştirerek ortak normatif kurallar konusunda uyumsuzlukların ortaya çıkmasına da engel olamamıştır.

3.2.2.2. Avrupa Değerleri Krizi: Avrupa (Birliği) Normlarının Dönüşümü

Avrupa düzeyinde yeniden bağamlanan modern Avrupalı kimliği, Birliğin iç ve dış politikaları üzerinde siyasi ve toplumsal aktörler arası etkileşimin beraberinde getirdiği farklı algılara dönüşerek belirli zamansal dinamikler içinde sorunsallaşan bir kurumsallık boyutuna taşınmıştır. Avrupa entegrasyonunun genişleme ve derinleşme krizleri Birliğin daha geniş ölçekli toplumsal ve tarihsel süreçleriyle birlikte ele alındığında, küresel aktörler arası dinamiklerin Birlik kurumları ile üyeleri arasındaki etkileşime ait dengeleri yakın geçmişte yaşanan mülteci akınıyla birlikte daha derin bir toplumsal boyuta taşıdığı gözlemlenmektedir. Birliğin özellikle ekonomi, güvenlik ve göç politikalarına yansıyan farklı sorunsal alanları, Birlik kurumlarına yönelik yeni bir siyasi varoluş mücadelesi yaratırken, Avrupa toplumunun normatif yapısını evrensel nitelikli bir toplumsal değerler ve kültürel kimlik sorunsalıyla da karşı karşıya bırakmıştır (Aydın-Düzgüt, 2011:61-66). Küresel düzlemdeki toplumlar arası dengeler ile Avrupa normları arasında farklı bir varoluş mücadelesine dönüşen normatif aktör rolüne ilişkin etkin konumundan gittikçe uzaklaşan bir Avrupa Birliği'nin bu tür bir kaos ortamında uluslararası sahneye çıkışı ise, hangi kurumsal normlar etrafında ne tür bir 'Değerler Birliği'nin aktörlüğünü temsil ettiği üzerindeki tartışmaları tetiklemekle birlikte, kimin 'Avrupalı' olduğunu da yeniden kavramsallaştırılmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla, yeknesak bir Birlik bilinci geliştirilmesi bağlamında bazı pürüzlerin ortaya çıkışını kaçınılmaz kılan değişkenler üye ülkeler arasında siyasi ve toplumsal düzlemlerde gittikçe belirginleşen ayrılıkçı politikaları da beraberinde getirmiştir. Avrupalılaşıma kavramı altında eş zamanlı olarak gelişen kurumsal ve toplumsal arasındaki farklı dinamikler Birliğin entegrasyon süreçleri içinde normatif bir sorunsal olarak uluslararası politik gündemi de etkileyen önemli bir tartışma konusu yaratırken, bu noktada yeniden konumlanmış bir Avrupa Birliği de Avrupa değerleri etrafında üye ülkeleri bir araya getiren temel prensiplerin daha yakından masaya yatırılmasını gerektiren bir pozisyona taşınmıştır.

3.2.3. Avrupalılaşma Kavramının Söylemsel Dinamikleri

Coğrafi ve ekonomik bir topluluk olarak Avrupa'nın bir birlik çatısı altında ortaya çıkışı, bir anlamda Avrupa kıtasının tarihi ve siyasi dokusunun Avrupalı olmaya başlaması Avrupa Birliği'nin kuruluşundan çok daha önce 1500'lü yıllara kadar uzanan oldukça köklü bir tarihsel sürecin izlerini barındırmaktadır. Bununla birlikte, kültürel ve sosyal boyutlarıyla bir Avrupalı kimliğinin ortaya çıkışı ve konuya ilişkin akademik çalışmaların önem kazanması ise ancak 1970'li yıllarla birlikte Avrupa Topluluğu odağında gelişen tartışmaların da gittikçe yaygınlaştığı bir söylem alanı açılmasıyla mümkün olabilmektedir (Dinç, 2011:36). “Avrupa Kimliği Hakkında Kopenhag Deklarasyonu” (1973), Avrupa kimliğine resmi bir ifade kazandıran bir ilk adım olarak, Topluluğun tarihsel süreci içinde dış dünya (özellikle de Amerika Birleşik Devletleri) ile ilişkileri üzerinde dikkati çeken bir vurgu yaratmıştır. Bu noktada Birlik düzeyinde belirgin bir savunma gücünün yansıması ve dış dünyaya adeta bir güvenlik maskesiyle açılan bir AB'leşme gündeminin ortaya çıkışı, uluslararası sahnenin önemli aktörleri arasında Birlik kimliğiyle gittikçe daha fazla adını duyurmaya başlayan bir Avrupa üzerindeki bir dönüşüm sürecinin aktörlerini tüm dünyaya tanıtmıştır. Öte yandan, Birliğin erken dönemlerindeki genişleme süreçlerinde çizilen bu tür bir dışsal çerçevenin yanı sıra, üye ülkeler arası bağları da güçlendirebilecek ortak bir Avrupa kültürünün ve Avrupalı toplum farkındalığının sağlamlaştırılması yönündeki işbirliği gereksinimlerinin artmasına bağlı olarak, *AB Hakkında Resmi Deklarasyonun* (1983) yayımlanması Avrupalılaşma eksenindeki ideal güç odaklı söylemsel pratiklerin içsel bir kimlik algısının yapılandırılmasına (Çilingir, 2007:44) ve dolayısıyla derinleşerek genişlemeyi ön planda tutan bir kurumsal bütünleşme vizyonuna hizmet eden kavramsal ifade ve vurgular ekseninde ulusötesi bir alan açmıştır. Söz konusu kurumsallaşma süreçleri üzerinde daha güçlü bir merkezi yapının oluşturulması yönünde atılan bu adımlar, modernite paradigmasının egemenliğini yönlendiren 'üstün Avrupa' söyleminin yaygınlaştırılması odağındaki pratiklerin başlıca çıkış noktaları olarak değerlendirilebilir. Daha sonraki yıllarda ise Avrupa Tek Senedi'nin (*Single Act*) yürürlüğe girmesi (1987), ardından Maastricht (1992), Nice (2001) ve Lizbon (2007) Antlaşmalarının imzalanması yine Avrupa Güvenlik ve Savunma (AGSP) politikaları üzerindeki ortak Avrupa bilincine süreç içinde istikrarlı bir yön kazandırmış ve ilgili ulusal aktörler arası iletişimi ortak bir değerler bütünlüğü

odağında önemli ölçüde güçlendirmiştir (Çilingir, a.g.e.:45). Dolayısıyla, hem küresel güvenlik politikaları, hem de Birlik çatısı altındaki bölgesel halklar arası işbirliği için sağlam bir zeminin temelleri atılırken, AB'nin bağımsız bir aktör olarak dış ve iç ilişkileri üzerinde kendi kurumsal kimliğiyle net bir duruş yansıtması açısından, ortak kültürel değerler üzerine kurulu zengin bir mirasa sahip bir Avrupa farkındalığının sürdürülebilirliği öncelikli bir hedef olarak Birliğin erken dönemlerinde yapılanma süreçlerindeki küresel ve bölgesel politikalarına yön vermiştir (Delanty, 2002:350) Bu noktada süreç içinde birbirini bütünleyen gerek dışsal (uluslararası) ve içsel (bölgesel) politikalar, gerekse kurumsal (ulusüstü) ve normatif (politik ve sosyal) dinamikler arası çok boyutlu bir etkileşim alanının ortaya çıkışıyla birlikte, AB'nin Avrupalılaşma adımları tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlamlar üzerindeki farklı söylemsel dinamikler arasında evrenselleştirici bir köprü kurmuş ve böylelikle ilgili tüm aktörler arası güç dengelerini hizalayan önemli bir yapısal değişken işlevi de görmüştür (Radaelli, 2003). Tüm bu gelişmeler ışığında, Avrupalılaşma kavramı Topluluk üzerinde net bir bir küresel (dış) kimlik farkındalığı geliştirirken, uluslararası aktörler arası ilişkilere yansıyan sosyal ve siyasi politikaları yönlendiren egemen ulusal söylemler ve kültürel kimliklere atfedilen özgürlük, eşitlik, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan onuru ve hakları gibi temel evrensel değerlerin korunması açısından da çarpıcı bir birlik ve bütünlük vurgusu geliştiren söylemsel bir ortaklık ve grup ruhu kurmuş, potansiyel bir güç odağı olarak yaratılan bir değerler Avrupasını ön plana çıkarmıştır.

3.2.3.1. Egemen Söylem-Eylem İlişkilerinin Dönüşümü

1980'li yıllarla birlikte ideal bir Avrupa bütünleşmesi hedefiyle ortak bir değerler Birliği olarak daha fazla görünürlük ve tanınırlık kazanmaya başlayan AB, Avrupalılaşma politikalarıyla köklü bir kurumsal altyapının inşası adına önemli bir ilerleme süreci içinde güçlü bir söylem alanı yaratmış görünmektedir. Öte yandan, sözü edilen dönüştürücü yapısal etkenlerin temel bileşenleri dikkate alındığında, her ne kadar ulusüstü düzeyde kurumsal (formel) ve normatif (enformel) bir bağlılık ve aidiyet geliştirme amacıyla ortak bir kültürel kimlik yapılanmasının kurumsal unsurları ön plana çıkarılmaya çalışılsa da, ulusal dinamiklerden doğan belirli farklılık ve sınırlılıkların varlığı da göz ardı edilemeyecektir. Ayrıca, coğrafi ve sosyokültürel

koşullara göre değişerek sürekli biçimde kendi kendini yenileyen "daimi bir müzakere" alanı olarak AB'nin Avrupalılaşma süreçlerini belirgin sınır ve tanımlarla sabitlememiş olması da dikkat çekicidir (Tekeli, 2004). Bu bağlamda, ulusüstüleşme ile ulusallaşma arasında iki kutupluluk/uçluluk (*Europhilia*-Avrupa sevgisi/Avrofil ile *Europhobia*-Avrupa korkusu/Avrofobi arasında uzanan bir karşıtlık) yaratan devingen bir etkileşimin dinamikleriyle biçimlenen (Bardakçı, 2010) stratejik çıkarlar ve algı farklılıkları sonucu zaman içinde tek bir odaktan uzaklaşarak büyük ölçüde belirsizleşen bir alan olarak gözlemlenmeye başlayan Avrupalılaşma adımları, öngörülemeyen yapısal sorunlarıyla birlikte aktörler arası değişen rollere bağlı olarak kendi çelişkileri içinde farklı odaklara dağılan kurumsal dinamikler sonucu bir noktada eylem gücünü de çoklu merkezler üzerinde bölüştürerek dönüşümün kendisi olarak gelişen bir söylem boyutu yaratmıştır. Belirli politik, ekonomik ve normatif araçları (bayrak, marş, para birimi, Avrupa günü gibi) üzerinden farklı formlar kazanabilen sembolik bir ortaklık stratejisine daha fazla alan açan Avrupalılaşma politikalarının bir üst kimlik algısı odağında sürdürülebilirliğini teşvik eden girişimlere daha fazla ağırlık verilerek ortak kültürel bir mirasın değerleri etrafında bütünleştirmeye çalıştığı ölçüde, Avrupa halkları arasındaki farklılıkları da birleştirici bir vurgu ön plana çıkarılmıştır. Bu noktada Avrupalılaşma söylemi yalnızca bir üst kimlik farkındalığı olarak değil, iç ve dış politika alanlarındaki krizlerle birlikte süreç içinde dönüşen söylem-eylem ilişkileri içinde aktörler arası değişen dinamikler bağlamında daimî çözümleme ve yeniden inşa gerektiren bir üst söylem haline gelmiştir. Dolayısıyla, söylemin bu değişken ve belirsiz doğasına yansıyan iç ve dış dünyadaki aktörler arası etkileşim içinde ulus üstü, ulusal ve ulus altı düzeylerde ortak bir Avrupalılık bilinci geliştirilmeye çalışılsa da siyasi, ekonomik, hukuki ve toplumsal bağlamlara göre farklılaşan Avrupalılaşma süreçleri kaçınılmaz olmuştur. Birliğin bu çok düzeyli yapısal dinamiklerinin beraberinde getirdiği karmaşık niteliğini Tekeli (2011:15) şu sözlerle açıklar:

"Denilebilir ki, 'AB bitmez tükenmez bir müzakere sürecidir'. Başka bir türü de olanaklı değildir. Tabii bu değişimler dıştan ya da tepeden zorla gerçekleştirilemez. AB projesi doğrultusunda ilerleme, ancak tüm üye ülkelerin oluruyla gerçekleşecektir. Bu ilginç bir durum ortaya çıkarmaktadır. Ulus devletin aşılması, ulus devletlerin kararlarıyla olacaktır; o da, ulus devletin varlığını korurken AB düzeyinde yeni bir tür yönetişimin doğması demek olmaktadır. AB oluşumuna ilişkin ikinci nitelik bu oluşumun varacağı noktanın önceden belirlenmemiş, dolayısıyla oluşuma açık olmasıdır."

Aynı zamanda, çevre/dış ile merkez/iç politikalar arası sürekli bir müzakereci gücün temsili açısından çoklu merkezler gözlemlenirken, söylem-eylem modelleri arasındaki farklılaşmaların beraberinde çoklu kimlikleri de yansıtan bir çeşitlilik alanının tarihsel ve kültürel süreçler üzerinde köprü kurmaya hizmet eden bir Avrupa toplumunun sahneye çıkışı dikkati çeker. Bu anlamda Avrupalılaşma kavramı söylem düzeyinde belirli boşlukları barındıran sembolik bir araç olarak Avrupa Çalışmaları literatüründe¹⁰ tartışmalı olduğu kadar üretken bir gündem yaratmış olmakla birlikte, ilgili söylemin eylem düzeyine yansımaları açısından değerlendirildiğinde, sürecin beraberinde deneyimlenen yapısal sorun ve çelişkilerle tetiklenen ulusal endişeler ve genişlemeye yönelik tepkiler karşısında belirli üye ülkelerde güçlenen milliyetçi tutumların ortaya çıkardığı baskı ve gerilimler tüm söylem-eylem ilişkileri üzerindeki dengeleri değiştirmiştir. Egemen söylemin oluşturulması için gerekli kurumsal bağlamın aktörleri arasında ortak bir ulusüstü perspektif geliştirilmiş görünmesine rağmen, Avrupa halkları arasında uygulanabilirlik düzeyinde bağlayıcılık kazanabilmiş bir bilinç ortamı yaratma noktasında zaman zaman ulusal güç odakları arasındaki anlaşmazlık ve çelişkilerle karşı karşıya kalan bir eylem alanı oluşmuştur¹¹. Sonuç olarak, AB bütünleşmesi kapsamında üye ve aday ülkeler arasında daha farkındalıklı bir Avrupalılaşma bilincinin belirginleşmesi için temel demokratik insan haklarını gözetken ve kültürel çeşitliliğe önem veren dengeli bir sosyo-politik model geliştirmeye odaklı politikaların ulusüstü düzeyli bir kurumsal derinleşme gündemine önem verdiği ölçüde ulus-devlet politikalarını ilgilendiren toplumsal ve kültürel konuların bu derinleşmeyi dikkate alabilen bir genişleme süreci dahilinde yürütülmesi gerekliliği aşikâr görünmektedir. Avrupalılaşma politikaları üzerinden AB'nin kurumsal aktörleri arasında Avrupa(lılık) kavramının ne düzeyde bir tanınma yaratabileceği konusu ilgili tüm aktörlerin ve halkların çıkarlarını yönlendiren küresel dinamiklerle de doğrudan bağlantılı olduğundan, söz konusu çıkarlar arası uzlaşmacı bir tutumun ne ölçüde etkinlik gösterebileceği açısından da önemli bir ipucu sunacaktır.

¹⁰ Söz konusu çalışmaların bazıları için genişletilmiş literatür çalışması olarak bkz. Ek 2.

¹¹ Detaylı bir çalışma için Cengiz Dinç, **Avrupa Birliği: Kimlik, Siyaset, Ekonomi, Genişleme**, Ankara: Seçkin Kitabevi, 2019.

3.2.3.2. Krizler Avrupası ve Toplumsal Dinamiklerin Dönüşümü

Her kimlik yaratım sürecinin doğası gereği benimsenen belirli değerler, farklı etnik, kültürel ve toplumsal koşullar karşısında bir tür hakimiyet ve meşruiyet arayışını barındırır ve söz konusu farklılıklar içinde bu tür bir yaratımın beraberinde her kimliğin kendi kendini siyasallaştırarak başka bir kimlik tanımı ya da algısı üzerinden bir 'öteki' yaratması kabul edilebilir bir sonuçtur (Giddens, 2002:243). Bu durumda, dünya toplumunu oluşturan farklı topluluklar arasındaki iletişim ortamında eşitlikçi bir etkileşim alanı ortaya koyulabilirken, siyasi anlamda mükemmel bir eşitlik ilişkisi geliştirilemeyecektir. Dolayısıyla, çok kültürlülük ve çeşitlilik her durumda pürüzsüz bir eşitlik anlamına gelmeyebileceği gibi, toplumsal çatışma ve ayrılmaları da beraberinde getirebilir.

Avrupa'nın kurumsal ve normatif düzeyli birlik ve bütünlüğü yönünde ilk adımları atarak Birliğin kurucuları arasında yer alan Almanya, Fransa ve Hollanda gibi üye ülkelerde 21. yüzyılın beraberinde getirdiği içsel ve dışsal yapısal sorunlar karşısında aşırı sağın hızla yükselmesi ve popülist söylemlerle birlikte entegrasyon süreçlerini yönlendiren Avrupa normları ile ne ölçüde bir uyum ve bağlılık yansıttığı sorusu, tüm Avrupa ve Dünya toplumunun dikkatini Avrupalılaşıma kavramının sosyal ve toplumsal boyutları üzerinde oldukça endişe verici ve tartışmalı bir diplomatik gündeme yönlendirmiştir. Bu doğrultuda, ulusüstü ve ulusal aktörlerin temsil ettikleri kimlikler açısından bir Avrupalılaşıma krizinin habercisi olup olmadığı da sürecin söylemsel dinamikleri üzerinde farklı bir algılamaya alan açan önemli bir sorunsal olarak Avrupa (Birliği) kuralları ve değerleri özelinde dönüştürücü ve birleştirici gücünü daha fazla sorgulatan bir Birlik Avrupasına yönelik ayrılıkçı eğilimler yaratmış, Avrupalılaşıma karşıtı söylemleri de farklı bir ötekileştirme boyutuna taşımıştır. Özellikle Avrupa Birliği entegrasyonu süreçlerinin ilk aşamalarında Avrupalılaşıma politikaları ulusüstü düzeyli rasyonel ve normatif bir yapılanma fırsatı olarak ön plana çıkarılmış iken, zaman içinde farklılaşan siyasi, ekonomik, hukuksal ve askeri ilişkiler içinde değişen ulusal çıkarlar arasındaki çatışmalar sonucu Avrupalılaşıma dinamikleri de tüm Avrupa kurumları ile halkları arasında çok boyutlu bir belirsizlik ve kriz yönetimi gerektiren bir risk ortamını da yaratmıştır. Birliğin genişleme süreçleri içinde üye sayısındaki her artışla birlikte değişen karar

mekanizmalarıyla güncellenen işleyiş kuralları sonucu tetiklenen organizasyonel sorunlar, üyelerin ulusal ve toplumsal çıkarları konusunda da belirli uzlaşmazlıkları kaçınılmaz kılmıştır. Bu noktada gözlemlenen iletişim ve koordinasyon eksiklikleri, ulusüstü düzeyde benimsenmiş ortak değerlerin sürdürülebilirliği açısından ulusal düzeyli aktörler arası ilişkilerin akışını yönlendiren belirli ekonomik ve siyasi yaklaşımları farklılaştırdığı kadar, ortak bir toplumsal ruh ve Avrupalılık kültürünün yayılarak benimsenmesi bağlamında da Avrupalılaşma karşıtı olarak gelişen tepkisel bir söylem boyutu ve bazı ulusal/yerel kimlikler üzerinde ötekileştiren bir kimlik algısı ortaya çıkarmış görünmektedir. Tüm bu içsel çatışma ve kriz ortamı AB'nin uluslararası politikadaki güçlü konumu itibarıyla oynadığı küresel aktör rolünün parametreleri üzerinde tutarsız bir çerçeve oluşturmuş, dış dünyanın karşı karşıya kaldığı daha geniş ölçekli siyasi, ekonomik ve askeri sorunlar karşısında zayıf ve yetersiz kalmaya başlayan bir aktörü önemli bir güvenlik sorunuyla tehdit altında bırakmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırıları, 2008 finansal krizi, mülteci sorunu ve Brexit süreci gibi yalnızca Avrupa toplumunun değil, tüm küresel toplumun gündeminde de önemli izler bırakan bir tarihsel sürecin uluslararası ve ulusal dinamikleri içinde Birliğin dağılması olasılığı tartışmalarına kadar uzanan çok çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyokültürel ilişkilerin geleceği bağlamında riskli bir zemin oluşturmuştur. Bununla birlikte, Avrupalılaşma süreçlerinin söylemsel düzeyde bir tür arabuluculuk yaparak yansıtmaya çalıştığı ortak değerler bilinci de sürecin yarattığı güvensizlik ortamından etkilenecek üyeler arasında bütünleştirici olmaktan çok, ulusal dokuların doğasına yönelik bir tehdit algısı yaratmaya başlamıştır.

Sonuç olarak, Birliğin ve dolayısıyla Avrupa toplumunun çok kültürlülük ve çeşitlilik ekseninde tasarlanan geleceğine dair örtük bir ayrışma sürecini tetikleyen kimliksel bir çok kutupluluk içinde kurumsal ve toplumsal aktörleri karşı karşıya getirmiştir. Bu yönde Avrupa maskelerin ardındaki yüzünü gösterdiği tepkisel bir konuma taşınırken, kendi kendini dönüştürücü bir etki yaratan Avrupalılaşma söylemi beklendiği gibi birleştirici bir çözüm olmak yerine, iç ve dış politikada farklılaşan söylemsel temsiller arasında kalan, özellikle Avrupalı olanlar ile olmayanlar ayrımında AB'nin kendi kendine attığı bir düğüme dönüşüp dönüşmediği tartışmalıdır. Kriz temelli bir Avrupa odağında dönüşen bölgesel toplumsal dinamikler içinde gittikçe yoğunlaşan belirsizlik

ve çatışmalar, Avrupalılaşma söyleminin gölgeleriyle bir yüzleşmeye maruz kalan küresel aktörlerin üzerinde sahne aldığı bir dünya toplumunun da senaryosunu değiştiren yeni oyuncular ve roller yaratmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE MEDYA TEMSİLİ ÜZERİNE

POSTYAPISALCI BİR SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ:

AVRUPALILAŞMA VE DEĞİŞEN ALGILAR

Söylem çözümlemesinin kuramsal tartışmalarının kökenleri dilbilimci bir çerçeveden hareketle geliştirilmiş olsa da, Allthusser, Gramsci, Habermas, Gadamer gibi düşünürlerin katkılarıyla eleştirel söylem çözümlemesi üzerinde (ESA) interdisipliner bir bakış sunan Frankfurt Okulu'nun çalışmalarından ve benzer biçimde çok yönlü bir yaklaşım benimseyen Foucault, Chomsky gibi dil felsefecilerinden yola çıkarak özellikle sosyal bir yaklaşımı ön planda tutmaya başlamıştır (Sözen, 2004). Araştırma konusunun odağında kalabilmek amacıyla, burada postyapısalcı bir kapsamda medya dilinin çözülmesi üzerinde durulacaktır. Söylem kavramının kökeni gidiş-geliş anlamında kullanılan Latince *discurrere* sözcüğünden İngilizceye *discourse* olarak taşınmış sözcük ile bağlantılıdır (Sözen, a.g.e). Zamanla farklı anlamlar üstlenerek sosyal dinamiklerle iç içe geçmiş insanın ve dolayısıyla toplumsal grupların dönüşen doğasını dilbilim ve medya gibi iletişim kanalları yoluyla anlamaya yoğunlaşan çözümlemeler (Chomsky, 2001) açısından da bugünkü kavramsal rolüyle önemli bir analitik gözlem aracı haline gelmiştir.

Farklı ideolojik değerler ve güç ilişkileri yoluyla toplumsal yapılar arasındaki sosyokültürel çeşitliliğin kurumsal boyutlu yansımaları incelendiğinde, bu kurumları inşa eden siyasi ve sosyal aktörlerin ne tür ortak toplumsal öğeleri ve değerleri dikkate aldığı önem kazanmakla birlikte, kitle iletişim araçlarıyla gelişen gündemde ön plana çıkan belirli konu ve olaylar bağlamında hangi olgulara yer verildiği çoğunlukla belirli dilsel seçimler üzerinden toplumun temel dinamikleri yönlendiren bir takım sembolik yan araçlar da geliştirmektedir. Postyapısalcı kuramsal çerçevede belirli dilsel pratikler sonucu gelişen her söylemsel alan kendi doğasını yansıtan belirli bir kolektif algı düzeyi üzerinde yaratırken, bu tür bir algı yönetiminin parçası olarak kendine özgü bir sosyal gerçeklik alanı, yani söylemsel bir boyut ortaya çıkarır. Dolayısıyla, gerçeklik konusunda farklılaşan kavrayış modellerine göre değişen sosyal nesneler ve

öznelerin oluşturduğu toplumsal dinamikler içinde ortaya çıkan farklı anlam kodlamaları bağlamında kullanılan dilsel ögeler de bir tür güç sembolüne dönüşürken, dilin geleneksel anlamıyla yalnızca belirli yapısal ögeleri bir araya getirerek bir tür kurallar dizimi oluşturan niceliksel bir sistemden ibaret olmadığı anlaşılmıştır. Bu açıdan salt bir iletişim aracı olmanın ötesinde dilin üstlendiği niteliksel rol bağlamında gelişen sosyal ve felsefî içeriğini yansıtan söylem, farklı öznelerden yansıyan algısal gerçeklikler üzerinde kendi nesnelerini doğuran belirli politikaların sınırlarına özgü ögeleri ön plana çıkaran sistematik bir düzlem içindeki temsili pratikler olarak tanımlanabilir (Foucault, Dreyfus & Rabinow, 1982; Aydın-Düzgit, 2011 içinde). Bu kapsamda gelişebilecek farklı olasılıklar, tek bir gerçeklik dünyasının varlığını da olasılıksız kılmakla birlikte, bir tür kurumsal merkezi güç mücadelesi olarak farklı değerlendirme ve görü düzeyleri arasında önemli bir rekabetçi alan yaratırken, çoklu söylemsel dünyaları da beraberinde getirecektir.

Van Dijk'e (2003) göre, söylem çözümlemesi yöntemi görünen yapısal ögelerin ötesinde dil pratiklerinin barındırdığı daha büyük resmi görmeye çalışarak toplumsal ve sosyal yapılara yansıyan farklılıklar arasındaki ilişkiler bütünüyle ilgilenir. Bu bağlamda dinamik ve karmaşık bir iletişim ve etkileşim aracı olarak gelişen dilin değişken doğası içinde paradigma değişimleri ile birlikte söylemler arası çeşitliliğin de yapılanma süreçleri üzerinde etkin bir rol üstlendiğini gözlemlemek mümkündür. Paylaşılan haberler yoluyla belirli bir ideolojik ve sembolik güç kullanımı bağlamında medyanın ne tür bir anlayış benimsediği ve bu yönde nasıl bir dil kullandığı siyasi, toplumsal ve kültürel bakış açıları arasındaki dinamiklerin seyri üzerinde çoğu zaman belirleyici bir rol oynamaktadır.

AB-Türkiye ilişkilerine büyük ölçüde yön veren kurumsal ve siyasi aktörler arası etkileşime yön veren güncel politikalar özellikle sosyal, toplumsal ve kültürel izdüşümleri ile birlikte dikkate alındığında, Avrupalılaşma süreçlerinin işleyişi içinde gelişen kavramsal algılar ve ilgili aktörler arası kurumsal dinamikler üzerinde medya temsilinin önemli yansımalar oluşturduğu açıkça gözlemlenmektedir. Söz konusu kurumsallaşma süreçlerinin beraberinde farklı bir toplumsal aktör olarak da medyanın belirleyici bir rol üstlenmiş olması noktasında ne tür bir demokratik role hizmet

ettiğinin çözümlenmesi Avrupalılaşıma kavramının çok yönlü parametreleriyle birlikte daha bütünsel bir bakış açısıyla çözümlenmesini sağlayacaktır. Bu anlamda, AB tek bir çatı altında yalnızca kendi üyelerinin değil, coğrafi olarak Avrupa üzerinde konumlanan tüm ülkelerin medya politikaları için de bir tür birlik ve ortaklık kurma hedefinden yola çıkarak tüm hükümetlerarası çalışma programlarının adımlarını bu yönde atmaya önem vermiştir. Özellikle 1976 yılı itibariyle ilgili amaç doğrultusundaki düzenlemelerini daha sistematik bir alana taşıyan Avrupa Konseyi, medya için demokrasinin en temel araç olduğu gerçeğini benimsemiştir. 1981'den sonra da medya alanındaki tüm etkinlik ve çalışmalarını İnsan Hakları Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak uygulamaya geçmiştir (Acar, 2008). Aynı zamanda AB Komisyonu, ortak bir Avrupalı kimliğinin benimsenmesine yönelik olarak kültürel çeşitliliğin korunmasına da özen gösteren ulusüstü düzeyde bir görsel-işitsel politika alanı oluşturarak ortak bir Avrupa medya kültürünün tanımlanması yönünde medya politikaları geliştirmeye çalışmıştır. Ancak, Avrupalılaşıma adına atılan tüm bu adımlara rağmen, ulusal işleyiş süreçlerinde belirli hassasiyetlerden kaynaklı önyargılı bakış açılarının süregeldiği ve üye ülkelerin medyasında paylaşılan habercilik diline yansıdığı gözlemlenebilir (Arsan, 2016). Dolayısıyla, Avrupalılaşıma olgusunun beraberinde önemli bir tartışma konusu olarak gündeme gelen temel demokratik hak ve özgürlüklerin, kültürel çeşitliliğin içinde Birlik duygusunun korunmasına ilişkin konuların AB-Türkiye ilişkilerine yansıyan dinamikler açısından medya temsilinin üstlendiği söylemsel rolün analitik bir düzlemde değerlendirilmesi, kurumsal işleyiş süreçlerindeki ilgili aktörler arasında yaşanan dalgalanmaların boyutlarına farklı bir kaynak yoluyla erişilen verinin akademik bir boyuttan tartışmaya açılmasına olanak tanıyacağı gibi, taraflar arası gelişen algılar konusunda basının nasıl bir 'hikaye anlatıcısı' ya da 'toplumsal bir (söylem) aracı' rolü üstlenerek sahneye çıktığını ve bu yönde ne tür bir iletişim alanı yansıttığını anlamaya dönük biçimde daha net bir gözlem ortaya çıkarabilecektir.

Siyaset-medya arasındaki söz konusu söylemsel ilişkiler boyutu daha yakından dikkate alındığında, yerel seçimler, toplumsal ve siyasi aktörler arasında temel demokratik hak ve özgürlüklerin korunması ve çok kimlikli kültürel bir ortamda sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli bir aktif diyalog alanı yaratmakla birlikte,

ilgili söylemsel süreçlerin beraberinde getirdiği öznelleştirilmiş, gerçeklik ötesi (*post-truth*)¹² sosyal bağlamların dinamikleri içinde demokratik değerlerin ne tür bir tablo yansıttığı ise tartışmaya açıktır. Bu aşamada, araştırmaya konu olan söylemsel inceleme 31 Mart 2019 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) seçimlerinin yenilenmesine yönelik Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından seçimlerin iptal edilmesi yönünde resmi kararın alınmasını izleyen sürecin Hollanda ve Türk basınına yansımalarını kültürlerarası bir bakışla ele alırken, ilgili gazetelerin ne tür bir aktör olarak konuya haber niteliği kazandırdığını iki temel soru odağında postyapısalcı bir çözümleme yoluyla incelemeye çalışacaktır: söz konusu ülkelerde basın kavramsal boyutu (Avrupalılaşma) araç olarak alıp kurumsal bir söylem geliştirilmesine ve Avrupa değerleri vurgusuna hizmet eden bir ‘anlatıcı’ olarak mı ortaya çıkmaktadır, ya da içinde bulunduğu toplumsal kültürün ve sosyal dinamiklerin bir parçası olarak kendi söylemini geliştirirken destekçisi olduğu ideolojik yaklaşıma ve siyasi değerlere hizmet eden bir ‘aracı’ rolü oynamayı mı seçmektedir? Böylelikle araştırma konusuna örneklem olarak seçilen siyasi gündemin haberleştirilmesi noktasında medyanın kitlesel algı yönetimi üzerindeki tartışmasız rolü dikkate alındığında, farklı haber kaynaklarınca sunulan gerçeklikler üzerine ulusal ve uluslararası basının bilgiyi aktarırken ne ölçüde bir toplumsal sorumluluk bilinci üstlenerek gazeteciliğin evrensel, etik ve demokratik değerlerine özen gösterdiğine yönelik bir çözümleme sunulması ve sonuç olarak, bu tür bir karşılaştırmalı kavramsal yaklaşım yoluyla belirli bir örneklemin tek bir kuramsal çerçeve üzerinde uygulanabilirliğinin incelenmesi yerine, çalışmaya konu olan örneklem bağlamında ilgili kuramsal çerçevenin tartışılan kavramlardan yola çıkarak daha kapsamlı bir analitik değerlendirme geliştirilmesi mümkün olacaktır.

4.1. 31 Mart 2019 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlık Seçimleri Örnekleminde Hollanda ve Türkiye Basınında Avrupa Değerleri

Oldukça uzun bir süre sonra Cumhuriyet Halk Partisinin 31 Mart 2019 İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinin galibi olması hiç şüphesiz önemli bir

¹² 2016 yılında *Oxford Sözlüğü* tarafından yılın kelimesi olarak seçilmiştir. “Word of the Year” 2016”, (Çevrimiçi) <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> Erişim tarihi: 28 Temmuz 2021.

kırılma noktası olmakla birlikte, Cumhur İttifakı ve Millet İttifakı liderleri arasındaki oy oranlarının birbirlerine yakınlığı nedeniyle seçimlerin güvenilirliği ve geçerliliği konularında sonuçların açıklanmasının hemen ardından oldukça gerek yerel, gerekse küresel siyasi arenada tartışmalı bir rekabet alanına sahne olmuştur. 31 Mart 2019 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediye (İBB) Başkanlığı seçim sonuçlarına ilişkin Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adayı Ekrem İmamoğlu'nu Büyükşehir Belediye Başkanı olarak ilan etmesi üzerine, Cumhur İttifakı kanadını temsilen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile Milliyetçi Halk Partisi (MHP) söz konusu seçim sürecine usulsüzlük karıştığını ileri sürerek YSK sonuçlarına itiraz etmiş ve seçimlerin iptaline yönelik bir talepte bulunmuştur. YSK bu itirazın ardından süreci tekrar değerlendirerek *"sandık kurulu başkan ve üyelerinin kamu görevlisi olması zorunluluğuna uyulmaması"* ve güvenliği zedeleyici olarak nitelendirdiği bazı koşulları gerekçe göstermiş ve seçimin iptal edildiğine yönelik 6 Mayıs 2019 tarihli resmi kararla birlikte 23 Haziran 2019'da seçimlerin yeniden düzenleneceğini açıklamıştır (YSK, 2019). Bu noktada 31 Mart 2019 seçim sonuçlarına yansıyan yerel dinamiklerin öncesinde siyasi ve ekonomik atmosferin ne yönde bir değişim rüzgarından etkilendiği ve nasıl bir toplumsal dönüşümü biçimlendirdiği üzerine geçmişe dönük kısa bir değerlendirme sunmak yararlı olacaktır: 1994 İstanbul yerel seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın Büyükşehir Belediye Başkanı seçilmesi ile başlayan sürecin adım adım yerelden ulusala taşınarak Türkiye'nin siyasi ve ekonomik dinamikleri üzerindeki belirleyici rolünü 2000'li yıllara gelindiğinde daha da güçlendirmiş olduğu aşıkardır. 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi uygulamaya konmadan önce Erdoğan'ın hlk oylarıyla 12. Cumhurbaşkanı seçilmesine kadar uzanan 1994-2014 yılları arasındaki 20 yıllık süreçte AKP tabanlı bir iktidar döneminin nüvesini oluşturduğu gözlemlenebilir. Öte yandan, 2014 seçimlerinin ardından gelişen süreçte önemli ekonomik bölgelerde CHP'nin daha çok söz sahibi olmaya başlaması, 1994 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nı kazanmasından bu yana yerel yönetimler üzerinde süregelen İslami etkinin yavaş yavaş merkezi konumdaki bölgelerden uzaklaşmasına yol açmıştır. 2014-2019 yılları arasındaki dönemde alternatif çözümler ile ekonomik ve siyasi statükosunu geri alma çabalarına yönelen AKP'nin 2019 seçimlerini yeni bir fırsata dönüştürmek için MHP ile ittifak

arayışlarına girerek farklı bir strateji izlemesi ise daha fazla oy kaybını beraberinde getirmiş ve güç dengelerini önemli ölçüde değiştirmiştir. 2019 seçim sonuçlarına yansıyan tüm bu gelişmelerin beraberinde özellikle yerel yönetimlerdeki güç dengeleri açısından ulusal ölçekte ‘AKP sonrası dönem’e doğru evrilen bir dönüşüm süreci içinde gittikçe yoğunlaşan siyasi ve ekonomik dinamiklerin Millet İttifakı’nı temsil eden muhalif kanadı ön plana çıkararak güçlendirdiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda İBB özelinde 31 Mart seçimlerinin yeniden düzenlenme kararının alınması ise AKP-CHP ekseninde gittikçe yükselen gergin diyalogların yarattığı kutuplaşmanın boyutlarını önemli bir demokratik sorunsal merkezinde yoğunlaştırırken, medya ve siyasi iktidar arasındaki söylemsel güç ilişkileri yoluyla hem ulusal hem de uluslararası ölçekte önemli tartışmaları gündeme taşımıştır (Esen & Gümüşçü, 2019).

Avrupa Birliği’ne entegrasyon ve demokratikleşme süreçleri odağında söz konusu iktidar ve muhalif partiler arasında gittikçe yoğunlaşan kutuplaşma ortamının 31 Mart 2019 tarihli İstanbul yerel seçimlerine usulsüzük karıştırıldığına dair iddialarla birlikte iktidarın seçimlere itiraz talebinde bulunmasıyla sonuçlanan ve ardından Yüksek Seçim Kurulu’nun (YSK) resmi kararı doğrultusunda seçimleri iptal ederek 23 Haziran 2019 için yeni bir seçim tarihi açıklamasına dek uzanan gelişmeler, ülkede siyasi ve ekonomik çalkantılar yarattığı kadar, Türkiye siyaset tarihinde bir ilk olarak adını duyurması bakımından medyaya da yansarak ulusal ve yabancı basının gündeminde büyük yankılar uyandıran bir konuya dönüşmüştür.

Çalışmanın devamı, Hollanda ve Türkiye başlıca gazetelerin İstanbul yerel seçimlerine ilişkin haberlerini nasıl değerlendirdiği, olayı ne tür manşetler ve başlıklar altında nasıl bir perspektiften ele aldığını dikkate alarak iki ülke basınına ait medya temsili odağında karşılaştırmalı bir söylem çözümlemesi sunacaktır. Araştırmanın nihai hedefi, sözü edilen kritik süreçte Avrupa basınına yansıyan haberlerin Hollanda basını üzerinden bir tür temsili analizi ile Türkiye’deki basına ait söylemlerin ortaya koyduğu siyasi ve toplumsal dinamikler üzerindeki algısal yansımalarla ilişkin olarak, Türkiye’nin Birliğe aday üyeliği odağında Avrupa değerlerine atfedilen önem ve çok çeşitli kurumsal uygulamalar dikkate alındığında, İBB seçimlerinin yenilenmesine yönelik resmi karar özelinde, basında gelişen söylemler yoluyla ‘normatif Avrupa’

standartları karşısında belirli gazetelerin ne tür değerleri ön plana çıkardığı üzerine bulgulara varmaktır.

4.1.1.İBB Seçimlerinin Tekrarına İlişkin Kararın Hollanda Basınında Temsili

Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) 31 Mart 2019 tarihinde düzenlenen İBB Başkanlık seçimlerinin ardından iptal kararının alınmasına dek uzanan tartışmalı ortam küresel basınını ilgisini çeken önemli bir gündem yarattığı gibi, Hollanda basınını temsil eden gazetelerin tarihsel bir sürecin parçası olarak haber konusu yaptığı geniş yankılar uyandıran önemli bir kırılma noktası ortaya koymuştur. İstanbul yerel seçimlerine yönelik iddialar ve iptal kararına ilişkin tartışmalı gündem Hollanda'nın en çok okunan ulusal gazetelerinde belirli bir ideoloji ve/veya söylemden bağımsız, objektif ve tarafsız haberciliğin yansımalarına yönelik değerlendirmelerin gözlemlenmesi açısından Türkiye'deki ulusal gazete haberlerinden farklı olarak oldukça tarafsız bir üslupla betimleyici bir habercilik yaklaşımı kullanmaları dikkat çekicidir.

Araştırma kapsamında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinin 6 Mayıs 2009 tarihinde iptal edildiğini duyuran YSK kararına dek geçen süreci ve iptal kararının ardından seçimlerin 23 Haziran 2019'de tekrarlanacağı yönündeki açıklamaları Hollanda basınını temsilen ulusal çapta yayın yapan başlıca gazetelerin ne tür vurgu ve başlıklar yoluyla haberlerine dahil ettiği değerlendirilmiştir. 31 Mart 2019 tarihli İstanbul yerel seçimleriyle ilgili gündemi Hollanda basınında haberleştiren ulusal gazetelerin (*Trouw*, *De Volkskrant*, *NRC Handelsblad*, *De Telegraaf*, *Reformatisch Dagblad*, *Het Parool*, *Nederlands Dagblad*, *Algemeen Dagblad*) temsil ettikleri fikirsel kökenler arasındaki farklılaşan perspektiflerine rağmen, evrensel değerlere saygı prensibinden yola çıkarak ve ortak bir nesnellik çerçevesinde demokrasiye saygı vurgusu üzerinden yaklaşarak konuyu belirli bir merkezde tarafsız birer duruşla ele aldıkları görülmektedir. Bu yönde çalışmanın Hollanda kanadını oluşturması açısından ülkenin en köklü ve en yüksek tirajlı gazeteleri olarak öne çıkan *Trouw* (Hristiyan geleneği merkezli), *de Telegraaf* (sağ merkezli), *NRC Handelsblad* (sosyal liberal) ve *de Volkskrant* (sosyal demokrat) gazetelerindeki söylemlerin noktaları ilgili kanalların internet sitelerindeki haber yazıları üzerinden

sırasıyla incelenmiştir. Özellikle seçimlerin tekrarına yönelik YSK açıklamasına ilişkin kararın alınması öncesindeki türbülanslı süreçte ve kararın ardından adı geçen gazetelerin gündemlerinde konuya yer verilip verilmediği, haberleştirildiyse ne tür başlık ve vurgular altında paylaşıldığını değerlendirmek amacıyla gazetelerin kullandığı haber diline yansıyan belirli bir medya temsili olup olmadığı söylem çözümlemesi yoluyla çerçeveleme yaklaşımı temelinde gözlemlenmiştir.¹³

4.1.1.1. Trouw Gazetesinin Haber Sunumu

Trouw gazetesi 31 Mart seçimlerini izleyen bir sonraki gün 1 Nisan 2019 tarihinde “*AKP’nin bugüne dek hiç görülmeyen yenilgisi Erdoğan’ı sadece gülümsetti*” manşeti altında duyurduğu haberi seçimlerin hemen ertesindeki sabah saatlerinde İstanbul caddelerine iktidar partisinin liderleri Cumhurbaşkanı Erdoğan ile AKP İBB Başkanlığı Adayı Binali Yıldırım’ın birbirlerine gülümseyerek poz verdiği “*Gönül Belediyeciliği Kazandı: Teşekkürler İstanbul*” sloganlı postere¹⁴ atıfta bulunarak başlatmış ve Erdoğan ile Yıldırım’ın seçim sonuçları netleşmeden İstanbul başkanlığını kazanmış gibi yansıtılan vakur tebessümlerine dikkati çekmiştir. İktidar yandaşı basının da nihai olmayan güncel sonuçları muhalefetin aleyhine yönelik paylaşımlarda bulunmasına rağmen, Yüksek Seçim Kurulu’nun aynı gün içinde akşam saatlerinde yayınladığı değerlendirmenin ardından, yaklaşık 30.000 oy farkla CHP’nin İBB Başkanlığı seçimlerinde önde olduğunun öğrenilmesi üzerine konunun asıl yüzünü ortaya çıkaran resmi tablonun AKP liderleri arasında yarattığı şaşkınlık ve bu defa gülümsetmeyen farklı bir gerçekliğe dönüşen gelişmelerle ilgili detaylar haberin devamında yer almıştır. Özellikle 1994 İstanbul yerel seçimlerinde Erdoğan’ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı’na getirilmesiyle başlayan siyasi başarısının

¹³ NRC Handelsblad ve de Volkskrant gazetelerine Türkiye üzerinden sınırlı erişim sunulması nedeniyle adı geçen kaynaklardan elde edilen verinin araştırmanın sınırlılıkları kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Çalışmanın söz konusu iki gazeteyle ilişkin çözümlemeleri daha fazla verinin dikkate alınabileceği bir potansiyeli de barındırdığı için farklı kaynaklarla daha kapsamlı bir değerlendirmeye taşınabilecek biçimde her türlü olası katkıyla zenginleştirilmeye açık biçimde erişilebilen verinin sınırları dahilinde bir gözlem paylaşılmıştır.

¹⁴ Gazetenin ilgili görseli için bkz. Ek 1.

ardındaki süreç dikkate alındığında, ulusal gücün kazanılmasında İstanbul'un ne kadar kilit bir rol üstlendiğine değinilirken, 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle ilgili referandum sürecinin de bir parçası olarak Türk basınında önemli bir gündem konusu yaratan *“İstanbul’u kaybedersek, Türkiye’yi kaybederiz.”* ifadesiyle Erdoğan'ın herkesten daha fazla İstanbul'un önemini kavradığını hatırlatan bir alıntı olarak da ilgili bölüme eklenmiştir. Haberin bir başka odak noktası ise İstanbul, Ankara, Antalya ve Mersin gibi Türkiye'deki büyükşehirlerde AKP'nin büyük bir yenilgiye uğradığı, hatta yıllardır partinin tartışmasız kalesi olarak korumacı konumlarını sürdüren, muhafazakâr çoğunluğun oluşturduğu iç bölgelerdeki seçmenlerin oy kullandığı bazı ilçelerde dahi seküler, muhalif parti CHP'nin söz sahibi olduğu yönünde çarpıcı açıklamalar getirmektedir. Ülkede süregelen ekonomik sorunlar ve kriz ortamının beraberinde AKP'nin yaşadığı bu tür bir dönüşüm sürecindeyken uğradığı büyük oy kaybı karşısında Erdoğan'ın AKP nezdinde kusurlarını kabul ederek taşıdıkları görev bilinciyle içinde eksikliklerini gidereceklerine ilişkin yaptığı açıklamalar ve bu yöndeki vaadi yazının bir sonraki bir alt konusu olarak dikkati çekmektedir. Tüm bu gelişmeler ışığında haberin son bölümü ise muhalefet kanadında bir kutlama ortamına dönüşen söz konusu galibiyeti Türk demokrasisinin hala etkinliğini ortaya koyabildiğini gösteren önemli bir sonuç olarak değerlendirmiş ve demokrasinin Türkiye siyaseti üzerindeki değişken rolüne ilişkin bir vurguyla haberi tamamlamıştır: *“Yıllardır yaşadığı kayıplar ve acizliğin ardından, Türk demokrasisinin düşse de yeniden ayağa kalkabileceğini muhalefet anlamış görünmektedir.”* (Ingleby, 2019a).

Aynı gazetenin 6 Mayıs 2019 tarihinde seçimlerin tekrarına ilişkin olarak yayınladığı haberi *“Erdoğan'ın Partisi İstedliğini Aldı: İstanbul'da kaybedilen seçimler tekrarlanıyor”* başlığı altında vermiştir (Ingleby,2019b). İktidar partisinin oyların yeniden sayılmasına yönelik taleplerle başlayan itiraz sürecinde az bir farkla CHP Adayı Ekrem İmamoğlu'nun tekrar galip gelmesi üzerine haftalar boyunca süregelen tartışmaların ikinci bir seçim düzenlenmesine kadar uzanan talebin onaylandığını duyuran ilgili haberin detaylarında gazetenin İstanbul muhabiri Melvyn Ingleby, Yüksek Seçim Kurulu'na alınan bu resmi karar ile birlikte Türk demokrasisinin güvenilirliği konusunda o güne dek eşi görülmemiş bir darbe yaşandığını belirterek

uzun süredir ülkedeki otoriter bir siyaset geleneğinin baskın rolünü korumasına rağmen, 1950 yılından bu yana seçim sonuçları konusundaki anlayış ve saygının daima sürdüğünü de vurgulamaktadır. Aynı zamanda AKP çoğunluğunun korunduğu ilçe merkezleri ve il meclisinde sonuçların geçerliliği kabul edilmekle birlikte, sadece belediye başkanlığı seçim sonuçlarına yönelik olarak 'organize usulsüzlük' ve 'genel bir karışıklık' yaşandığı yönündeki tartışmaların ardındaki mantıksal işleyişin ne tür bir tabloyu yansıttığına da değinen Ingleby demokrasinin doğasını barındıran çok temel bir prensibin söz konusu işleyiş sürecinde tartışılabilir bir noktada bulunduğuna değinmiştir. Ingleby, "Muhalifler" alt başlığı ile sunduğu bölümde bu tür bir sonucun AKP üyeleri arasında önemli bir memnuniyetsizlik ortamı yarattığı ve görüş ayrılıklarının beraberinde parti içinde bir muhalif kesim ortaya çıkardığını açıklamaktadır. Haberin devamında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın konumu açısından ise partinin iç dinamiklerine yansıyan bu tür tartışmalı bir tablonun uzun vadede önemli sonuçları olabileceğine de dikkati çeken Trouw muhabiri Ingleby, haberin son bölümünde konuyu İmamoğlu cephesine taşıyarak İstanbullu seçmenler arasında katıldığı bir iftar sofrasında çekilen video kaydı görüntüleriyle ilgili izlenimlerine yer vermiştir. Özellikle Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik kriz koşulları dikkate alındığında, 23 Haziran için düzenlenecek ikinci bir seçim kampanyasının piyasalarda daha büyük dalgalanmaları beraberinde getirmesi yönündeki olasılıklar konusunda İmamoğlu'nun seçmenlerine buruk bir gülümsemeyle "*Her şey çok güzel olacak.*" ifadesindeki vaadini vurgulaması ve "*Umudunuzu asla kaybetmeyin.*" diyerek yeniden yapıcı bir diyalog ortamı içinde koruduğu olumlu tutuma yönelik detaylarla birlikte haber metni tamamlanmıştır.

4.1.1.2. De Telegraaf Gazetesinin Haber Sunumu

Hollanda'nın en fazla okunan gazeteleri arasındaki *De Telegraaf* ise 1 Nisan 2019 tarihli manşetinde "*Erdoğan'ın partisi kaybettiği şehirlerde mücadele veriyor*" ifadesini kullanırken, haberin odağında seçimi takip eden ertesi gün resmi ve nihai oylar henüz tamamlanmadan "*Gönül Belediyeciliği Kazandı: Teşekkürler İstanbul*" başlığıyla İstanbul caddelerine asılan Erdoğan posterini paylaşan bir görsel eşliğinde AKP'nin başkan adayları arasında geçici sonuçların doğruluğunu sorgulayan tartışmaları gündeme getirmiştir. Özellikle Başkent Ankara ve Büyükşehir İstanbul'da

Erdoğan'ın partisinin oyların çoğunu kaybettiği belirtilirken, ilgili şehirlerde oyların yeniden sayılmasına ilişkin Erdoğan ve AKP'li adaylar cephesinden gelen talepler ve sayım sürecine usulsüzlük karıştığı yönündeki iddialar sonucu YSK'nın bu yönde izleyeceği tutum ve alacağı kararlara göre kritik bir noktaya taşınan güncel gelişmeler yazının ana temalarını oluşturmuştur. *Trouw* gazetesinin de değindiği gibi, seçim sonuçlarının ardındaki başlıca neden olarak Türkiye'deki ekonomik duruma odaklanırken, iktidar-medya ilişkileri arasındaki güç dengeleri açısından da daha uzun vadeli bir süreç üzerinden konuyu aşağıdaki ifadelerle ele almıştır:

"Erdoğan'ın tarihi yenilgisinin ana sebepleri ekonomideki durgunluk ve yüksek enflasyon. İkisinin de sebebi Erdoğan yönetimi altındaki ekonomi politikaları... Asıl soru şimdi Türkiye'de ne olacağı? Bir yanda medyanın büyük bir kısmı hala Erdoğan'ın elinde. Ayrıca anayasadaki değişiklikler sayesinde ülkenin cumhurbaşkanı çok geniş yetkilere sahip. Bir sonraki cumhurbaşkanlığı seçimi 2023 yılında yapılacak. Yani seküler Türkiye'nin kuruluşunun 100'üncü yıl dönümünde." (*De Telegraaf*, 2019)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi başkanlığı seçimlerinin yenilenmesine ilişkin 7 Mayıs 2019 tarihli haberinde ise *De Telegraaf* "İstanbul seçimleri eleştirilere rağmen tekrarlanıyor" manşetiyle birlikte verirken CHP kanadından bir temsilcinin "Görünen o ki, AKP'yi yenmenize izniniz yok." şeklinde dile getirdiği bir değerlendirmesini de alıntılanarak daha küçük bir punto ile alt başlığa dönüştürdüğü dikkati çekmektedir. Haberin detaylarında 31 Mart tarihli oylama sonuçlarının Yüksek Seçim Kurulu'na açıklanmasının hemen ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın seçimlere "organize suç" iddiasıyla usulsüzlük karıştığını ileri sürerek YSK'ya itiraz talebinde bulunduğu ifade edilmektedir (Van Aarden, 2019). CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun seçim meclisi üzerinde siyasi baskı uygulamakla AKP cephesine yönelik suçlamalarını Erdoğan'ın kabul etmediğine yer verilmiştir. Aynı tarihte gazetenin ekonomi bölümünde yayımlanan bir başka haberde de İBB seçimlerinin tekrar yapılacağına yönelik resmi kararın duyurulması üzerine ABD Doları ve Avro karşısında Türk lirasının %2 oranında aniden önemli bir değer kaybına uğraması "Seçim kararı sonrası Türk lirasına tıkaç" başlığıyla vurgulanmıştır.

4.1.1.3. NRC Handelsblad Gazetesinin Haber Sunumu

Hollanda'nın bir başka önemli gazetesi *NRC Handelsblad* ise benzer bir üslup kullanarak İstanbul yerel seçimlerinin yenileneceği yönündeki resmi kararı "AKP'nin

baskısı ile İstanbul yeniden seçime gidecek" başlığıyla sunmuştur. Gazetenin İstanbul muhabiri Toon Beemsterboer'in 5 Mayıs 2019 tarihinde yayınlanan yazısında Erdoğan'ın belediye başkanı seçilmesinin ardından 25 yıl sonra ticaret ve finans başkenti İstanbul'un İslami kesimin ellerinden çıktığını belirterek başkent Ankara ve ülkenin batı kesimlerindeki anahtar şehirlerle birlikte seküler muhaliflerin galip geldiğini eklemiştir. Öte yandan, CHP muhalefetine "boykot ya da umut" ikileminde kaldığını ifade eden *NRC Handelsblad*, 23 Haziran seçimlerini ise AKP'nin siyasi gücünü yeniden kazanmak için izlediği politikalar açısından büyük bir siyasi kumar olarak değerlendirmiştir. 31 Mart seçimlerini izleyen 36 gün sonra YSK'nın aldığı bu kararlar birlikte Türkiye demokrasisi ve ekonomisi üzerinde geniş ölçekli yansımalar yaratabileceği yönünde radikal sonuçları olabilecek bir tablo da ortaya koyan haberin detaylarında Türkiye'de bazı muhaliflerin 23 Haziran'ı AKP'yi daha büyük bir farkla yenmek için fırsat olabileceğine dair öngörülerini de yer almaktadır. Haberin farklı bir bölümü ise yeni seçime katılmanın "*demokratik olmayan bir kararı meşrulaştırmak*" olduğunu ileri sürerek bazı seçmenlerin iktidarın itiraz talebiyle birlikte YSK'nın aldığı iptal kararı karşısındaki direnç ve boykot ortamını devam ettiren tutumlarına değinmiştir. Seçimin iptaline ilişkin tartışmaların AKP ve MHP arasında da artan gerilimleri ortaya çıkardığına bu noktada yer veren Beemsterboer, İstanbul'un kaybının ne kadar ağır bir yenilgi olduğunu da bunun beraberinde getiren bir tablo olarak yansıtmıştır. Aylardır ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlık ile sosyal kargaşa ve huzursuzluğun bile Türkiye'nin şu andaki en son gereksinimleri olarak görünmesine rağmen, ülkenin türbülanslı bir sürece açıkça yöneldiğini vurgulamıştır. İlgili haber yazısında bu mücadeleli durumu ön plana çıkaran şu cümleler dikkati çekmektedir: "*Laik muhalefet Ankara'da ve Batı'daki önemli kentlerde de kazandı. ... Aylar sürececek siyasi ve ekonomik belirsizlikler, hatta belki de toplumsal kargaşa, şu sıralar Türkiye'nin ihtiyacı olan son şey. ... Ama belli ki Türkiye zorlu bir döneme girmek üzere.*" (Beemsterboer, 2019).

4.1.1.4. De Volkskrant Gazetesinin Haber Sunumu

Hollanda'nın önde gelen gazetelerinden bir başka isim olan *de Volkskrant*, YSK kararı ile Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın istediğini elde ettiğini vurgularken, 6 Mayıs 2019 tarihli haberini "Erdoğan istediğini elde etti: İstanbul tekrar bir başkan seçmeli"

başlığıyla duyurmuştur (Vreeken 2019a). Avrupa Parlamentosu Türkiye Raportörü Kati Piri'nin sosyal medya hesabı üzeri*nden yaptığı açıklamalara atıfta bulunarak "YSK'nın hükümetin baskısı altında karar aldığı ve 60 yıl sonra Türkiye'de seçimlerin meşruiyetinin sona erdiği"ni ifade etmiştir. Gazetenin İstanbul muhabiri Rob Vreeken (2019b) imzasıyla konuyla ilgili bir başka haberi "Erdoğan'ın yenilgisinin ardından Meclis: Başkanlık sistemi şimdi büyük baskı altında" başlığıyla gündeme taşınırken, seçmenler arasında iktidara karşısında yükselen güven kaybına bağlı olarak AKP'nin İstanbul ve önemli büyükşehirleri kaybetmesi üzerine Türkiye'deki siyasi ve toplumsal dinamiklerin iktidar kanadı ve ülke yönetimi üzerindeki güç dengelerini riskli bir dönüm noktasına getirdiğine değinilmiştir (Vreeken, 2019c).

4.1.2. İBB Seçimlerinin Tekrarına İlişkin Kararın Türk Basınında Temsili

31 Mart 2019 İstanbul Büyükşehir Belediyesi seçimlerinin iptal edilerek tekrar edileceğine dair 6 Mayıs 2019 tarihli ilan kararına ilişkin olarak hemen ertesi gün Türk basınına yansıyan haberler kapsamında incelenmek üzere sırasıyla *Cumhuriyet*, *Birgün*, *Hürriyet* ve *Yeni Akit* gazetelerinin 7 Mayıs 2019 tarihli baskılarında konuya yer verdikleri ana sayfa haberleri seçilmiştir. Adı geçen gazeteler, muhalif (Millet İttifakı) ve iktidar (Cumhur İttifakı) destekçisi basın olarak iki kutuplu bir bağlamda aralarında bir tür denklik ilişkisi kurulabilecek biçimde karşılaştırmalı söylem incelemesi yoluyla değerlendirilmiştir. Özellikle ilgili gazetelerin ilk sayfalarında kullanılan manşetler ve alt başlıklar üzerindeki ifade seçimleri dikkate alınarak, odaklandıkları içerik bağlamında ne tür bir habercilik dilini yansıttıkları ve buna göre, herhangi bir ideolojik algı yönetimi ve/veya manipülasyon gücü uygulamaya çalışıp çalışmadıklarına yönelik olarak postyapısalcı bir söylem çözümlemesi geliştirilmeye çalışılmıştır.

4.1.2.1 Cumhuriyet Gazetesinin Haber Sunumu

Cumhuriyet 7 Mayıs 2019 tarihli haberini "AK YSK" manşeti altında farklı bir retorik geliştirerek paylaşmış ve Yüksek Seçim Kurulu ile İktidar Partisi arasındaki yakın ilişkilere bu tür eleştirel bir bakışla yaklaşırken, seçim sürecindeki siyasi ve kurumsal dinamikler arası yaşanan karışıklık ve belirsizlik ortamında Ak Parti'nin

YSK kararı üzerindeki rolüne dikkati çekmeye çalışan muhalif bir söylem geliştirerek ilgili kararı "*halk iradesine bir darbe*" olarak değerlendirmiştir. Haberin ilk duyurusu olarak manşetin üzerinde yer verilen demokrasi vurgusu ile birlikte, seçimlerin yenilenmesi kararının alınması konusunda YSK'nın bağımsız hareket edemediğini açıkça ifade eden şu cümleler de manşetin hemen altında ön plana çıkarılmıştır: "*İktidara boyun eğen YSK, demokrasi tarihine utanç olarak geçecek bir karara imza attı. İstanbul seçimi yenilecek*". Aynı habere ait görsel bir paylaşım olarak ise, Ekrem İmamoğlu'nun gülümseyen yüz ifadesiyle kollarını yukarıya kaldırmış biçimde halka hitap ederken çekilmiş bir fotoğrafına yer verilirken, alınan karar doğrultusunda "*yeniden kolları sıvadı*"ğı belirtilerek, azim ve kararlılıkla sürecin işleyişi karşısındaki yapıcı yaklaşım içinde yansıttığı güvenin altı çizilmiştir (Uludağ, 2019). Böylece İmamoğlu'nun ikinci bir seçim turuna yeniden dahil olmak için hazır olduğu ve halkın iradesine saygı duyduğu net biçimde vurgulanmasına rağmen, YSK'nın "*kusurlu*" tutumu karşısında alınan yenilenme kararına ilişkin bazı hukukçular ve baro başkanlarının görüşleri de aynı fotoğrafın altında "*Vicdanlarda hükümlü*" alt başlığı ile paylaşılmıştır (a.y.). Tüm bu hukuki ve siyasi değerlendirmeler ile birlikte gazetenin haber diline yansıyan söylemsel boyutun ilgili karar değişikliğini bir tür siyasi manipülasyon ile ilişkilendirerek önemli bir demokratik sorunsal olarak yapılandığı ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, daha çok muhalefet destekçilerinin görüşlerine ağırlık veren ve CHP kanadını onaylayan bir tutum benimseyerek demokrasi söylemi odağında kalan bir haber dili yansıtan gazetenin YSK ve iktidar partisi arasındaki ilişkilere yönelik muhalefet liderlerinin eleştirileri yoluyla makro düzeyde cumhuriyetçi bir söylemi ön plana çıkaran bir yaklaşım üzerinden, taraflı da olsa, nispeten ılımlı bir söylemle konuyu ele aldığı ve belirli referansların desteğini kullanarak kendi söylemini güçlendiren yönde büyük ölçüde muhalif basını temsilen bir habercilik politikası izlediği görülmektedir.

'ALIR BAŞIMI
GİDERİM' VE
BİR TÜRKİYE
GERÇEĞİ
TUFAN ERBAĞCI/AN YAZI ZİN

Cumhuriyet

AKKUYUNUN
TEMELİNDE
ÇATLAK
OLUŞTU
~ 31~

**95. YIL
GURURU**
Adını Büyük Önder
Atatürk'ün koyduğu
gazetemizin kuruluş
yıldönümüne bugün
İstanbul ve Ankara'da
kutluyoruz.
~ 12-13~

**Cumhuriyet,
95 yıllık çınar**
Cumhuriyet gazetesi, 95
yaşında asırlık bir kurum.
Atatürk'ün önerisiyle, Yu-
nus Nadi tarafından Cum-
huriyet ilkerlerini savunmak
için kurulmuştur.
Cumhuriyet gazetesinin
de Kuva-yı Milliye ruhu
egemendir. Çünkü kurucusu
Yunus Nadi, Kuva-yı
Milliyeciydi. Cumhuriyet
gazetesi Cumhuriyetçidir.
Cumhuriyet düşüncesinin
ve aydınlarınca devrimlerin
nün yılmaz savunucusudur.
Laiklik ilkesinin Türk top-
lumunun çağdaşlaşmasın-
da temel direk olduğuna
inanmıştır.
Bu gazete, 95 yıllık onur-
lu bir yarıya sahip köklü
bir çınardır. Hiçbir zaman
eğilip bükülmedi. İktidara-
ra yalakalık yapmadı. Hiç-
bir zaman yandaş basın
olmadı.
Siyasi iktidarlar taraf-
ından çoğunlukla be-
ğenilmedi, sansür yedi,
kapatıldı. Karşivedirmiciler
tarafından sevilmedi, ya-
zarları Uğur Mumcu'lar,
Muammer Aksoy'lar, Ah-
met Taner Kışlalı'lar, Cavit
Orhan Tütengil'er, Bahriye
Üçok'lar, Onat Kutlar'lar,
karşivedirmicilerle emperyal
güçlerin mağala-
n tarafından haince katle-
dildiler.
Yunus Nadi ve Nadir
Nadi'den sonra bayazar-
lığını yapan İhan Selçuk
da FETÖ'cülerin acımasız
saldırısı altında, basın ge-
hici ölmüştür.
Bu onurlu geçmişe sahip
olan Cumhuriyet gazete-
sinin patronu yoktur.
Onun asıl
sahibi Cumhuriyet okula-
rıdır. Gazetesi, Cumhuriyet
okurları adına Cumhuriyet
Vahdi yönetmektedir.
Cumhuriyet gazetesinin,
95 yıl önceki ilk sayısında
Yunus Nadi'nin yazdığı ilk
başyazıdaki önemli nok-
taları bugün yinelemek
isteriz:
Cumhuriyet gazetesi,
bağımsızdır.
Cumhuriyet gazetesi
Atatürk devrimlerine ve
Cumhuriyet ilkerlerine ba-
ğlıdır.
Bu ilkerleri boyun eğ-
meden, eğilip bükülmeden
sonsuzca dek savunacağız.
Cumhuriyet

İktidara boyun eğen YSK, demokrasi tarihine utanç olarak
geçecek bir karara imza attı. İstanbul seçimi yenilenecek

AK YSK

HDP AYNI ÇİZGİDE
Akşener'den
2 seçim çıkışı

İYİ Parti lideri Akşener, CHP'ye
"Bu karar tüm sandık kulları
için de geçerlidir ve tüm seçim-
lerin iptali gerekir. Genel ve yer-
el seçimler yenilenebilir. Kabul
edilmezse sine-i millete döne-
lim" mesajını gönderdi.

HDP, demokratik meşruiyeti ol-
mayan bir karar alındığını belir-
terek çizgisini değiştirmeyece-
ği mesajını verdi. YSK kararının
ardından İstanbul'un pek çok
semende yandaşlar tensore tava-
lı protestolar yaptı. ~ 4 ve 5~

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı İmamoğlu, Beylikdüzü'nde
"Belki canınız sıkın ama umudunuzu yitirmeyin, bir buradayız, asla
vazgeçmeyin. 16 milyon İstanbullu ile yürüyeceğiz" mesajını verdi.

HALKIN İRADESİNE DARBE
HUKUKU ve önceki kararlarını çiğneyen YSK,
AKP'nin talebiyle İmamoğlu'nun kazandığı İs-
tambul seçimini 4'e karşı 7 oyla iptal etti. Seçim
23 Haziran'da yenilenmesine karar verildi.
36 günden uzun süredir beklenen karar, bazı
sandık kulları başkanlarının kamu görevlisi ol-
mamasını gerektireceği. YSK, büyüklikle ken-
di kusurunu, seçmen ve seçilene yükledi.

AKP TEMSİLCİSİ DUYURDU
İKTİDARIN seçimden 3 ay önce görev süre-
lerini uzattığı YSK üyelerinin iptal kararını,
AKP'nin YSK Temsilcisi Özel tarafından duyur-
uldu. Kurul, tek zarfın çıkan 4 oy pusulası-
dan yalnızca Büyükşehir ile ilgili karar alarak
ayrıca bir bukok kararına imza attı. AKP ve
MHP'nin Büyükşehir ve MHP'ye yaptığı
iltirazlar ise reddedildi. ~ ALKAN ULUDAĞ 17~

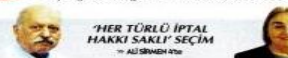
HUKUKÇULAR VE BARO BAŞKANLARI DÜRÜST SEÇİM İMKANI KALMADI

Vicdanlarda hükümlü

SABİH KANAĞOĞLU: YSK iktidara karşı aklan-
dı, Türk milletinin vicdanında hüküm giydi.
İBRAHİM KABAĞOĞLU: YSK'nin önceki karar-
larına aykırı. Daha önce bu iktidardan evdendi.

MEHMET DURAKOĞLU: Hukuk misyonu olanlarla
alay ediyorlar. Seçim değil, iptali şaibeli.
ERİNC SAĞKAN: YSK'nin kararı, açıkça yasa-
ya aykırır. Kamu vicdanına sığmaz.
ÖZKAN YÜCEL: Seçimler şaibeden kurtulamaz.
Seçim güvenilirliğine darbe indi. ~ SÖZ 19~

YSK'nin İstanbul kararını aldığı gün terör örgütü lideri Öcalan sahneye çıkarıldı

İmralı ile görüşme

ABD İLE YENİ GERİLİM
Türkiye'ye
Akdeniz'de
kısaç
TÜRKİYE'NİN Doğu
Akdeniz'de petrol-değal-
gar araması AB'nin ar-
dından ABD'yi de rahatsız
etti. ABD, "İstisnaye-
re son ver çözümler" yap-
tı. Ankara tepki gösterdi.
Rumlar, Fatih sondali ge-
misinin mürettebatı hakkın-
da uluslararası tutuk-
lama kararını istedi. ~ 19~

Üç Fidan bugün de rehber

68 kışının önde gelen isimlerinden Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan, idam edildikten 47. yılında, binlerce yurttaşın katılımıyla Ankara Karşıyaka Mezarlığı'nda, İstanbul ve İzmir'de çeşitli etkinliklerle anıldı. Gezmiş, İnan ve Aslan'ın hali yold gösterdiği dile getirildi. ~ 14~

SURİYE'NİN kuzeyinde kritik geliş-
melerin yaşandığı ve YSK'nin İstanbul
kararını verdiği dönemde terör örgü-
tü lideri Öcalan, avukatlarıyla görüş-
türüldü. Kürt seçmeni çekme planı ya-
pan iktidarın 8 yıl aradan sonra görüş-
meye izin vermesi dikkat çekti.

AVUKATLARLA 2 Mayıs'ta görüşen
Öcalan, açlık grevlerinin bitirilmesi,
SDG den Türkiye'nin hassasiyetlerine
duyarlı olmasını istedi. CHP Sözcüsü Fa-
ik Öztürk, Türkiye'nin terör örgütü ka-
bul ettiği YNG ile hükümet arasında görüş-
me yapıldığını ileri sürmüştü. ~ 17~

ŞIRNAK'TA ŞEHİT

ŞIRNAK'TA terör örgütü PKK'ye yüne-
lik sürdürülen operasyonlar sırasında
Gahar Dağı'nda çatışma çıktı. Çatışma-
da, Fıyıda Sızlaçmehi Er Görkem Akkış
şehit düştü. Akkış'ın Aydın'ın Germen-
cik ilçesindeki babası ocağın akşam saat-
lerinde acı haber ulaştı. ~ 18~

ANKARA'DA KRİZ
GÖLGESİNDE NATO
TOPLANTISI ~ 20~

İHSAN ELİAÇIK'A İFTİDAR
YAKA PAÇA GÖZALTI ~ 21~

DOLAR KURU 6 LİRA 14 KURUŞU
AŞTI, BORSA DALGALANDI ~ 22~

DÖRT EVREDE FETÖ'CÜ
ASKERİN YAŞAMI ~ 23~

Şekil 1. 7 Mayıs 2019 tarihli Cumhuriyet e-görseli (Çevrimiçi)
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/2019-05-07/0> (Erişim tarihi:1 Temmuz 2020).

4.1.2.2. *Birgün* Gazetesinin Haber Sunumu

Bir başka muhalif basın örneği olarak 31 Mart İBB seçimlerini iptal eden YSK kararına oldukça çarpıcı bir eleştirel söylem üzerinden yaklaşan *Birgün* gazetesi, ilgili haberi 7 Mayıs 2019 tarihli baskısında ana sayfada büyük puntolarla "*Darbe*" manşetiyle vurgulayarak, "*hukuk askıda, demokrasi iptal*" ifadelerini de daha küçük puntolarla bir üst başlık biçiminde kullanırken, *Cumhuriyet* gazetesinin yansıttığı söylem dili ile karşılaştırıldığında, iktidar partisini oldukça keskin biçimde eleştiren dramatik bir retorik geliştirmiştir. Dolayısıyla, alınan kararı hukuksal ve siyasi boyutlarda Cumhur İttifakı kanadından gelen bir baskı ortamında açığa çıkan zorunlu bir sonuç ve bu bağlamda, bir tür demokrasi açığını yansıtan hukuka aykırı nitelikte tarihî bir vaka analizi gerektiren önemli bir sorunsal olarak değerlendiren gazete, Millet İttifakı'nı destekleyen son derece güçlü ve baskın bir duruş ortaya koymaya özen göstermiştir. İptal kararının alındığı 6 Mayıs 2019 tarihini kritik bir dönüm noktası olarak değerlendiren bir bakış doğrultusunda gazetenin bu yönde ilgili tarih odağında eleştirel bir yaklaşım sergilediği ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir demokratik sorunun yarattığı olumsuz tablonun farklı bir yansıması olarak yine aynı haberin içinde kırmızı renkle vurgulanmış "*6 Mayıs demokrasi tarihimize kara leke olarak geçecek.*" cümlesiyle yer verilen sürmanşet, gazetenin muhalif yaklaşımını daha da güçlendiren bir söylem alanı açmıştır. Haberin görselinde ise Devlet Bahçeli ve Recep Tayyip Erdoğan'ın gergin görünen yüz ifadeleriyle ellerini yukarı kaldırmış halde konuşurken çekilmiş birer fotoğrafı arasına eklenmiş siyah-beyaz bir YSK logosu ile paylaşılmıştır. "*Erdoğan-Bahçeli organizasyonu*" alt başlığının hemen yanına eklenen "*Demokrasi tabutuna son çivi*" ifadesiyle birlikte seçimle iki liderin iş birliği içinde baskın birer rol üstlenerek ısrarcı bir tutum sergilemeleri sonucu, seçimin yenilenmesi gerekliliğine karar veren YSK karşısında bir tür yaptırım gücü uyguladıkları yönünde bir değerlendirme ortaya konmuştur. Cumhur İttifakı ve iktidar arasındaki etkileşimin rolü dikkate alındığında, YSK yetkililerinin ve muhalefet cephesini edilgen bırakan bir zorunluluk yaratıldığını vurgulamaya çalışan gazete, bu bağlamda, temel demokratik hak ve özgürlükler nezdinde ilgili iptal kararının ülkenin demokrasi algısını tamamiyle çürüten, adeta demokrasinin ölümü olarak nitelendirilebilecek olumsuz bir tablo ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla, iktidar liderlerinin seçim sürecinde benimsediği kaotik ve manipülatif tutumunun beraberinde getirdiği kontrol mekanizmalarını ülke

yönetimi üzerinde demokrasinin yok oluşuna yol açan "son çivi" olarak ele alan *Birgün*, savunduğu cumhuriyetçi ideolojiyi açıkça yansıtan bir eleştirel yaklaşım yansıtmıştır.

SIYAH MAVİ KIRMIZI SARI

BirGün HALKIN GAZETESİ

7 MAYIS 2019 SALI YIL 16 SAYI 5501 www.birgun.net 2.5 TL (KTK 3 TL) ÜNİVERSİTE 75 KR

6 MAYIS SİYASİ TARİHİMİZE KARA BİR LEKE OLARAK GEÇECEK

HUKUK ASKIDA, DEMOKRASİ İPTAL

DARBESİ

ERDOĞAN-BAHÇELİ ORGANİZASYONU

İSTANBUL'DA seçimi kaybetmeyi bir türlü kabullenemeyen iktidarı 36 gündür aralıksız sürdürdüğü temelsiz itirazlar ve baskı sonuç verdi. Yüksek Seçim Kurulu, İstanbul'da seçimin yenilenmesi kararına vardı. 4'e karşı 7 oyla verilen karar, ülkede tartışmalı durumda olan demokrasinin kırıntısının kalmadığı yorumlarına yol açtı. YSK'nın verdiği diğer karar ise mazbatanın Ekrem İmamoğlu'ndan geri alması oldu. YSK'nın kararına göre seçim, 23 Haziran'da yapılacak. Büyücekmece ve Maltepe itirazları ise reddedildi.

DEMOKRASİNİN TABUTUNA SON ÇİVİ

ERDOĞAN ve Bahçeli'nin yanı sıra AKP tüm kurmayları her gün yeniden ve yeniden medya mahkemeleri kurdu. O sahte mahkemelerde saatlerce kendilerinin bile inanmadığı hikayeler anlattı. Akıl ve vicdan sahibi herkes AKP'nin bu yalan ve uydurmuş belgelerden bir sonuç alamayacağını düşündü. Ama sonuç beklendiği gibi olmadı. YSK, siyasi tarihe kara bir leke olarak anılacak bir karara imza attı. Millet iradesini ağızından düşürmeyenler, talimatla çalışan yargı aracılığıyla demokrasinin tabutuna son çiviye de çaktı. 8'de

İmamoğlu meydan okudu

İSTANBUL Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu, Beylikdüzü'nde yurttaşlara seslendi: Aynı kurullarla geçen yıl Haziran seçimlerinde Cumhurbaşkanı seçtin, referandum yaptın Anayasa değişti. O zaman Anayasa da şaibeli, Cumhurbaşkanlığı seçimleri de." 8'de

EDİTÖRDEN

Biz kazanacağız çünkü umut ayakta

ONLARCA kanun ve içtihat, önderinde Anayasa olmasına rağmen YSK, iktidarın baskısı altında İstanbul seçimlerini yenilenme kararı aldı. Hepimiz biliyoruz ki YSK'nın aldığı bu kararın bir ilde seçimin yenilenmesinin çok ötesinde anlamı var. Öncelikle son birkaç seçimdir eleştirilerin odağı olan YSK, diğer yüksek yargı organları gibi bir iktidar aparatına döndüğünü böylece tescillenmiş oldu. Bu kadar da değil. 1946 yılından bu yana eksik gedik de olsa demokratik usullerle yapılan serbest seçimler belirsiz bir tarihe kadar rafa kaldırılmış oldu. Hukuk dışı olarak görev süresi uzatılıp bu seçimi yöneten YSK, İstanbul'da seçimleri yenilenme kararı almış olabilir. Oy alamayanlara "size seçimi çaldık" diyebilir. Peki, YSK 31 Mart gecesi ni unutturabilir mi? İktidar sel olup tasan cosskuyu toplumun halizandan, yüngünden söküp alabilir mi? Ülkede açan umut filizleri yok edebilir mi? Taki ki hayır. Bin kere hayır. Güzel günlere olan inanc ve umut hala bu ülkenin sokaklarında, mahallelerinde, tarlalarında, üniversite kampüslerinde dimdik ayakta. Diz cökmeden, geri adım atmadan tüm yünü ile direnişte. Bu süreçte bizim yerimiz de safsız da belli. Tüm dostlarımızla birlikte en iyi bildiğimiz şeyi yapmaya devam edeceğiz. Zorbalığa, hukuksuzluğa, baskıya, faşizme karşı direnecek ve hakikati yazmaya, anlatmaya korkusuzca devam edeceğiz.

Sokaklar hareketlendi

YÜKSEK Seçim Kurulu'nun kararını İstanbul'un farklı ilçelerinde protesto edildi. Kadıköy'den Halkalı'ya farklı birçok ilçede tensene tavalarla sokaklara inenler, "YSK istifa" sloganı attı. Sanatçılar Twitter'dan tepki gösterirken, İzzet Barosu ise kararı protesto etmek için demokrasi nöbeti tutma kararı aldı. 9'da

Millet İttifakı'ndan sert tepki

SEÇİMDEN 36 gün sonra gelen karar üzerine CHP, MHP, Kilislihanlı başkanlığında olağanüstü toplandı. Toplantı sonrası parti sözcüsü Öztürk, "Kırtı oyun YSK içindeki talimatla hareket eden bir cete tarafından onaylanmıştır. Demokrasinin son meşruiyet kalesi olan sandığa bu kararla darbe yapılmıştır" dedi. İYİ Parti lideri Akşener ise "Millet iradesine darbeye teşebbüs edenlere karşı atacağımız adımları milletimizle paylaşıyoruz" dedi. 9'da

Zorbalığa teslim olmayacağız

KARARA partiler, emek ve meşlek caddaları sert tepki gösterdi. ODP, "Zorbalığa teslim olmayacağız" açıklaması yaptı. TKP ise İstanbul adaylarının seçimden çekileceğini duyurdu. TMMOB "Hukuksuzluğu ve gaspı kınıyoruz" dedi. 9'da

DÜNYADA YANKI BULDU: ERDOĞAN YÖNLENDİRDİ

YSK kararını dünya basınında da yer buldu. Manşetlerden verilen haberlerdeki ortak vurgu "YSK'nın aldığı kararın Erdoğan'ın yönlendirdiği yönündeydi. 9'da

Dolar fren tutmadı

SABAH saatlerinde YSK kararı beklentisi ve döviz gelsinimleri nedeniyle 6 TL'yi gören Dolar YSK kararı sonrası sert tırmadı. Dolar 6,10'ı gördü. Avro ise 6,80'i aştı.

1. Pelikancılar 2. Pelikancılar 3. Umur 4. Genç Sosyalist 5. Almanya'yı 6. Çepte 21 7. Bin 300 8. Yıskılar 9. Fikri Sağlar 10. KATSE KOZANOĞLU 11. Ekonominin 12. Dolar fren tutmadı

Şekil 2. 7 Mayıs 2019 tarihli *Birgün* e-görseli (Çevrimiçi)

<https://www.gastearsivi.com/gazete/birgun/2019> (Erişim tarihi: 1 Temmuz 2020).

4.1.2.3. *Hürriyet* Gazetesinin Haber Sunumu

Hürriyet gazetesi ise 7 Mayıs 2019 İttifakı ihli baskısında aynı haberi "İstanbul'da seçim iptal" başlığıyla sürmanşete taşırken, ilgili görselinde YSK binasının giriş kapısının bir fotoğrafını ön plana çıkarmıştır. Haberin devamında daha küçük puntolarla seçimin iptal edilmesine ilişkin kararın detayları ve gerekçeleri belirtilirken, bir sonraki seçim tarihi de aynı bgetirdiği una eklenmiştir. Sürmanşetin paralelinde geliştirilen bu tür bir giriş metninin altında iktidar ve muhalefet cephesindeki güncel gelişmelerin ilgili siyasi dinamikler üzerindeki yansımalarına karşılaştırmalı bir bakışla yer verilerek, Binali Yıldırım ve Ekrem İmamoğlu'nun birer fotoğrafı altında YSK kararını değerlendiren görüşleri de paylaşılmıştır. Bu bağlamda, her iki liderin de ikinci bir seçimin düzenlenmesine yönelik olumlu yaklaşımları ön plana çıkarılırken, iktidar partisinin "*Kararımız yeni seçimde devam*" ifadesiyle yansıttığı kararlılığın yanı sıra, İmamoğlu'nun "*Her şey çok güzel olacak*" sloganıyla birlikte ilgili sürecin işleyişi ve olası sonuçları konusunda umudunu koruyan ve kendilerine güvenmeye devam eden bir muhalefet bulunduğu vurgulanmıştır. Aynı haberde seçimin iptali karşısında tüm muhalefet liderlerinin gösterdikleri tepki ve CHP yönetiminin yeni bir seçim kararının alınması üzerine İmamoğlu'nun Ankara'ya çağrılarak olağanüstü toplantı düzenlediği de dile getirilirken, farklı bir alt başlık olarak da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın YSK kararını değerlendiren "*Tartışmanın bitmesi memnuniyet verici.*" biçimindeki ifadesini paylaşmış ve ikinci bir seçimle millet iradesi doğrultusunda alınacak kararın ortaya çıkaracağı sonucu görene dek sürecin "*olgunluk ve sakinlik*" ile yürütülmesi gerektiği yönündeki açıklaması da dahil edilmiştir. Sonuç olarak, 31 Mart 2019 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediyesi seçimlerinin iptaline ilişkin YSK kararına 7 Mayıs baskısının ana sayfasında geniş bir bölüm ayıran gazete, konuyu büyük ölçüde iktidar ve ana muhalefet cephesinden değerlendiren gelişmelere yer vererek tarafsız ve dengeli bir tutum yansıtmaya çalışmış görünmekle birlikte, ilgili haberin manşeti ve içeriğini YSK'nın kurumsal rolü ile seçimin iptalini izleyen siyasi süreçler odağında tutarak oldukça sınırlı bir çerçeve çizdiği de açıkça anlaşılabılır. Dolayısıyla, gazete daha çok iktidar destekçilerinin argümanları doğrultusunda ifadeleri ön plana çıkarırken, söz konusu kararın sıradışı niteliğini gölgede bırakan örtük bir ideoloji yansıtarak, taraflar

arası eşitlikçi bir tablo sunmaya çalışsa da, iktidar partisine daha yakın duran bir habercilik yaklaşımı sergilemiş görülmektedir.

İSTANBUL'DA SEÇİM İPTAL
Yüksek Seçim Kurulu, 31 Mart Yerel Seçimleri'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı sonuçlarını AK Parti'nin itirazları üzerine 36 gün sonra iptal etti. İmamoğlu'nun mazbatası geri alınacak ve İstanbul'da seçimler 23 Haziran'da telenar edilecek.

AKDENİZ ATIŞMASI
Sondaj gemisi Fatih, Antalya açıklarında doğalgaz aramaya hazırlarken ABD "Faaliyeti durdurun" çağrısı yaptı. Türkiye, ABD'ye sert tepki gösterdi. Rumlar ise Fatih personeli tutuklamakla tehdit etti.

KARARI MİLLET VERECEK
YGA kararını açıkladılar. CHP'nin istediği gibi değil, milletin istediği gibi karar verilecek.

CHP OLAGANUSTU TOPLANDI
Kırtanç Seçim Kurulu'na karşı olağanüstü toplantı yapıldı. İmamoğlu'na karşı karar verilecek.

BEKLEME BİTTİ BİR GÜNE İNDİ
Kadın Bekleliği, kadık, eşiyle birlikte 61 gün bekledikten sonra evine döndü.

HAMİLE KUMASINI BİÇAKLA ÖLDÜRDÜ
Adana'da 30 yaşında hamile kadın, kumasını bıçakla öldürdü.

Furkan'dan acı haber
Furkan'ın acı haber...

KARARIMIZ YENİ SEÇİME DEVAM
AK Parti'nin kararları...

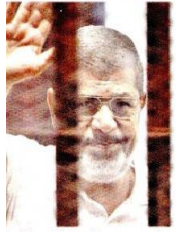
HER ŞEY ÇOK GÜZEL OLACAK
Her şey çok güzel olacak...

M: İstanbul Merkez (0212) 442 29 82, Ankara (0312) 447 34 98, İzmir (0232) 465 25 15, Avrupa +49 (0) 821 2185791 www.medyataskip.com

Şekil 3. 7 Mayıs 2019 tarihli *Hürriyet* e-görseli (Çevrimiçi)
<https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2019-05-07/hurriyet-gazetesi-manseti>
(Erişim tarihi: 1 Temmuz 2020).

4.1.2.4. Yeni Akit Gazetesinin Haber Sunumu

İstanbul Büyükşehir Belediyesi 31 Mart 2019 seçimlerinin iptal kararını "*Şaibeli seçim YENİLENİYOR*" ifadesiyle manşetine taşıyan *Yeni Akit* gazetesi, ilk aşamada seçimlerin yenileneceği yönündeki kararı ön plana çıkarırken, "*şaibeli*" bir konu biçiminde nitelendirmesi dikkate alındığında, iktidar destekçisi olarak ilgili kararı destekleyen bir söylem kullandığı görülmektedir. Aynı zamanda, daha küçük puntolarla ve sarı renkle vurgulanarak manşetin üzerinde yer verilen "*İstanbul'da seçimler iptal edildi*" cümlesi, "seçimler" ifadesindeki çoğul eki üzerinde haberin aktarılmasında farklı bir algı düzeyi oluşturmaktadır. İptal kararının yalnızca büyükşehir belediye başkanlığı için alınmasına rağmen, söz konusu üst başlık yanlış bilgi içermekle birlikte, gazetenin iktidar cephesinin seçim sonuçlarına yönelik itirazlarını onayladığı, konuyla ilgili iddia ve argümanları desteklediği yönünde bir söylem yansıttığının da açık bir göstergesidir. Dolayısıyla, bu tür bir genelleştirme yoluyla, ileri sürülen argümanların ikna edicilik düzeyini arttırmak amacıyla gazetenin bilinçli bir dil seçiminin parçası olarak bir tür algı yönetimi stratejisi uygulamaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Herhangi bir ilgili görsel ya da fotoğraf bulunmayan haberin içeriğinde muhalif partinin görüşlerine hiçbir biçimde yer verilmeden, itirazların ardındaki gerekçelerin odağında kalınarak YSK'nın "*İstanbul'daki düğümü çözdü*"ğü belirtilmiş, ikinci bir seçim turu başlatılarak yerinde ve doğru bir karar alındığı açıkça belirtilmiştir. Sonuç olarak, gazetenin savunduğu ideolojik bakış doğrultusunda iktidar cephesinin argümanları birer 'doğru' niteliğinde kabul görürken, muhalif söylemin odağında neredeyse hiçbir ifadeye yer verilmemiştir. Bu bağlamda, *Hürriyet* gazetesinin ılımlı ve taraflar arası denge kurmaya çalışan söylemiyle karşılaştırıldığında, *Yeni Akit* gazetesinin oldukça radikal muhafazakâr bir yorum geliştirerek, haberin arka planındaki tüm gerçeklikleri eşit ve objektif bir biçimde değerlendirmek yerine, iktidar yanlısı bir duruşu ön plana çıkardığı ve adeta haberciliğin ötesine geçen tek taraflı bir bakış açısıyla kendi siyasi ideolojisi doğrultusunda, bilginin paylaşımında bir tür dezenformasyon ve algı sapması yoluyla manipülatif bir çerçeve sunduğu ortaya çıkmaktadır.

zindanlarında RAMAZAN

TI DESTEKLİ Firavun Sisi'nin e devirdiği Mısır'ın demokrasi seçimleri ilk Cumhurbaşkanlığı seçimleri. 2013'ten itibaren hapseden bulunan Mursi, ik hücrede alkonuluyor, kim-yaret etmesine izin verilmiyor bir izolasyona tabi tutuluyor. in oğlu Usame Mursi de 3 yıl-amlarında. • HABERİ 6'DA

ROĞLU: KKTC, TÜRKİYE'NİN YRILMAZ BİR PARÇASIDIR

HP'DE 'FAŞİZM' PARTİ OLİTİKASI HALİNE GELDİ

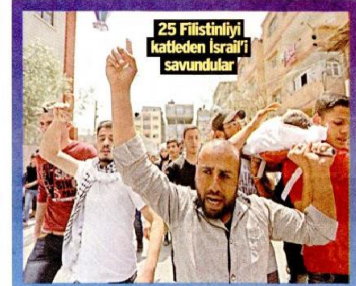
tüsti mansetustu@gmail.com

İSTANBUL'DA SEÇİMLER İPTAL EDİLDİ, 23 HAZİRAN'DA SANDIK BAŞINA GİDİLECEK

Şaibeli seçim YENİLENİYOR

YSK İstanbul'daki düğümü çözdü. Binlerce oyun kaydırıldığı, ehil olmayanların sandık başkanı yapıldığı, mükerrer oy kullandırıldığı, ahırlara bile seçmen kaydı çıkarıldığı tespit edilen İstanbul'daki şaibeli seçimlerin iptaline ve yenilenmesine karar verildi.

Davalardan asla ödün vermeyen Filistinliler, katli İsrail'in şehit ettiği 25 masum sivili ve tek bir kadın ile 2 bebeğin de aralarında bulunduğu 25 Filistinliyi şehit etti. Siyonist uşağı alçak Batı ise, şehit edilen Müslümanları, yerle bir edilen yüzlerce binayı görmeyen geline tek bir kaleminden çıkmış gibi, İsrail'in katliamını meşru gösteren açıklamalarda bulundu. • HABERİ 6. SAYFADA

ALÇAK BATI'DAN SİYONİST AĞZI

■ **GAZZE'DEN** İsrail tarafına atıldığı iddia edilen bir-kac roketi gerekçe gösteren terör devleti, Gazze'ye dü-zenlediği saldırılarda ikiz hamile 3 kadın ile 2 bebe-ğin de aralarında bulunduğu 25 Filistinliyi şehit etti. Si-yonist uşağı alçak Batı ise, şehit edilen Müslümanları, yerle bir edilen yüzlerce binayı görmeyen geline tek bir kaleminden çıkmış gibi, İsrail'in katliamını meşru gösteren açıklamalarda bulundu. • HABERİ 6. SAYFADA

KAYIM DAĞA DEĞİL MİLLET ÇALIŞTI

• HABERİ 10. SAYFADA

KOÇ'TAN İMAMOĞLU'NA 1 SAATLİK ZİYARET

• HABERİ 14. SAYFADA

■ **YÜKSEK** Seçim Kurulu, İstanbul'daki şaibeli seçim sonuçlarına AK Parti ve MHP tarafından yapı-lan itirazları dün karara bağladı. 39 ilçede yapı-lan soruşturmaları inceledikten sonra kendisine yapı-lan başvuruları değerlendiren YSK, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin iptaline ve yenilenmesine karar verdi.

YSK, KARARI 4'E KARŞI 7 OY İLE ALDI

■ **DÜN** toplanan YSK, 4'e karşı 7 oyla İstanbul Büyük-sehir Belediye Başkanlığı se-çiminin iptaline ve yenilen-mesine karar verdi. Kararı-n ardından CHP-İP ve HDP'nin adayı olan Ekrem İmamo-ğlu'ndan mazbata geri alın-cak ve İstanbullular, 23 Ha-ziran pazar günü başkan-lık seçimi için sandık başına gidecek. Cumhurbaş-kanlığı'nın adayı Binali Yıldırım ile CHP-İP ve HDP'nin adayı Ekrem İmamoğlu yeniden yarışacak.

HEM ŞAİBE HEM USULSÜZLÜK TESPİT EDİLDİ

■ **AK PARTİ**, toplam 46 bin 447 kişilik kıstırlı, zi-hinsel engelli, hükümlü listesi ile seçmen listesin-de yer alan ölümlerin yerine oy kullanılıp kullanılma-dığının araştırılmasını talep etmiş ve İstanbul Bü-yüşehir Belediye Başkanlığı seçiminin iptalini ve yenilenmesini istemişti. • HABERİ 14. SAYFADA

CHP'den 6284'ü aratacak teklif

■ AK Parti'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimi için sunduğu teklif, CHP'nin 6284'ü aratacak teklifiyle karşılaştı. CHP'nin teklifi, AK Parti'nin teklifine göre daha fazla oy gerektiriyor. CHP'nin teklifi, AK Parti'nin teklifine göre daha fazla oy gerektiriyor.

CHP'nin teklifi zinaya davetiye

■ CHP'nin, uzaklaştırma cezası alan ve daha sonra boşanan erkeklerin yeniden evlenmek iste-diklerinde "Psikolojik te-davi olmaları ve doktor onayı almaları"nı içeren skandal teklifine siyasi-lerden, hukukçulardan ve STK'lardan tepki yağıyor.

■ Siciline 'şiddet' iş-lenilmiş erkeklerin evlili-ğinin engellenmesini de-ğerlendiren hukukçular ve STK'lar, "Bu teklif, zinayı teşvik eder" dediler. • 14TE

İstanbul 105.2	Kırklareli 105.4
Bolu 101.3	Kocaeli 102.5
Bursa 100.2	Sakarya 103.5
Düzce 106.7	Tekirdağ 105.2
Edirne 105.2	Zonguldak 103.5

Şekil 4. 7 Mayıs 2019 tarihli Yeni Akit e-görseli (Çevrimiçi)

<https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2019-05-07/yeni-akit-gazetesi-manseti> (Erişim tarihi: 2

Temmuz 2020).

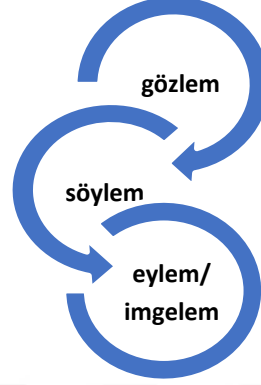
SONUÇ

Siyasal söylemin toplumsal bağlama aktarılmasında belirli dil araçları ve temsili pratikler yoluyla basına yansıyan haber metinlerinde söylenenin ötesinde söylenmek isteneni de aktarmaya çalışan, bir anlamda görünenin ötesinde bir dünyanın yansımaları olarak görünür kılınmaya çalışılan farklı politikalar yaratılabilmektedir. Bu tür ideolojik mesajlar, belirli göstergeler üzerinden hitap edilen kitleler ve sosyal grupların niteliklerine göre bilinç düzeylerini de farklı biçimde etkilediğinden, dilin buna benzer sembolik kullanımları sosyal gerçekliğin yansımaları üzerinde çoğunlukla algıda seçicilik etkisi ile daha net bir görünürlük kazanan çok boyutluluk ve çeşitliliği beraberinde getirir. Söylemsel alan-mekân ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan farklı gerçeklik algılarını barındıran kolektif bir varlığın daha çok ön plana çıkarmaya başladığı normatif bir evrensellik ve postmodern bir dünya toplumu temelinde gelişen eş zamanlı değişkenler ile birlikte postyapısallaşan süreçler küresel, bölgesel ve yerel aktörlerin politika yapma biçimlerini yeniden bağlamlandırmıştır.

Bir yandan, kültürel değerlerin sürdürülebilirliği toplumsal bağları zenginleştiren ve çok kültürlü kimlikleri nesilden nesile aktarımlarla köklendirerek güçlendirme potansiyeli barındıran farklılıkların varlığı, politik ve ekonomik boyutları açısından aktörler arasında çoğu zaman çıkar çatışmaları sonucu kaotik ve krizli koşullara zemin hazırlayarak önemli tarihsel süreçleri ortaya çıkaran döngüsel bir etkileşimin parçası niteliğinde tetikleyici bir güç ve değişim mekanizması yaratmıştır. Bununla birlikte, ilgili süreçlerin bir parçası olarak, medya-siyaset-iktidar üçgeninde yerel, bölgesel ve küresel düzlemlerde egemen bir söylem alanı oluşturan belirli aktörler arasında roller ve ilişki formlarına göre değişen ve zamanın ruhuna ayna tutan kavramsal gerçeklik algılarının evrensel ölçekli yansımaları da dikkate alındığında, dünya toplumunu gittikçe daha çok merkeze alan bir küresel siyaset ve söylemi ön plana çıkarmaya başlayan normatif bir imgelem boyutu ile daha çok iç içe geçen bir tablo ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, toplumlar arası iletişim süreçlerinde dilin karmaşık yapısı gereği gelişen çok boyutlu söylemsel ve kültürel ilişkilerin dinamikleri, bağlamdan bağlama değişen koşullar nedeniyle tek bir paradigmanın sunduğu sistematik çerçevesinde çözümlenmeye çalışıldığında, kendi kendini sınırlayan son derece dar bir

bakış açısıyla olasılıklar önermesi kaçınılmaz hale gelecektir. Bu kapsamda, belirli bir söylemin yarattığı herhangi bir gerçeklik boyutu, hitap ettiği gruplar ve bireyler arasındaki etkileşim sonucu bir tür güç ve eylem mekanizması ortaya koysa da, söylemsel bir içeriğin bilinç düzeylerine göre farklılaşan bir sosyal iletişim alanının parçası olarak çözümlenmesi önemlidir. Her söylemsel bağlam kendi sistematığı içinde belirli bir sosyal gerçekliğin paradigmasını geliştirdiği gibi, ilgili sosyal bilincin farklı bir bağlamda yeni bir gerçeklik boyutu kazandığı takdirde bir paradigma değişimini de ortaya çıkarabilir. Başka bir deyişle, belirli bir kavramsal söylem çok boyutlu bağlamsal bir bütünlük olarak değerlendirildiğinde, bilincin boyutlarına göre farklılaşan birden fazla paradigma potansiyeli yaratan bir çözümleme ile sonuçlanabilir. Dilin sınırsız yaratıcı doğası üzerinde gözlemlenen değişim gibi, söylem de merkezi ve eylemsel bir güce dönüşüm süreçleri içinde değişen toplumsal dinamikler bağlamında bir paradigmadan başka bir paradigmaya dönüşen birden fazla bilinç düzeyini yansıtabilir. Bu nedenle, her bir düzeyde gözlem sürecine gözlemci olarak dahil olan birey ve grupların bilincinden aktarılan içerik yoluyla belirli bir kavramsal gerçeklik, gözlemcinin bilgi ve güç göstergesi olarak gözlemi söyleme dönüştürerek sosyal ve psikolojik bir gerçeklik algısının ürünü olarak kendine ait bir toplumsal imgelemi beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, her söylemin (görünür) bir eylem ya da (görünmez) bir imgelem yansıtarak mevcut paradigmayı değiştirme potansiyeli olduğunu ileri sürmek mümkündür ve her değişim, eski paradigmanın tamamen ortadan yok oluşu anlamına gelmeyeceği gibi, yeni paradigmanın da görünürlük kazanarak benimsenen bir gerçeklik algısı yaratması noktasında iki paradigma arasındaki geçiş sürecinde belirsizlik ve kaosu da barındıracaktır. Bu noktada kitle iletişim araçlarının ne tür bir söylem kullandığı, siyaset ile toplum arasında medyanın nasıl bir etkileşim ortamı sunduğu önem kazanırken, her söylemsel yaratım bir paradigmadan bir başka paradigmaya köprü kurarak döngüsel bir seyir izleyecektir.

Kavramsal boyutta paradigmanın döngüsel süreci

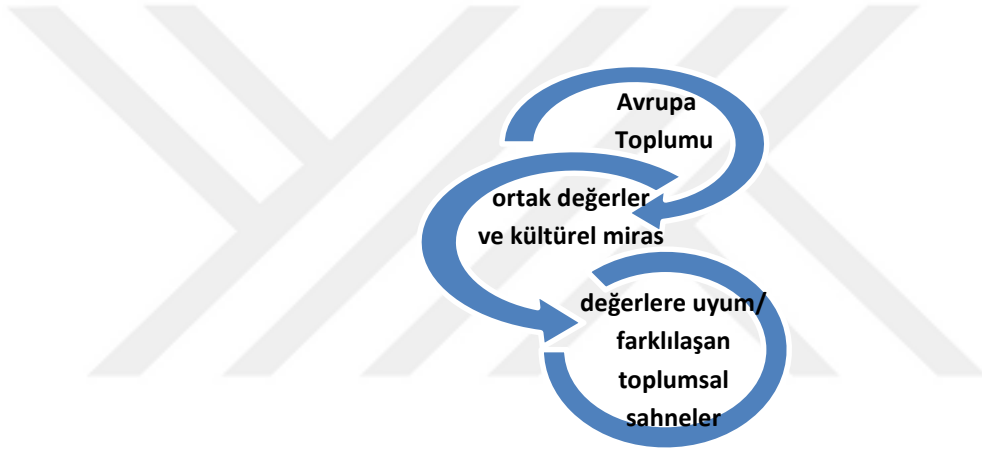
Avrupalılaşıma kavramının çok boyutlu bir söylemsel gerçeklik olarak toplumsal bağlam üzerindeki yansımaları, yukarıda sözü edilen gözlem-söylem-eylem/imgelem üçgeni arasındaki soyut değerlendirmenin somut bir örneği olarak görünür nitelikte kabul edilebilir. AB kurumları ve Birlik üyeleri arasındaki etkileşim, belirli bir küresel bağlama eklemlenmiş Avrupa toplumu üzerinde 'koşulluluk' ilkesinin gerektirdiği bir gözlem alanı yaratırken, özellikle ortak değerler ve kültürel miras söylemi üzerinden Avrupalı kimliğinin gücüne atfeden sosyal bir gerçeklik alanının parçası olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda 'Avrupalılaşılarak demokratikleşen' bir toplumun normatif gerçekliğine uyum yönünde ulusal ve yerel düzeyli girişimlere yönelik bir tür teşvik mekanizması yaratan Avrupa Birliği, gözlemci konumu itibariyle oluşturduğu kurumsal bir dilin dönüştürücü gücünü kullanmaya çalışmış görünmektedir. Öte yandan, siyasi ve toplumsal aktörler arasında tarihsel ve mekansal dinamiklerden bağımsız biçimde gelişen farklı bilinç düzeylerine ait gözlem süreçleri güç ve çıkar mücadeleleri de yaratarak monotip bir gerçeklik algısının ötesine geçmiş ve beraberinde ortaya çıkan çok seslilik ile gelen düzensizlik ve çatışma ortamı karşısında Avrupa değerlerine yönelik yeni bir imgelem alanı oluşturmuştur. Sonuç olarak, Avrupalılaşıma kavramı çoklu Avrupalılar içinde farklılaşan sosyokültürel dinamiklerle birlikte düzensizliğin yarattığı başka bir düzen kurmuş ve her ne kadar ulusüstü bir birlik ve bütünlük çatısı altında bir tür ortaklığın değerlerini yansıtan bir içerikle kurumsal kimliğini var etmiş olsa da, bir noktada adeta "hayali cemaatler"e dönüşen sosyal ve imgesel çözümlerin beraberinde Avrupalı kimliğine ait söylemsel

gerçeklikler üzerinde oluşan farklılıklar arasında varlığını sorgulayan ve yeniden anlamlandırmaya çalışan bir Avrupa toplumu için bu tür bir çeşitlilik sorunsalı, Avrupalılaştırmanın iç ve dış politikaları üzerinde bir paradigma değişiminin zeminini hazırlamıştır. Bu anlamda özellikle AB-Türkiye ilişkilerini de çok seslilik, farklılıklara saygı, ifade özgürlüğü, nesnellik ve tarafsızlık vurguları üzerinde yeniden bağlamlandırmayı gerektiren belirli kırılma noktaları daha yakından gözlemlendiğinde, Dünya Toplumu, Avrupalılaştırma ve Türkiye'nin dönüşümü arasındaki yakın bağlara dikkat çeken küresel bir gözle demokratik toplum kültürü ve medya ilişkilerinin çözülmesi Avrupa Birliği'nin ne tür bir paradigma değişiminin aktörlüğünü üstlenmekte olduğuna ilişkin daha net ipuçları sunabilecektir.

Çalışmada postyapısalcı bir söylem çözümlemesi için araştırmaya örneklem olarak seçilen 31 Mart 2019 tarihli İBB Başkanlık seçimlerini CHP adayı Ekrem İmamoğlu'nun kazanmasının ardından iktidar cephesinden ileri sürülen usulsüzlük iddiaları gerekçesiyle YSK tarafından alınan iptal kararının Hollanda ve Türk basınında nasıl haberleştirildiği gündeme getirmiştir. Farklı ideolojik duruşları yansıtmaya özen gösterilerek seçilen Hollanda ve Türkiye gazetelerinden alınan örnek haber içeriklerinden yola çıkılmıştır. Yerel düzeyden, bölgesel ve küresel düzlemlere uzanan bir demokratik katılım sorunsalına dönüşen süreç içinde gözlemlenen iktidar ve muhalefet partileri arasındaki güç mücadelesini örtük ya da açık bir dil yoluyla barındıran medya söylemlerine ait temsili vurguları incelendiğinde, AB'ye aday ülke statüsündeki Türkiye'nin Avrupalılaştırma bağlamında gözlemlenen paradigma dönüşümü içinde Avrupa (Birliği) ve Dünya Toplumu nezdinde kendini nasıl konumlandığı açısından iki ülke basınından yansıyanlar önemli bir veri kaynağı olarak değerlendirilebilir. İlgili seçimin tekrarına ilişkin haberler üzerinde Hollanda ve Türkiye gazetelerine yönelik olarak bu çalışmada sunulan karşılaştırmalı söylem çözümlemesi kapsamında medyanın temsili ile Avrupa değerlerine uyum arasındaki ilişkiler gözlemlenmiş ve siyasi dünyayı topluma, toplumsal dünyayı da siyasete bağlayan bir köprü işlevi bulunan medyanın dördüncü güç olarak ne tür bir aktör rolüyle söz konusu sürece dahil olduğu postyapısalcı bir bakışla anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Hollanda basınında sağ ve sol politikaların temsilcileri de olsalar, incelenen gazetelerin birbirlerine benzer yönde tarafsız yaklaşımları ve

dolayısıyla Avrupa değerlerine yönelik bir bağlılık sergileyerek, bir noktada herhangi bir kimlikte bağımsız ve tarafsız bir tutumla, yalnızca objektif bir gözlemci olarak hikaye 'anlatıcı'sı gibi konuya yer verdikleri görülmektedir. Araştırma kapsamında değerlendirilen Türk gazeteleri ise daha çok belirli bir stratejik ve söylemsel 'aracı' rolüyle dikkati çekerken, belirli bir ideolojik kimliğin sosyal gerçeklikleri çerçevesinde konuyu ele alan bir tablo yansıtmıştır. Dolayısıyla Türk basınında yayınlanan haberlere ait veri söylemsel çözümleme açısından daha fazla çeşitlilik sunmuştur.

Avrupalılaşıma kavramını yeniden bağlandıran paradigmanın öğeleri

Aynı zamanda, ilgili iptal kararının medya temsillerinde farklı söylemler ve yaklaşımlara açık bir alan oluşturarak bu tür bir yerel seçim gündeminin Kopenhag Kriterleri'nin (1993) öngördüğü açık toplum, demokrasi, farklılıklara saygı, insan hakları ve hukukun üstünlüğü açısından değerlendirildiğinde aktörler arası rolleri ve egemen söylemleri yeniden konumlandıran küresel bir paradigma dönüşümünün habercisi olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. 31 Mart 2019 tarihli İBB Başkanlık seçiminin iptal edilerek ikinci bir seçimin düzenlenmesi üzerine alınan karar gerek AB-Türkiye ilişkilerinin seyri, gerekse Türkiye demokrasi tarihi açısından önemli bir kırılma noktası olarak değerlendirilebileceği gibi, yerli ve yabancı basının söz konusu habere ilişkin tutumları da farklı toplumsal kimliklerin yeniden tanımlandığı merkez-çevre ilişkileri arasındaki güç dengelerinin farklılaşması sonucu yaşanan küresel boyutlu bir sosyal değişimin önde gelen göstergeleri arasında kabul

edilebilir. Avrupa Birliği uluslararası toplumun söylemleri üzerinde küresel aktör rolüyle dünya toplumunun merkezindeki konumunu korumaya çalışırken, Türkiye'nin iç politikadaki dinamikleri üzerinde değişim isteyen ve değişime direnen aktörler arasında gelişen ikilemin yarattığı güç mücadeleleri AB'ye üyelik statüsü itibarıyla Avrupa değerlerine uyum düzeyinde daha mesafeli, dolayısıyla uluslararası toplumun merkezindeki normatif ve sosyal gerçeklikleri arka planda bırakan daha pragmatist bir siyasi ve toplumsal imgelem boyutunu da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği ve dünya toplumu normlarına bir yandan yakın olmaya çalışan Türkiye, ulusal basında söylemsel gerçeklikler olarak yansıtılan norm ve kuralların oluşturduğu toplumsal algı farklılıklarına dayalı çatışma ortamından henüz tamamiyle özgürleşememiş görünmektedir. İlgili örneklem üzerinde yaratılan siyasi ve sosyal gündem dikkate alındığında, Türkiye'nin iç ve dış politikalar arasındaki siyasi güç dengelerini yeniden yapılandırma çabaları, ulusal ve uluslararası düzeylerde içinde bulunduğu zamanın kalitesinde özellikle Türk basınına yansıyan söylemsel paradoksun beraberinde varoluşsal bir 'başka'laşma ve (yeniden) demokratikleşme sorunsalı ile sonuçlanmış görünmektedir. Türkiye, dış dünyaya ve uluslararası toplumun merkezine yakınlaşmaya çalışırken, siyasi ve toplumsal dengeleri üzerinde içsel merkezinden uzaklaşan bir ülke gündemini beraberinde getirmiştir. Öte yandan, Türk demokrasisinin tarihsel yolculuğu açısından, bir devri sona erdirip başka bir devrin yapılanma sürecine giden yeni bir yol açan farklı bir '31 Mart Vakası' olarak da değerlendirilebilir. Bu tür bir değişimin penceresinden yansıyan gerçekliğin ötesinde ise 'başka' bir dünyaya ve topluma dönüşüm yolunda bir dönüm noktası oluşturduğu gözlemlenebilir. Bu açıdan, farklı söylemsel dünyaların yarattığı sembolik kahramanların savunduğu ideolojik değerler farklılaşsa da, kullandıkları dilin ayrı görünen gerçeklikleri küresel bir resim üzerinde parçalarını bir araya getirdiğinde dünya toplumunun birlik ve bütünlüğüne hizmet eden bir tür ortak hakikatler dünyasının keşfine açılan evrensel bir imgelemin perdesi aralanabilir. Bu perdenin ardından kendi kendini gözlemleyen bir dünya toplumu bilinci filizlenmeye başladığında, tüm çatışmanın aslında ekonomik ve siyasi nedenlerinin ötesinde, belirli söylemsel dinamiklerle oluşturulan toplumsal algılar/bilinçler arası krizler ve güç savaşlarının bir aynası olduğunun farkına varılabilecektir.

KAYNAKÇA

- ACAR, M., 2008 “Avrupa Birliği’nin Medya Politikaları ve Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türk Medyası”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Master Tezi.
- AÇIKMEŞE-AKGÜL, S., 2004 “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, **Uluslararası İlişkiler**, Sayı 1/1, s.1-32.
- AKDOĞAN, E., M. ATALAY, 2017 "Avrupa Birliği’ni Değişime Zorlayan Güç: Göç", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** Kayfor 15 Özel Sayısı, 2437-2454. (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd/issue/53208/711253> (Erişim: 28 Temmuz 2019)
- ARSAN, E., 2016 "Medya ve AB", **Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz: Yetişkinler için Avrupa Birliği**, A. Kaya (yay. haz.) İstanbul: Hiperlink Yayınları, 289-303.
- ASPINWAL, M. D., G. SCHNEIDER, 2000 “Same Menu, Separate Tables: The Institutional Turn In Political Science and the Study of European Integration”, **European Journal Of Political Research**, C. 38, 1-36.
- AYDIN-DÜZGİT, S., 2011 “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Postyapısalcı Yaklaşım: Almanya Örneğinde Dış Politika ve Söylem Analizi”, **Uluslararası İlişkiler**, C.8 No.29, 49-70. (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39277/462530> (Erişim: 22 Eylül 2017)
- BACHE, I., v.d., 2011 **Politics in the European Union**, 3. Bsk., Oxford: Oxford University Press.

- BARDAKÇI, M., 2010 "Turkish Parties' Positions towards the EU: Between Europhilia and Europhobia", **Romanian Journal of European Affairs**, C.10 No.4, 26-41. (Çevrimiçi) <http://ssrn.com/abstract=1727245> (Erişim: 22 Ocak 2019)
- BEEMSTERBOER, T., 2019 "AKP'nin baskısı ile İstanbul yeniden seçime gidecek" (Flemenkçe aslından çev.), **NRC Handelsblad**, 5 Mayıs 2019. (Çevrimiçi gazete) <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/05/05/istanbulwordttestvooturkse-democratie-a3959205/next/2019/05/06/112> (Erişim: 22 Haziran 2020)
- Birgün, "Hukuk Askıda, Demokrasi İptal", 7 Mayıs 2019, s. 1. (Çevrimiçi gazete) <https://www.gastearsivi.com/gazete/birgun/2019> (Erişim: 1 Temmuz 2019)
- BÖLÜKBAŞI, H. T., E. ERTUGAL, S. ÖZÇÜRÜMEZ, 2011 "Avrupa Entegrasyonu Kuramlarıyla Türkiye'yi Konu Alan Yazının Etkileşimi: Avrupalılaşma Araştırma Programını Türkiye Özelinde Yeniden Düşünmek", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Sayı 8, 77-102.
- BÖRZEL, T. A., 2003 "How the European Union Interacts with its Member States", **IHS Political Science Series**, Sayı 93.
- 2010 "The Transformative Power of Europe Reloaded – The Limits of External Europeanization," **KFG Working Papers**, Free University Berlin.
- 2016 "Building member states: how the EU promotes political change in its new members, accession candidates, and Eastern neighbors", **History & International Relations**, Sayı 8, 76-112.
- BÖRZEL, T. A., T. RISSE, 2000 "When Europe hits home: Europeanisation and domestic change", **European Integration Online Papers**, C.4 No.15.

- 2003 "Conceptualizing the Domestic Impact of Europe", **The Politics of Europeanization**, K. Featherstone ve C. M. Radaelli (der.), New York: Oxford University Press, 57-80.
- 2009 "The Transformative Power of Europe: The European Union and the diffusion of ideas", **KFG Working Paper Series**, 3-28, Berlin: Freie Universitat Berlin.
- 2012 "Europeanisation Meets Turkey: A Case *Sui Generis*", **Turkey and the European Union: Processes of Europeanisation**, Ç. Nas ve Y. Özer (der.), Burlington: Ashgate, 9-21.
- BÖRZEL T. A., D. SOYALTIN, 2012 "Europeanisation in Turkey: Stretching a concept to its limits", KFG Working Paper Series, 1-24 Berlin: Freie Universitat Berlin.
- BRETHERTON, C., J. VOGLER, 2006 **The EU As A Global Actor**, 2. Bsk., NewYork: Routledge.
- BUHARİ-GÜLMEZ, D., 2010 "Stanford School on Sociological Institutionalism: a Global Cultural Approach", **International Political Sociology**, 4/3, 253- 270.
- 2014 "Europeanisation meets homo economicus, homo sociologicus and homo intellectus: The Turkish case and beyond", **European Multiplicity**, C. Rumford ve D. Buhari-Gülmez (der.), 205-223, Cambridge: Cambridge Scholars Press.
- 2016 "The European Union as a heuristic device: Ritualized Europeanisation in Turkey", **Comparative European Politics**, Macmillan Publishers Ltd. C.14 No.4, 458-476.
- 2017 **Europeanisation in a Global Context: Integrating Turkey into World Polity**, London: Palgrave Macmillan.
- CHECKEL, J. T., 1998 "The Constructivist Turn in International Relations Theory", **World Politics**, 50/2, 324-348.
- 1999 "Norms, institutions, and national identity in contemporary Europe", **International Studies Quarterly**, 43/1, 84-114.

- 2001 “Why comply? Social learning and European identity change”, **International Organisation**, 55/3: 553-588.
- 2005 “International institutions and socialization in Europe: Introduction and framework”, **International Organisation**, 59/4, 801-826.
- CHOMSKY, N., 2001 **Dil ve Zihin**, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- ÇİLİNGİR, S., 2007 **Avrupa Kimliği ve Ulus-Devlet Modeli, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, C.7, No.1.
- De Telegraaf**, “Erdoğan’ın partisi kaybettiği şehirlerde mücadele veriyor” (Flemenkçe aslından çev.), 1 Nisan 2019. (Çevrimiçi gazete) <https://www.telegraaf.nl/nieuws/3378210/partij-erdogan-vecht-verlies-in-steden-aan> (Erişim: 21 Mayıs 2020)
- DE GRAUWE, P., 2010 "The Financial Crisis and the Future of the Eurozone", **Bruges European Economic Policy (BEEP) Briefing**, 21.
- DE WITTE, B., 2017 "EU Law: Is it international law?", C. Barnard, ve S. Peers (Ed.), **European Union Law**, 2. Bsk., s. 177-197, Oxford: Oxford University Press.
- DELANTY, G., 2002 “Models of European Identity: Reconciling Universalism and Particularism”, **Perspectives on European Politics and Society**, 3/3.
- DELANTY, G., C. RUMFORD, 2005 **Rethinking Europe: Social Theory and the Implications of Europeanization**, Routledge, London ve New York.
- DİNÇ, C., 2011 "Avrupa Kimliği: Çatışan Perspektifler, Güncel Değerlendirmeler ve Endişeler", **Gazi Akademik Bakış**, 5/9, 31-58 (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gav/issue/6522/86463> (Erişim: 12 Ağustos 2020)
- 2019 **Avrupa Birliği: Kimlik, Siyaset, Ekonomi, Genişleme**. Ankara: Seçkin Kitabevi.
- DROI, G., W., M. JOHN, H. HWANG (ed.) 2006 **Globalization and Organization: World Society and Organizational Change**, Oxford: Oxford University Press.

- ESEN, B., Ş. GÜMÜŞÇÜ, 2019 “Killing Competitive Authoritarianism Softly: The 2019 Local Elections in Turkey”, **South European Society and Politics**, 24/3, 317-342.
- FAIRCLOUGH, N., 2015 **Language and Power**, New York: Routledge.
- FLOCKHART, T., 2010 “Europeanization or EU-ization? The Transfer of European Norms across Time and Space”, **Journal of Common Market Studies**, 48/4, 810-887.
- GARB, H., 2006 **The EU’s Transformative Power: Europeanisation through conditionality in Central and Eastern Europe**, New York: Palgrave Macmillan.
- GIDDENS, A., 2002 **Sağ ve Solun Ötesinde**, M. Sözen ve S. Yücesoy (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- GRABBE, H., 2003 “Europeanisation Goes East: Power and Uncertainty in Accession Process”, **The Politics of Europeanisation**, K. Ferstone ve C. M. Radaelli (ed.), 303-327. Oxford: University Press.
- 2006 **The EU’s Transformative Power: Europeanisation through Conditionality in Central and Eastern Europe**, New York: Palgrave Macmillan.
- HAY C., B. ROSAMOND, 2002 “Globalisation, European integration and the discursive construction of economic imperatives”, **Journal of European Public Policy**, C.9, No.2:147-167.
- HALL, P. A., C. R. TAYLOR, 1996 “Political science and the three new institutionalisms”, **Political Studies**, 44/5, 936-57.
- HERMANN, C., 2017 "Crisis, structural reform and the dismantling of the European Social Model(s)", **Economic and Industrial Democracy**, C.38, No.1, 51–68.

- Hürriyet**, 2019 "İstanbul'da Seçim İptal", 7 Mayıs 2019, s.1. (Çevrimiçi gazete) <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2019-05-07/hurriyet-gazetesi-manseti> (Erişim tarihi: 1 Temmuz 2019)
- INGLEBY, M., 2019a "AKP'nin bugüne dek hiç görülmemiş yenilgisi Erdoğan'ı sadece gülümsetti" (Flemenkçe aslından çev.), **Trouw**, 1 Nisan 2019. (Çevrimiçi gazete) <https://www.trouw.nl/nieuws/ongekende-klap-voor-akp-doet-erdogan-allesbehalve-glimlachen~bd605942/> (Erişim tarihi: 20 Haziran 2020)
- 2019b "Erdoğan'ın Partisi İstedliğini Aldı: İstanbul'da kaybedilen seçimler tekrarlanıyor" (Flemenkçe aslından çev.), **Trouw**, 6 Mayıs 2019. (Çevrimiçi gazete) <https://www.trouw.nl/nieuws/erdogans-partij-krijgt-haar-zin-de-verloren-burgemeestersverkiezing-in-istanbul-moet-opnieuw~bf66292f/> (Erişim tarihi: 20 Haziran 2020)
- KEYMAN, F. E., Z. ÖNİŞ, 2007 **Turkish Politics in a Changing World. Global Dynamics and Domestic Transformations**, İstanbul: Bilgi University Press.
- KOÇUKOĞLU, F., v.d. 2021 **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri için Yol Haritası**, İstanbul: Global İlişkiler Forumu.
- KRUCKEN, G., G. DRORI (der.) 2009 **World society: The Writings of John W. Meyer**, Oxford: Oxford University Press.
- MANNERS, I., 2002 "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms", **Journal of Common Market Studies**, Sayı 40, 235-258.
- MANNERS, I., R. WHITMAN, 2003 "The 'difference engine': constructing and representing the international identity of the European Union", **Journal of European Public Policy**, 10/3, 380-404.
- 2013 "Normative power and the future of EU public diplomacy", D. K. Mai'a ve J. Melissen (ed.), **European Public Diplomacy: Soft power at Work**, New York: Palgrave Macmillan.
- MARCH, J. G., J.P. OLSEN, 1998 **The Institutional Dynamics of International Political Orders. International Organization**, 52/4, 943-969. (Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/stable/2601363> (Erişim: 15 Mart 2019)

- 2005 "Elaborating the 'New Institutionalism", **Arena Working Paper**, Sayı 11, University of Oslo: Centre For European Studies.
- MARSH, D., G. STOKER, 2010 **Theory and Methods in Political Science**, 3. Bsk., Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- MATHESON, D., 2005 "Media discourses: Analysing media texts", **Issues in Cultural and Media Studies**, Maidenhead: Open University Press, C.38, No.1.
- MEYER, J. W., 1981 "A model of multiattribute judgments under attribute uncertainty and informational constraint", **Journal of Marketing Research**, 18/4, 428–441. (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.2307/3151336> (Erişim: 28 Temmuz 2019)
- 1999 "The changing cultural content of the nation-state: A world society perspective", G. Steinmetz (ed.) **State/Culture: State-Formation after the Cultural Turn**, Ithaca, NY: Cornell University Press, 123–143.
- 2001 "Comment: Reflections: The worldwide commitment to educational equality", **Sociology of Education**, Sayı 74, 154-158.
- 2002 "Globalization, National Culture, and the Future of the Polity", **Hong Kong Journal of Sociology**, C.3, 1–18.
- 2007 "Globalization: Theory and Trends", **International Journal of Comparative Sociology**, C.48, No.261.
- 2008 "Reflections on Institutional Theories of Organizations", **The Handbook of Organizational Institutionalism**, R. Greenwood, C. Oliver, R. Suddaby ve K. Sahlin-Andersson (ed.), Thousand Oaks, CA: Sage.
- 2009 "Reflections: Institutional Theory and World Society", **World Society: The Writings of John W. Meyer**, G. Krücken ve G. S. Drori (ed.), 36–63. Oxford: Oxford University Press.
- 2010 "World Society, Institutional Theories and The Actor", **The Annual Review of Sociology**, C.36, 1-20.

- MEYER J. W., T.JEPPERSON, 2000 “The 'Actors' of Modern Society Cultural Rationalization and the Ongoing Expansion of Social Agency”, **Sociological Theory**, 18/1, 100-120.
- MEYER J. W., B., ROWAN, 1977 “Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony”, **American Journal of Sociology**, C.83, No.2, 340-363.
- MEYER, J. W., v.d.1997 “World Society and the Nation-State”, **American Journal of Sociology**, C.103, No.1, 144-181.
- MORAVCSIK, A., 1998 **The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht**, Cornell University Press, Ithaca.
- NABERS, D., 2016 **Poststructural Discourse of Global Politics**, UK: Palgrave Macmillan.
- NAS, Ç., 2016 **İKV'den Analiz: Avrupa'nın Göç Krizi ve Mülteci Hakları.** (Çevrimiçi) https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=1238 (Erişim: 20 Temmuz 2019)
- NORTH, D. C., 1990 **Institutions, Institutional Change and Economic Performance.** Cambridge: Cambridge University Press.
- NOUTCHEVA, G., S. AYDIN-DÜZGİT, 2012 “Lost in Europeanisation: The Western Balkans and Turkey”, **West European Politics**, 35/1, 59-78.
- OLSEN, J. P., 2002 “The Many Faces of Europeanization”, **Journal of Common Market Studies**, C.40 No.5, 921-952.
- PETERS, B. G., 2012 **Institutional theory in political science: the new institutionalism**, 3. Bsk., New York: Continuum.
- PIERSON, P., 1996 “The Path to European Integration: A Historical Institutional Analysis”, W. Sandholtz ve A. S. Sweet (ed.), **European Integration and Supranational Governance**, Oxford; e-baskı, Oxford Academic, 2004, (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.1093/0198294646.003.0002> (Erişim: 3 Temmuz 2019)
- 2000 “Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics”, **The American Political Science Review**, C.94, No.2, 251–267.

- POLLACK, M. A., 2005 "Theorizing the European Union: International Organization, Domestic Polity, or Experiment in New Governance?", **Annual Review of Political Science**, C.15, No.8, 357-98.
- 2009 "Europe united? The impact of the EU's eastern enlargement, five years on", **European View**, C. 8, No. 2, 239-254.
- RADAELLI C. M., 2003 "Europeanization of Public Policy", K. Featherstone ve C. M. Radaelli (ed.), **The Politics of Europeanization**, 27–56, Oxford: Oxford University Press.
- 2004 "Europeanisation: Solution or Problem?", **European Integration online Papers**, 8/16. (Çevrimiçi) <https://ssrn.com/abstract=601163> (Erişim: 29 Haziran 2019)
- RISSE, T., 2001 "A European identity? Europeanization and the evolution of nation-state identities", M. G. Cowles, J. Caporaso ve T. Risse (ed.), **Transforming Europe: Europeanization and domestic change**, 9-216, NY: Cornell University Press.
- RUMFORD, C., W. BIEBUYCK, 2012 "Many Europes: Rethinking Multiplicity", **European Journal of Social Theory**, 15/1, 3-20.
- 2016 "Many Europes: Towards a multidisciplinary and sociohistorical perspective", **Comparative European Politics**, C.4, No.4, s.391- 397. Macmillan Publishers Ltd.
- RUMFORD, C., D. BUHARİ-, GÜLMEZ, 2011 "Contradictions in European Integration: A Global Perspective", **Global Trends and Regional Development**, N. Genov (ed.), 64–81, New York ve London: Routledge.
- (der.) 2015 "Special Issue 'Europe and World Society'", **Journal of Contemporary European Studies**, C.23, No.2, 169-175.
- RUMELİLİ, B., 2004 "Constructing Identity and Relating to Difference: Understanding the EU's Mode of Differentiation", **Review of International Studies**. C.30, No.1, 27-47.
- SARIGİL, Z., 2007 "Europeanisation as Institutional Change: the Case of the Turkish Military", **Mediterranean Politics**, C.12, No.1, 39-57.

- SCHIMMELFENNIG
, F., 2000 "The International Socialization in the New Europe
Rational Action in an Institutional Environment",
European Journal of International Relations, C.6, No.1,
109-139(Çevrimiçi)

https://www.researchgate.net/publication/246509092_International_Socialization_in_the_New_EuropeRational_Action_in_an_Institutional_Environment (Erişim: 5 Ağustos
2019)
- 2001 "The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action,
and the Eastern Enlargement of the European Union",
International Organization, 55/1, 47–80. (Çevrimiçi)
<http://www.jstor.org/stable/3078597> (Erişim: 5 Ağustos
2019)
- 2008 "EU political accession conditionality after the 2004
enlargement: consistency and effectiveness", **Journal of
European Public Policy**, C.15, No.6, 918-937.
- 2010 "Europeanisation beyond the member states", **Zeitschrift
für Staats-und Europawissenschaften**, 8/3, 319-339.
- 2016 "Good Governance and Differentiated Integration: Graded
Membership in the European Union", **European Journal of
Political Research**, C.55, No.4, 789-810.
- SCHIMMELFENNIG
F., S.
LAVENEX, 2009 "EU rules beyond EU borders: theorizing external
governance in European politics", **Journal of European
Public Policy**, 16/6, 791-812.
- SCHIMMELFENNIG
F., D. LEUFFEN, B.
RITTBERGER, 2014 "The European Union as a System of Differentiated
Integration: Interdependence, Politicization and
Differentiation", **IHS Political Science Series**, Sayı 137.
- SCHIMMELFENNIG
F., U. SEDELMEIER,
2002 "Theorizing EU Enlargement", **Journal of European
Public Policy**, C.9, No.4, 500-528.
- 2004 "Governance by conditionality: EU rule transfer to the
candidate countries of Central and Eastern Europe, **Journal
of European Public Policy**, C.11, No.4, 661-679.
(Çevrimiçi) <https://hdl.handle.net/1814/71646> (Erişim
tarihi: 11 Ağustos 2019).

- 2005 **The Europeanisation of Central and Eastern Europe**, Ithaca: Cornell University Press.
- SCHMIDT, V. A., 2008 "Discursive Institutionalism: the explanatory power of ideas and discourse", **Annual Review of Political Science**, Sayı 11, 303-326.
- 2010 "Taking ideas and discourse seriously: Explaining change through discursive institutionalism as the fourth 'new institutionalism'", **European Political Science Review**, C.2, No.1, 1-25.
- SCHOFER, E., v.d., 2012 "Sociological Institutionalism and World Society.", **The Wiley-Blackwell Companion to Political Sociology**, E. Amenta, K. Nash ve A. Scott (ed.), 57–69. Chichester, UK: Wiley.
- SCHOFER, E. ve E. MCENEANEY, 2003 "Methodological strategies and tools for the study of globalization", S. D. Gili, J. W. Meyer, F. O. Ramirez ve E. Schofer, (ed.), **Science in the Modern World Polity**, 43-76, Stanford, CA: Stanford University Press.
- SÖZEN, A., 2004 **Türkiye’de Kopenhag Kriterleri Çerçevesinde Demokratikleşme ve Türk Dış Politikasına Yansımaları**, Ö. E. TANÖR, (ed.), İstanbul: Legal Yayıncılık.
- TEKELİ, İ., 2004 **Avrupa Birliği, Türkiye ve Demokrasi**, Ankara, Şenol Matbaacılık.
- TOCCI, N., 2005 "Europeanization in Turkey: Trigger or Anchor for Reform?", **South European Society and Politics**, C.10, No.1, 73-83.
- ULUDAĞ, A., 2019 "AK YSK", **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 2019, s.1. (Çevrimiçi gazete) <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/2019-05-07/0> (Erişim tarihi: 1 Temmuz 2020)
- VAN AALDEREN, M., 2019 "İstanbul seçimleri eleştirilere rağmen tekrarlanıyor" (Flemenkçe aslından çev.), **De Telegraaf**, 7 Mayıs 2019. (Çevrimiçi gazete) <https://www.telegraaf.nl/nieuws/3551136/verkiezingen-istanbul-gaan-over-ondanks-kritiek> (Erişim: 21 Mayıs 2020)
- VINK, M., 2003 "What is Europeanisation? and Other Questions on a New Research Agenda", **European Political Science**, 3/1, 63-74.

- VREEKEN, R., 2019a "Erdoğan istediğini elde etti: İstanbul tekrar bir başkan seçmeli" (Flemenkçe aslından çev.), **De Volkskrant**, 6 Mayıs 2019. (Çevrimiçi gazete) <https://www.volkskrant.nl/nieuwsachtergrond/historische-dreun-voor-erdogan-hij-verliest-vrijwel-zeker-ook-thuisbasis-istanbul~bd9129e9/> (Erişim: 22 Mayıs 2020)
- 2019b "Erdoğan'ın yenilgisinin ardından Meclis: Başkanlık sistemi şimdi büyük baskı altında" (Flemenkçe aslından çev.), **De Volkskrant**, 1 Nisan 2019. (Çevrimiçi gazete) <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/parlementarier-na-verlies-partij-erdogan-nu-komt-het-presidentieel-systeem-in-turkiye-onder-grote-druk~b36087f0/> (Erişim: 22 Mayıs 2020)
- 2019c "Erdoğan için büyük darbe: İstanbul'daki ana üssü de neredeyse kaybediyor"(Flemenkçe aslından çev.), **De Volkskrant**, 1 Nisan 2019. (Çevrimiçi gazete) <https://www.volkskrant.nl/nieuwsachtergrond/historische-dreun-voor-erdogan-hij-verliest-vrijwel-zeker-ook-thuisbasis-istanbul~bd9129e9/> (Erişim: 22 Mayıs 2020)
- WIENER, A., T. DIEZ, 2009 **European integration theory**, 2. Bsk., Oxford: Oxford University Press.
- WEBER, M., 2005 "Remarks on Technology and Culture", **Theory, Culture & Society**, 22/4, 23–38. (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.1177/0263276405054989> (Erişim: 24 Eylül 2020).
- Yeni Akit**, 2019 "Şaibeli Seçim Yenileniyor", 7 Mayıs 2019, s. 1. (Çevrimiçi gazete) <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2019-05-07/yeni-akit-gazetesi-manseti> (Erişim: 2 Temmuz 2020)

EKLER

Ek 1.

1 Nisan 2019 tarihli *De Telegraaf* gazetesinde paylaşılan görsel:

(Çevrimiçi) <https://www.telegraaf.nl/nieuws/3378210/partij-erdogan-vecht-verlies-in-steden-aan> Erişim tarihi: 20 Haziran 2020.

Ek 2.

Destekleyici nitelikte geliştirilmiş literatür

- AVCI, G., 2011 "The Justice and Development Party and the EU: Political Pragmatism in a Changing Environment", **South European Society and Politics**, 16/3, 409-421.
- 2012 **Constructions of European Identity: Debates and Discourses on Turkey and the EU**, Palgrave, Basingstoke.
- AYDIN-DÜZGİT, S., 2016 "De-Europeanisation through discourse: a critical discourse analysis of AKP's election speeches", **South European Society and Politics**, 21/1, 45-58.
- AYDIN-DÜZGİT, S., A. KALİBER, 2016 "Encounters with Europe in an era of domestic and international turmoil: is Turkey a de-Europeanising candidate country?", **South European Society and Politics**, 21/1, 1-14.
- AYDIN, M., S. A. AÇIKMEŞE, 2007 "Europeanization Through EU Conditionality: Understanding The New Era in Turkish Foreign Policy", **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 9/3, 263-274.
- BALKIR, C., S. EYLEMER, 2016 "Shifting logics: the discourses of Turkish political elites on EU accession", **South European Society and Politics**, 21/1, 29-43.
- BOROŃSKA-HRYNIEWIECKA, K., 2011 "Europeanization of Non-State Actors: Towards a Framework for Analysis", D. Armstrong v.d. (der.), **Civil Society and International Governance. The Role of Non-State Actors in Global and Regional Regulatory Frameworks**, London: Routledge, 73-91.
- BULLER, J., A. GAMBLE, 2002 "Conceptualising Europeanization", **Public Policy and Administration**, 17/2, 4-24.

- CAMPBELL, J. L., O. K. PEDERSEN, 2001 **The Rise of Neoliberalism and Institutional Analysis**, Princeton University Press.
- CAMYAR, I., H. M. TAGMA, 2010 "Why Does Turkey Seek European Union Membership? A Historical Institutional Approach", **Turkish Studies** 11/3, 371-386.
- CHRISTENSEN, C., 2007 "Breaking the news concentration of ownership, the fall of unions and government legislation in Turkey", **Global Media and Communication**, 3/2, 179–199
- CORKE, S., v.d., 2014 **Democracy in crises: corruption, media, and power in Turkey**, Freedom House Special Report, Freedom House.
- ÇELENK, A. A., 2009 "Europeanisation and Administrative Reform: The Case of Turkey", **Mediterranean Politics**, 14/1, 41-60.
- 2016 "The European Union and Turkey's regional policy: Europeanization through lesson-drawing", **The Europeanisation of Turkish Public Policies: A Scorecard**, A. Güney ve A. Tekin (der.), Routledge, London, 82–93.
- ELMAS, E., D. KURBAN, 2011 **Communicating democracy – democratising communication media in Turkey: legislation, policies, actors**, TESEV, İstanbul.
- ERTUGAL, E. P., 2011 "Institutional change and Europeanisation: explaining regional policy reform in Turkey", **Policy & Politics**, 39/2, 257–273.
- GÜL, A. A., 2011 "Monopolisation of media ownership as a challenge to the Turkish television broadcasting system and the European Union", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 10/2, 27–46.
- 2016 "The European Union as a heuristic device: Ritualised Europeanisation in Turkey", **Comparative European Politics** 14/4, 458-476.

- 2014 "Europeanization meets *homo economicus*, *homo sociologicus*, and *homo intellectus*: the Turkish case and beyond", C. Rumford ve D. Buhari-Gulmez (der.) **European Multiplicity**, Cambridge Scholars Press, 205-223.
- 2009 "Turkey-EU Relations: The Limitations of Europeanisation Studies", The **Turkish Yearbook of International Relations**, 40.
- HARMSEN, R., 2000 "Europeanization and Governance: A New Institutional Perspective ", **Yearbook of European Studies**, 14, 51-81.
- HAVERLAND, M., 2006 "Does the EU Cause Domestic Developments? Improving Case Selection in Europeanisation Research", **West European Politics** 29/1, 134-146.
- HIX, S., K. H. GOETZ, 2000 "Introduction: European Integration and National Political Systems", **Europeanised Politics? European Integration and National Political Systems**, K. H. Goetz ve S. Hix (der.), London & Portland: Frank Cass.
- HOWELL, K. E., 2004 "Developing Conceptualisations of Europeanization: Synthesising Methodological Approaches", **Queen's Papers on Europeanization**, 3.
- İÇÖZ, G., 2011 "Turkey's Path to EU Membership: An Historical Institutional Perspective", **Journal of Contemporary European Studies** 19/4, 511-521.
- JACHTENFUCHS, M., B. KOHLER-KOCH, 2004 "Governance and Institutional Development", **European Integration Theory**, A. Wiener ve T. Diez (der.), Oxford: Oxford University Press, 97-115.
- KALİBER, A. 2002 "Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma Üzerine", **Modernleşme ve Batıcılık**, U. Kocabaşoğlu (der.), İstanbul: İletişim Yay., 107-125.

- 2013 "Contextual and contested: reassessing Europeanisation in the case of Turkey", **International Relations**, 27/1, 52–73.
- 2014 "Europeanization in Turkey: in search of a new paradigm of modernization", **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 16/1, 30–46.
- KAYA, A., 2013 **Europeanization and Tolerance in Turkey, The Myth of Toleration**, Basingstoke, Palgrave, Macmillan.
- KAYA, R., B. "Politics and the mass media in Turkey", **Turkish Studies**, ÇAKMUR, 2010 11/4, 521–537.
- KEYMAN, F. E., Z. "Globalization and Social Democracy in the European ÖNİŞ, 2007 Periphery: Paradoxes of the Turkish Experience", **Globalizations**, 4/11.
- KORAY, M., 2005 **Avrupa Toplum Modeli**, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- KURBAN, D., C. **Caught in the wheels of power: the political, legal and SÖZERİ, 2012 economic constraints on independent media and freedom of the press in Turkey**, TESEV, Istanbul.
- NARBONE, L., N. "Running Around in Circles? The Cyclical Relationship TOCCI, 2009 Between Turkey and the European Union", S. Verney ve K. Ifantis (der.), **Turkey's Road to European Union Membership: National Identity and Political Change**, London: Routledge, 21-33.
- OBYDENKOVA, A., "Democratization, Europeanization and Regionalization 2006 Beyond the European Union: Search for Empirical Evidence", **European Integration Online Papers**, 10/1.

- SAATÇIOĞLU, B., 2014 "AKP's "Europeanization" in civilianization, rule of law and fundamental freedoms: the primacy of domestic politics", **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 16/1, 86–101.
- SAATÇIOĞLU, B., 2014 "AKP's "Europeanization" in civilianization, rule of law and fundamental freedoms: the primacy of domestic politics", **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 16/1, 86–101.
- 2016 "De-Europeanisation in Turkey: the case of the rule of law", **South European Society and Politics**, 21/1, 133–146.
- SEDELMEIER, U., 2006 "Europeanisation in New Member and Candidate States", **Living Reviews in European Governance** 1/3, 1-28.
- SOMER, M., 2010 "Media values and democratisation: what unites and what divides religious conservative and pro-secular elites", **Turkish Studies**, 11/4, 555–577.
- SÖZERİ, C., 2015 **Türkiye’de Medya-İktidar İlişkileri Sorunlar ve Öneriler**, İstanbul Enstitüsü Medya ve İletişim Merkezi.-
- TEKİN, A., A. GÜNEY, 2015 **The Europeanization of Turkey: Polity and Politics**, NY: Routledge.
- YILMAZ, G., 2014 "EU conditionality is not the only game in town! Domestic drivers of Turkey’s Europeanisation", **Turkish Studies**, 15/2, 303–321.
- 2016 "From Europeanisation to de-Europeanisation: the Europeanisation process of Turkey in 1999-2014", **Journal of Contemporary European Studies**, 24/1, 86–100.
- 2016 "Europeanisation or de-Europeanisation? Media freedom in Turkey (1999-2015)", **South European Society and Politics**, 21/1, 147–161.
- YILMAZ, H., 2009 "Europeanisation and its Discontents: Turkey, 1959-2007", **Turkey’s Accession to the European Union: An Unusual Candidacy**, C. Arvanitopoulos (der.), Berlin ve Heidelberg: Springer, 53-64.

ÖZGEÇMİŞ

Damla Aslı Altan, Boğaziçi Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık (Çeviribilim) Bölümü ('04) mezunudur. 2009-13 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi Siyaset Çalışmaları Bölümü'nde yüksek lisans öğrenimini sürdürmüş, tez konusu olarak AB eğitim politikaları ve Bologna Süreci bağlamında Türkiye'de yüksek öğrenimin yeniden yapılandırılması üzerine gelişen Avrupalılaşma kavramının yapısal dinamiklerine odaklanmıştır. İstanbul Üniversitesi Avrupa Birliği Anabilim Dalı'ndaki doktora öğrenimi sırasında Brüksel'de Kent Üniversitesi'nin bursiyeri olarak "Avrupa ve Dünya" temalı yaz okulu programına katılmak fırsatı edinmiş ve doktora tez çalışmasının temel çerçevesini burada dahil olduğu tartışma ve görüş alışverişlerinden esinlenerek geliştirmiştir.

Akademik ilgi alanları AB eğitim, kültür ve medya politikaları, Avrupalılaşma süreçleri, AB-Türkiye ilişkilerinin toplumsal ve söylemsel dinamikleridir.

2006 yılından bu yana İstanbul Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda öğretim görevlisi olarak çalışan yazar, 2014 yılı itibariyle ağırlıklı olarak akademik İngilizce dersleri vermeye başlamıştır .